

Mika Vehmas

”KUN HEVONEN TARVITSI SEMMOISEN KURITUKSEN”

Eläinrääkkäys ja -suojaus Keski-Suomessa 1890–1900

Suomen historian pro gradu -tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

Marraskuu 2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian ja etnologian laitos
Tekijä – Author Mika Tapio Kustaa Vehmas	
Työn nimi – Title ”Kun hevonen tarvitsi semmoisen kurituksen” – Eläinräkkäys ja -suojelu Keski-Suomessa 1890–1900	
Oppiaine – Subject Suomen historia	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Marraskuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 107
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>Tämä pro gradu -tutkielma linkittyy osaksi yhteiskunta- ja ihmistieteissä viime vuosikymmeninä virinnyttä elämäntieteeksi kutsuttua suuntausta, joka keskittyy ihmisen ja eläimen väliseen suhteeseen. Tutkin eläinräkkäystapauksia 1890-luvun Keski-Suomessa. Pääasiallisena lähteenä käytän Viitasaaren tuomiokunnan kärjäkuntien varsinaisasiaan pöytäkirjojen eläinräkkäystapauksia vuosilta 1890–1900. Selvitän millaiset käytännön vaikutukset siirtymällä vuoden 1889 rikoslain eläinräkkäyspykälään, miten eläinräkkäys määriteltiin keskisuomalaisissa oikeusistuimissa sekä esiintyikö näiden tapausten yhteydessä sosiaalista kontrollia. Samalla hahmotan eri eläinlajien arvostusta ja asemaa agraariyhteiskunnassa. Lisäksi tarkastelen keskisuomalaisten sanomalehtien pohjalta seudun eläinsuojelutoimintaa ja -ideologiaa. Taustoitan tutkimustani vertailemalla eläinsuojelulainsäädäntöä sekä -toimintaa ja niiden kehitystä Englannissa, Yhdysvalloissa, Ruotsissa ja Suomen suuriruhtinaskunnassa. Avaan myös 1800-luvun eläinsuojeluliikkeen yhteyttä ylhäältä alaspäin suuntautuvaan sosiaaliseen kontrolliin.</p> <p>Keski-Suomessa toimi eläinten suojeluun keskittynyt järjestö, vuonna 1878 perustettu Jyväskylän eläinsuojelusyhdystys. Sen toiminta rajoittui lähinnä Jyväskylän kaupunkiin ja välittömille lähialueille. Aktiivisuus vaihteli 1890-luvun mittaan järjestön ollessa jopa täysin pysähdyksissä vuosikymmenen puolivälissä. Jäsenistö koostui paikkakunnan taloudellisesta ja poliittisesta eliitistä. Toimintamuodot sisälsivät huonokuntoisten hevosten lunastamisen lopetettaviksi kaupungin markkinoilta sekä valistuskirjallisuuden ja muun alan tiedon levittäminen. Käytetyistä sanamuodoista on havaittavissa eläinsuojelusyhdistyksen valvovan silmän keskittyneen erityisesti maaseudun rahvaaseen.</p> <p>Siirtyminen vuoden 1864 eläinräkkäystä koskeneesta Keisarillisesta asetuksesta vuoden 1889 rikoslain eläinräkkäyspykälään ei vaikuttanut eläinräkkäystapausten määrään tai tuomioiden kovuuteen Viitasaaren tuomiokunnassa. Sakkotuomioiden ankaruus oli enemmän riippuvainen juttujen yksityiskohdista. Selvästi yleisin oikeusistuimissa käsitelty eläin oli hevonen. Pikkukaupunkien eläinsuojelijat keskittivät resurssinsa erityisesti hevosiin ja se oli arvostettu sekä näkyvä eläin. Lisäksi hevosen hoitaminen ja kouluttaminen kuului miehiin vastuisiin, mikä nosti sen statusta. Maatalousyhteiskunnassa ihmisen ja kotieläimen välistä suhdetta määrittä ”sopimus”, jonka mukaan eläimen tuli olla ahkera ja tottelevainen ja ihmisen vastaavasti huolehtia eläimen hoitamisesta. 1890-luvun Keski-Suomessa eläinräkkäykseksi ymmärrettiin hyvän hoidon, eli ravinnon, juoman, suojan levon tarjoamisen, laiminlyönti. Eläimen fyysistä kurittamista pidettiin hyväksyttävänä, mutta liiallisuuksiin ei sopinut mennä. Loukkaantuneen tai vammautuneen eläimen käyttö työssä tai ylivoimaisten ponnistusten vaatiminen käsitettiin myös eläinräkkäykseksi. Määritelmästä esiintyi eriäviä käsityksiä yksilöiden välillä. Käyttämäni aineiston perusteella Viitasaaren tuomiokunnan eläinräkkäystapauksista ei ole löydettävissä selkeää sosiaalista kontrollia. Lisäksi totean, että eläinten hyvä kohtelu ei ollut vain aikakaudesta, varallisuudesta tai yhteiskuntaryhmästä riippuvaista. Lähteissäni eläimiä kohtelivat kaltoin ihmiset aina pööristä ja itsellisistä varakkaisiin isäntiin. Niin ikään myötätuntoisesti eläimiin suhtautuivat niin palvelusväki kuin talollisetkin.</p>	
Asiasanat – Keywords eläinräkkäys, eläinsuojelu, ihminen-eläinsuhde, Keski-Suomi, Viitasaaren tuomiokunta, 1890-luku, 1889 rikoslaki, keisarillinen asetus eläimen tahalla-räkkämisestä 1864, sosiaalinen kontrolli	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

UNIVERSITY OF JYVÄSKYLÄ

Tiedekunta – Faculty Humanities and Social Sciences	Laitos – Department History and Ethnology
Tekijä – Author Mika Tapio Kustaa Vehmas	
Työn nimi – Title ”The horse needed to be disciplined like this” – animal abuse and animal cruelty prevention in Central Finland 1890–1900.	
Oppiaine – Subject Finnish history	Työn laji – Level Master’s thesis
Aika – Month and year November 2019	Sivumäärä – Number of pages 107
<p>Tiivistelmä – Abstract</p> <p>My master’s thesis is linked to the new trend in social and human sciences for the past few decades, that has been called the animal turn. It focuses on the relationship between humans and animals. I have researched animal abuse cases in Central Finland in 1890’s. My main source is the court records from the jurisdictional district of Viitasaari 1890–1900. My research questions are: what were the consequences of the animal abuse article of the 1889 legal code in practice, how animal abuse was defined, and whether there was a top-down social control in these cases. In addition, I ascertain the status of different animals in agrarian society. I also explore the attitudes, actions and ideology of the local society for the prevention of cruelty to animals. For background, I have examined the prevention of cruelty to animal acts and their development in England, the United States, Sweden and the Grand Duchy of Finland. In addition I observe the connections between top-down social control and the societies for the prevention of cruelty to animals.</p> <p>In the 1890’s there was society for the prevention of cruelty to animals in Central Finland: Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys. It was founded in 1878 and located in Jyväskylä. Their operations were limited to the city and surrounding areas. Their activity had great variance, and in the middle of the decade the organization was not functioning at all. The society’s members were of the local financial and political elite. It focused mainly on confiscating run-down horses at the city market and spreading guidance to educate about animal abuse. From their phrasings it can be seen that the operation was mainly aimed at the commoners from the countryside.</p> <p>The transition in to the new animal abuse act of the legal code did not have an impact to the number of animal abuse cases or in the harshness of the convictions. The verdicts were more linked to the details of individual cases. The animal abuse cases were mostly about horses: they were an expensive status animal and their uses were highly visible. In addition, the animal cruelty prevention societies in small cities were focused on horses and the training and attending of horses were considered to be masculine responsibilities. In the agrarian society it was thought that there was a “contract” between humans and farm animals. The animals needed to be obedient and hard-working and the human’s obligation was to take care of the animal. In Central Finland during the 1890’s animal abuse could be defined as the lack of good care, which was considered as having food to eat, water to drink, a shelter and enough rest. Using physical punishments was commonly accepted, but not when it went too far. Using an injured or sick animal for work or demanding insurmountable work efforts especially by force were thought of as animal abuse. The definition of animal cruelty varied among individuals. Based on my source material there was not, at least visible, social control in the animal abuse court cases. I state that treating animals well was not only dependent on the era, wealth or social status. In the court cases I examined, cruelty as well as empathy towards animals was shown by maidservants, farmhands, merchants and wealthy farmers alike.</p>	
Asiasanat – Keywords animal abuse, animal cruelty, animal turn, Central Finland, 1890’s, 1889 legal code, social control	
Säilytyspaikka – Depository	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1 JOHDANTO.....	1
1.1 Ihmisen ja eläimen välinen suhde	2
1.2 Aiempi tutkimus	3
1.3 Alkuperäisaineisto ja lähdekritiikki.....	5
1.4 Eläimiä koskeva lainsäädäntö länsimaissa 1800-luvulla.....	14
1.4.1 Englanti.....	15
1.4.2 Yhdysvallat.....	16
1.4.3 Ruotsi.....	17
1.4.4 Suomi.....	19
1.4.5 Yhteneväisyydet ja eroavaisuudet	22
2 ELÄINSUOJELUAATE JA SOSIAALINEN KONTROLLOI	24
2.1 Sosiaalisen kontrollin määrittely	24
2.2 Kohti parempaa ihmistä	25
2.3 Sivistyneiden kansojen joukkoon	26
2.4 Ylhäiset alhaisia valvomassa.....	28
2.5 Suomalaisen eläinsuojeluliikkeen alkutaival	31
2.6 ”Ankara tili vanhurskaan tuomio-istuimen edessä”	33
3 KESKI-SUOMI KONTEKSTINA.....	35
3.1 Elinkeinorakenne ja sosiaalinen hierarkia	35
3.2 Kruununnimismies.....	37
3.3 Kihlakunnanoikeudet.....	37
3.4 Väkivalta osana isännän oikeuksia	38
4 ELÄINSUOJELUASENTEET KESKI-SUOMESSA	42
4.1 ”Wiattomain luontokappalten räökkäämisen wastustamiseksi”	42
4.1.1 ”Raakuuden, eläinräökkäyksen ja siweellisen alennuksen riehunta-aika”	43
4.1.2 ”Täköläisessä Raastuwanoikeudessa”	48
4.1.3 ”Käänny tämän seuran jäsenten puoleen”	50
4.1.4 ”Onko eläinsuojelusyhdystystä kaupungissamme?”	51
4.1.5 ”Ehdotus, joka ei ole hulluimpia”	55
4.1.6 ”Onkohan sekin eläinsuojelusta?”	57
4.1.7 ”Tärkeä tehtävä kansan siwistystyössä”	60
4.1.8 ”Ei ole säälintuntoa ollenkaan eläimiä kohtaan”	64
5 ELÄINRÄÖKKÄYSTAPAUKSET VIITASAAREN TUOMIOKUNNASSA.....	66

5.1 Tapaukset lukuina.....	66
5.1.1 Alueellinen ja ajallinen esiintyminen.....	66
5.1.2 Tuomioon johtaneiden tapausten määrä	67
5.1.3 Eläinlajit oikeustapauksissa	69
5.2 Eläimen räökkääminen ja hyvä hoito	72
5.2.1 ”Aina hyvin oli hoitanut ja ruokkinut hevostaan”	73
5.2.2 ”Jota todistaja piti vähän niinkun räökkäämisenä”	79
5.3 ”Sydäntä särkevää eläimen räökkäämistä”	91
5. 4 ”Esimerkkinä vähemmän sivistyneelle kansalle”	97
6 PÄÄTÄNTÖ.....	101
LÄHTEET.....	108

1 JOHDANTO

Tässä pro gradussa selvitän vuoden 1889 Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslain eläinrääkkäyspykälän vaikutusta Viitasaaren tuomiokunnassa. Ensisijaisina lähteinäni käytän kihlakunnanoikeuksien pöytäkirjoissa esiintyneitä eläinrääkkäystapauksia. Laajempaa kuvaa selventääkseni tutkin myös alueen ainoan eläinsuojeluyhdistyksen toimintaa ja yleisempää tapaa keskustella niin eläinsuojelusta kuin -rääkkäyksestäkin Keski-Suomen sanomalehdistöstä. Lisäksi käytän aikalaiskirjallisuutta hahmottaakseni, miten eläinrääkkäys käsitettiin ja miten sen ehkäisemiseksi yritettiin toimia. Mitä olennaisinta on myös se, miksi eläinrääkkäys ylipäätään koettiin ongelmaksi, johon piti oikeusistuimia myöten puuttua. Tarkastelen aihetta sosiaalisen kontrollinkin näkökulmasta: oliko eläinsuojelutyö ja eläinrääkkäyslainsäädäntö osana ylempien yhteiskuntaluokkien rahvaaseen kohdistuvaa kontrollitoimintaa.

Suurimittaisen teollisen eläintuotannon syntyminen on aiheuttanut huolta ihmisissä. On esitetty kannanottoja, joiden mukaan eläinten osa nykyisin on huonompi kuin ennen. Aiemmin historiassa hoitajien ja heidän hoitamiensa eläinten välinen suhde oli henkilökohtainen, jonka katsotaan tarkoittaneen eläinten saaneen parempaa kohtelua. Tämän kaltaisten kommenttien voidaan ajatella romantisoivan menneiden aikojen eläinten pitoa.¹ Tässä pro gradu -tutkielmassa pyrin osaltaan selvittämään tätä kysymystä. Tarkoitukseni ei ole vastata siihen yksioikoisesti enkä pidä sitä ylipäätään mielekkäänä tai edes mahdollisena. Voin kuitenkin lähteideni ja aiemman tutkimuskirjallisuuden avulla rekonstruoida 1890-luvun keskisuomalaisten ihmisten tapoja ajatella eläimistä ja osoittaa konkreettisia esimerkkejä hyvästä ja huonosta kohtelusta.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) oliko vuoden 1889 rikoslain eläinrääkkäyspykälällä vaikutusta Viitasaaren tuomiokunnan kihlakunnanoikeuksien eläinrääkkäystapausten määrään tai tuomioihin?
- 2) oliko jokin eläinlaji erityisen usein eläinrääkkäystapausten kohteena?
- 3) miten eläinrääkkäys ja eläimen hyvä hoito käsitettiin 1890-luvun Keski-Suomessa?
- 4) esiintyikö eläinsuojelutoiminnassa tai oikeusjutuissa sosiaalista kontrollia?

¹ Cserhalmi 2004, 351–352.

1.1 Ihmisen ja eläimen välinen suhde

Perinteisesti eläinten on katsottu kuuluvan luonnontieteiden alaan, mutta viime vuosikymmeninä niiden tutkimus on lisääntynyt humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä. Harriet Ritvo kirjoittaa, että eläinten rooliin menneisyydessä ja nykyisyydessä on kiinnitetty kasvavissa määrin huomiota. Hän on tulkinnut tämän heijastavan myös muutosta tutkijoiden ja heidän eläin kohteidensa välisessä suhteessa.² Erityisesti toisen maailmansodan jälkeen historiantutkijoiden kiinnostus siirtyi suurmiesten ja eliittien historiasta kattamaan myös koko laajan väestön marginaaliryhmineen. Pikkuhiljaa eläimistäkin tuli osa monia heikommassa asemassa olleiden ryhmien kirjoja, joita ryhdyttiin tutkimaan. David Gary Shaw'n näkemyksen mukaan ihmisten historian ymmärtäminen edellyttää eläinten roolin suuren merkityksen käsittämistä siinä.³ Eläimiä syödään, niiden nahkoihin pukeudutaan ja niitä käytetään muun muassa lääkkeiden testaamisessa. Lisäksi niitä myös metsästetään, kasvatetaan, hoivataan, hellitään, niiden kanssa urheillaan ja harrastetaan sekä niitä seurataan eläintarhoissa ja elokuvissa. Erica Fudge esittää, ettei eläimiä pitäisi vain ”lisätä” ihmisten historiaan. Sen sijaan eläimet huomioon ottamalla saadaan kirjoitettua täydellisempi ihmisen historia ja kyseenalaistettua ihmisen yliverainen asema eristyksissä muista lajeista.⁴

Tätä länsimaissa 1970-luvulta ja Suomessa 2000-luvun alusta lähtien yleistynyttä tutkimussuuntausta on kutsuttu ”eläinkäänteeksi” (engl. ”animal turn”). Tutkimuksen kohteina eivät ole vain politiikka, lainsäädäntö ja eläinsuojelujärjestöt, vaan laaja-alaisemmin se, kuinka eläinsuhteen muutokset liittyvät kollektiiviin kokonaisuutena. Keskiössä eivät ole eläimen biologiset määritelmät, vaan ihmisten ja eläinten välisen suhteen merkityksellisyys. Suomessa uudenlaista eläinsuhteen tutkimusta on harjoitettu muun muassa sosiologian, oikeustieteen, ympäristöpolitiikan ja historian aloilla.⁵ Pro graduni aiheen ajankohtaisuutta ja mielenkiintoisuutta lisää eläinkäänteen suosion lisäksi se, että Suomessa valmistellaan eläinsuojelulain kokonaisuudistusta ja se on herättänyt keskustelua niin puolesta kuin vastaanakin. Debatti eläinten kohtelemisesta ja siihen liittyvästä lainsäädännöstä kävi kuumana myös 1800- ja 1900-lukujen taitteessa. Silloinkin eläinsuojelupiirien vallitsevana käsityksenä oli, että eläimiä suojeleva lainsäädäntö on liian lievää.⁶

² Ritvo 2007, 119.

³ Shaw 2013, 4, 11.

⁴ Fudge 2008, 5-6.

⁵ Schuurman 2012, 14–15.

⁶ Backman 1976, 278.

Länsimaisessa kristillis-humanistisessa ajattelumallissa keskeisessä osassa on jako ihmisten ja eläinten välillä sekä hierarkia, jossa ihmiset ovat huipulla. Länsimaisessa ajattelussa luonto on ambivalentti: yhtäältä korostetaan ihmisen ja luonnon välistä kahtiajakoa, mutta toisaalta ihmisen ja luonnon samankaltaisuutta. Ihmisen ja muun eläinkunnan välisen rajanvedon kyseenalaistaminen voidaan katsoa osaksi erilaisten kulttuuristen kahtiajakojen uudelleenmäärittelyä. Antiikin Kreikassa vallalla oli Aristoteleen ajatus ihmisestä yhtenä eläimistä, mutta jossa muut eläimet olivat ihmistä varten. Toisenlaisiakin näkemyksiä esiintyi ja niissä eläinten kyky tuntea kipua ja kärsimystä tunnustettiin. Varhaismodernilla ajalla käsitys eläimistä ihmisen taloudellisen hyödyntämisen kohteina voimistui ja sitä vahvisti entisestään 1600- ja 1700-lukujen mekanistinen todellisuuskäsitys. Renessanssista alkaen eläimellisyys ja inhimillisyys nähtiin toistensa vastakohtina.⁷

Keskiaikaisen Jumalalta peräisin olevan luomakunnan sisäisen hierarkian haastoi Charles Darwinin evoluutioteoria vuonna 1859. Siitä tuli nykyaikaisen biologian kulmakivi ja se muutti käsitystä ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta. Ajatus ihmisestä osana luontoa ja yhtenä eläimistä vahvistui, vaikka se olikin monille aikalaisille vaikea hyväksyä. Viime aikoina luonnontieteellisessä tutkimuksessa on saatu tuloksia, jotka asettavat kyseenalaiseksi monia ihmiselle erityisinä pidettyjä ominaisuuksia, kuten kieli, työkalujen käyttö ja sosiaalinen rakenne. Tapa käsittää eläimet tai niiden kohtelu ei kuitenkaan ole täydellisesti muuttunut: jotkut käytännöt, kuten esimerkiksi eläintappelu, on länsimaissa kielletty, mutta muun muassa eläinkokeet ja tehotuotanto ovat tuoneet mukanaan uusia ongelmia eläinten hyvinvoinnin kannalta.⁸

1.2 Aiempi tutkimus

Rajaan taustoituksen koskemaan länsimaista eläinraakkäyslainsäädäntöä ja eläinsuojelutoimintaa, tarkemmin ilmaistuna Englantia, Yhdysvaltoja, Ruotsia ja Suomen suuriruhtinaskuntaa. Ensinnäkin molemmat edellä mainitut alkoivat modernissa muodossaan läntisessä maailmassa ja toiseksi aate levisi Suomeen läntisen Euroopan kautta. Molempien ymmärtäminen on tärkeää, koska eläinsuojelujärjestöjen ja -lainsäädännön kehitys ovat toisiinsa kietoutuneita. Varhaista

⁷ Schuurman 2012, 43–44.

⁸ Schuurman 2012, 45–46.

eläintensuojelua on länsimaissa tutkittu jo muutamien vuosikymmenten ajan. Modernin eläinsuojeluliikkeen alkukotina pidetään Englantia, joten sikäläisen ja laajemminkin anglosaksisten maiden kehityksen tunteminen on olennaista eurooppalaisen kontekstin hahmottamiseksi. Harriet Ritvo on selvittänyt eläinsuojeluaatteen alkua, eläinten asemaa ja niihin suhtautumista viktoriaanisen ajan Englannissa teoksessaan ”The Animal Estate: The English and Other Creatures in the Victorian Age”. Piers Beirne on tarkastellut varhaista englantilaista ja yhdysvaltalaisista eläimiä koskevaa lainsäädäntöä kriminologian näkökulmasta kirjassa ”Confronting Animal Abuse: Law, Criminology, and Human-Animal Relationships.”. David Favre ja Vivien Tsang ovat selvittäneet yhdysvaltalaisen eläinsuojeluliikkeen perustamista ja kehittymistä 1800-luvulla artikkelissaan ”The Development of Anti-cruelty Laws during the 1800’s”.

Eläinsuojeluaate rantautui Suomeen erityisesti Ruotsin kautta. Ruotsista otettiin esimerkiksi niin eläinrääkkäysasetukseen kuin eläinsuojelujärjestöihin. Per-Anders Svärd on tutkinut ruotsalaisen eläinrääkkäyslainsäädännön ja eläinsuojeluaatteen syntyä ja kehitystä väitöskirjassaan ”Problem Animals: A Critical Genealogy of Animal Cruelty and Animal Welfare in Swedish Politics 1844–1944”. Niklas Cserhalmi on selvittänyt kansanomaisia eläinrääkkäyskäsitteitä sekä ihmisen ja eläimen välistä suhdetta ruotsalaisessa 1800-luvun maatalousyhteiskunnassa oikeuslähteiden pohjalta väitöskirjassaan ”Djuromsorg och djurmisshandel 1860–1925: synen på lantbrukets djur och djurplågeri i övergången mellan bonde- och industrisamhälle”. Carin Israelsson on perehtynyt lehmien hoitoon ja hoitajiin ruotsalaisessa talonpoikaisyhteiskunnassa väitöskirjassaan ”Kor och människor: nötkreatursskötsel och besättningsstorlekar på torp och herrgårdar 1850–1914”.

Suomessa asiaa on tutkittu eläinsuojelujärjestöjen ja lainsäädännön kannalta, pääasiassa 1900-luvun loppupuolta koskien. 1800-luvun osalta aihetta on sivuttu, esimerkiksi Hannu Niemisen kirjoittamassa Suomen eläinsuojeluyhdistyksen historiateoksessa ”Sata vuotta eläinten puolesta” ja Markku Lappalaisen Turun eläinsuojeluyhdistyksen historiikissa ”Turun eläinsuojeluyhdistys: Eläinten Asialla.”. Päivi Salonen on selvittänyt eläinsuojeluideologian kehitystä pro graduksaan ”Oikeutta kaikille – eläinsuojeluaatteen vakiintuminen Suomessa 1890–1910” ja Minna Ruotsalon pro gradu ”Eläinsuojelulain vastaisten tekojen kriminalisointi Suomessa” valaisee lainsäädännön kehitysvaiheita. Varsinaista eläimen ja ihmisen välistä suhdetta ovat tutkineet muun muassa Nora Schuurman väitöskirjassaan ”Hevoset hevosina: eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta” ja Riitta-Marja Leinonen niin ikään väitöskirjassaan ”Palvelijasta terapeutiksi – Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa”. Erityisesti Leinosen väitöskirja on ollut arvokas tutkimukseni kannalta, sillä siinä tarkastellaan hevosenhoitoon liittyneitä käsityksiä, uskomuksia ja arvoja. Eeva Nikkilän pro graduksaan ”Maatalousväestön eläinsuhde – Maatalouden murros

eläinsuhteen muokkaajana 1800-luvun lopun Suomessa” on tarkasteltu eläinsuhdetta ja sen muutosta aikakauslehtiä sekä muistitietoaineistoa lähteinä käyttäen.

1800-luvun suomalaisen agraariyhteiskunnan ihmisen ja eläimen välistä suhdetta ei ole aiemmin selvitetty käytännön tasolla. Omassa tutkielmassani uutta on nimenomaisesti oikeuden pöytäkirjoja lähteinä käyttäen selvittää niin sanotun ”tavallisen kansan” eläimiin kohdistuneita asenteita ja toimintatapoja. Tähän mennessä ne ovat lähinnä suodattuneet säätyläistön usein moralisoivaan ja tuomitsevaan sävyyn laadituista puheista ja teksteistä. Tästä tulokulmasta pääsen myös tarkastelemaan suomalaiseen eläinsuojeluun liittynyttä sosiaalista kontrollia, jota ei aiemmin ole selvitetty. Ennen tutkimatonta on myös se, että omissa lähteissäni on tallentunut ajan ihmisten näkemykset varsinaisena ajankohtana, ei myöhemmin kerättynä kuten muistitietoaineistossa.

Kokoamani aineisto mahdollistaa myös lainsäädännön vaikutusten tarkastelun maaseudun käräjillä, ei vain ylätasolla kuten valtiopäivien keskusteluissa, kansallisten merkkimiesten kirjoittelussa tai eläinsuojelujärjestöjen julkaisuissa. Näin ollen pääsen osaltani valaisemaan kysymystä siitä, oliko empatia eläimiä kohtaan ja niiden parempi kohtelu kaupungistuneen yläluokan alemmille kansankerroksille valistamaa uutta asennetta vai suhtauduttiinko eläimiin myötätuntoisesti jo talonpoikaisista lähtökohdista käsin.

1.3 Alkuperäisaineisto ja lähdekritiikki

Tässä pro gradu -tutkielmassa käytän lähdeaineistona pääasiallisesti Viitasaaren tuomiokunnan varsinaisiasiain pöytäkirjoja⁹ vuosilta 1890–1900¹⁰. Niitä säilytetään Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteessä. Pöytäkirjoista olen läpikäynyt tapaukset, joiden rikosnimikkeenä oli ”eläinräökkäys” tai sen eri muunnelmat, kuten esimerkiksi eläimen räökkyy. Analyysissä olen käyttänyt niin tuomioon johtaneita tapauksia kuin niitäkin, joissa syyte raukesi. Aikarajauksen perusteena on murroskohta suomalaisessa eläinräökkäyslainsäädännössä. Rikoslaki astui voimaan huhtikuussa vuonna 1894, joten pystyn tutkimaan ja vertailemaan sekä tapauksia että tuomioita aiemman Keisarillisen asetuksen ja uuden rikoslain ajalta.

⁹ Varsinaisiasian pöytäkirjoista käytetään myös tuomiokirjat-nimitystä, erityisesti puhuttaessa vuosien 1500–1850 pöytäkirjoista. Siitä eteenpäin puhutaan yleensä oikeus- tai käräjäpöytäkirjoista.

¹⁰ Muutaman tapauksen käsittely jatkui vuoden 1901 käräjille, joten seurasin ne loppuratkaisuun saakka.

Hahmottaakseni asiaa paremmin kokonaisuutena tutkin myös Keski-Suomessa kyseisenä ajanjaksona julkaistuja sanomalehtiä *Keski-Suomea* ja *Suomalaista*. Tässä olen käyttänyt apuna Digitaalista sanomalehtiarkistoa hakusanoina ”eläinräökkäys” ja ”eläinsuojelu”. Selvitän lehdistä erityisesti ajan yleistä suhtautumista niin eläinräökkäykseen kuin -suojaan. Sekä *Keski-Suomen* että *Suomalaisen* levikit kattoivat koko maakunnan, joten voidaan olettaa niissä esiintyneiden aiheiden olleen 1890-luvun keskisuomalaisille tuttuja tai vähintäänkin he olivat kuulleet niistä. Alueeksi olen rajannut Viitasaaren tuomiokunnan, sillä se oli maatalousvaltaista ja syrjäisempää maaseutua. Vertailemalla eläinsuojelukirjoittelua ja -toimintaa Jyväskylässä ja eläinräökkäystapauksia Viitasaarella selvitän eroa kaupungin ja maaseudun sekä ideologian ja oikeustapausten välillä.

Lisäksi olen tutkinut aikalaiskirjallisuutta saadakseni laajemman ymmärryksen siitä, miten eläinsuojelun tiimoilta pyrittiin ihmisiin vaikuttamaan. Lisäksi ne toimivat esimerkkeinä ajan yleisestä ajattelusta yhteiskunnan ylempien luokkien keskuudessa. Johan Vilhelm Snellmanin vaikutus ensimmäiseen eläinräökkäysasetukseen oli suuri ja siksi tarkastelen hänen näkemyksiään kirjoituksesta ”Föreningar mot djurens plågade” (*Yhdistyksiä eläinräökkäystä vastaan*) *Litteraturblad* -lehdestä tammikuulta 1857. Zacharias Topelius oli niin ideologisesti kuin käytännön tasollakin keskeinen hahmo suomalaiselle eläinsuojeluliikkeelle ja hänen ajattelumaailmansa selvitän teoksesta ”Mietelmiä eläinsuojeluksesta”¹¹ vuodelta 1898. Leo Mechelinin vuonna 1893 julkaisema ”Suomi 19. vuosisadalla – suomalaisten kirjailijain ja taiteilijain esittämä sanoin ja kuvin” on hyödyllinen tutkimukselleni tarkastellessani Suomen suuriruhtinaskunnan eliitin suhtautumista rahvaaseen. Ruotsin eläinsuojeluyhdistyksen sihteerin Axel Blomqvistin kirjanen¹² ”Neuvoja eläinsuojelusopissa kotia ja koulua varten” vuodelta 1899 kertoo sekä ajan eläinten hoidon ideaalista että eläinsuojeluväen käsityksistä eläinräökkäykseen liittyen. Porilaisen kauppiaan ja raittiusliikeaktiivin G.A. Heinosen kirjoittama valistuslehtinen ”Varoitus eläinten räökkäyksestä” vuodelta 1881 toimii esimerkkinä vahvaan uskonnollisuuteen perustuvasta eläinräökkäyksen vastustamisesta.¹³

Seuraavassa esittelen ensin oikeudenkäyntien pöytäkirjoja historiallisen tutkimuksen lähteenä ja siihen liittyvää traditiota. Avaan myös lähdekritiikkiä menetelmänä ja mitä käyttämäni aineiston

¹¹ Uno Stadiuksen Sylvia-yhdistyksen toimeksiannosta kokoama teos Topeliuksen eläinsuojeluaiheisista kirjoituksista.

¹² Helsingin eläinsuojeluyhdistys julkaisi sen lyhennettynä suomennettuna versiona.

¹³ Jo 1800-luvun alussa Jaakko Juteini kirjoitti ja runoili uraa uurtavasti eläinten parempien olojen puolesta. Olen kuitenkin rajannut hänen tuotantonsa tutkimukseni ulkopuolelle, koska hänen perintönsä vaipui taka-alalle vuosisadan edetessä eikä ollut merkittävässä osassa eläinräökkäystä vastustavalle ideologialle tai lainsäädännölle. 1900-luvun alussa suomalainen eläinsuojeluliike ”löysi uudelleen” Juteinin ja nosti hänet kunniapaikalle.

suhteen on otettava huomioon. Toisena käsittelen sanomalehtikirjoitusten käyttämistä aineistona ja siinä huomioitavia lähdekriittisiä seikkoja.

Oikeuslaitoksen keskeinen arkistonmuodostaja maaseudulla oli tuomiokunta, joka oli jaettu kärjäkuntiin. Kihlakunnanoikeudet toimivat alioikeuksina.¹⁴ Tuomiokuntien arkistot ovat maakunta-arkistojen useimmin tutkittuja aineistoja ajallisen ja laadullisen määränsä sekä monipuolisuutensa vuoksi¹⁵. Pöytäkirja on kokouksesta tai viranomaisen tekemästä virkatehtävästä selvitys, joka on todistus tilaisuuden olennaisista tapahtumista. Sen funktio on luoda pysyvä todiste kunkin asian käsittelystä.¹⁶

Tutkimissani pöytäkirjoissa on alussa hakemisto, tuomioluettelo, johon on luetteloitu kronologisessa järjestyksessä tapausten numerot, käsittelypäivämäärät, asian kantaja sekä aiheen otsikko. Oikeuden pöytäkirjoissa on tarkoituksella laadittu kaavamainen rakenne, minkä vuoksi tapausten kirjaaminen on melko yhtenäistä. Tosin kirjureiden erilaiset tyyli- ja alueelliset erot tuovat varianssia sisältöön ja ulkoasuun. Rakenne noudattaa oikeudenkäyntimenettelyä ja sen kaavaa.¹⁷ Ensimmäisenä esitellään kantaja, eli syytteen nostaja sekä vastaaja, eli syytetty. Seuraavaksi selostetaan, mitä asiaa koskee. Aikakaudesta ja kirjurista riippuen taustoja on kirjattu joskus laajemmin ja joskus suppeammin. Erityisen tarkasti on yleensä kirjattu tavallisuudesta poikkeavat asiat¹⁸. Lopuksi ilmoitetaan oikeuden päätös asiassa, joka perustellaan mainiten lait ja asetukset, joihin ratkaisu perustuu. Monimutkaisuuden tai lisätodisteiden hankkimisen vuoksi tapaus saatettiin lykätä seuraaville käräjille.

Käräjiä voitiin maaseudulla järjestää kolmet vuodessa. Säännöllisten talvi- ja syyskäräjien lisäksi oli mahdollista pitää välikäräjiä juttujen paljouden tai erityisen vaativien tapausten vuoksi.¹⁹ 1890-luvulla Viitasaaren tuomiokunnassa käräjiä järjestettiin paikkakunnasta riippuen syksyllä syysjoulukuussa ja talvella helmi-toukokuussa. Maaseudun kihlakunnan oikeudet kokoontuivat harvemmin ja olivat fyysisesti kauempana kuin kaupunkien raastuvanoikeudet. Maantieteellinen etäisyys ja matkoista sekä majoittumisesta koostuvat kustannukset korottivat haastamiskynnystä maaseudulla. Jari Eilola huomauttaa, että kertojat muodostavat osittaisia, tilanteen mukaan muuttuvia, mielekkäitä lauseita ja vastauksia esitettyihin kysymyksiin. Oikeudenkäyntitilanne ei ole spontaani, joten se vaikuttaa väistämättä kertomuksiin. Kuultavilla ihmisillä oli ennakkokäsityksiä

¹⁴ Rossi 1995, 15.

¹⁵ Rossi 1995, 25.

¹⁶ Pitkänen 1995, 37–38.

¹⁷ Pitkänen 1995, 38.

¹⁸ Pitkänen 1995, 39.

¹⁹ Saarimäki 2010, 24–25.

siitä, mitä heidän tahdottiin sanovan ja se on muovannut ulosantia. Eilola mainitsee myös, ettei tapauksen tuomittavuutta päätetty vain käräjillä, vaan laajemmin yhteisön jäsenten parissa.²⁰ Hän käsittelee 1600-luvun noituustapauksia, mutta mielestäni edellä mainitut periaatteet pätevät pääpiirteiltään eläinräkkäystapauksiin 1890-luvun Viitasaarella.

Yhtäältä on tärkeää huomioida, että historiantutkija on aineistonsa tulkki ja omat mieltymykset, aikamme arvostukset sekä inhimillinen elämä ympärillämme ohjaa mielenkiintoa. Toisaalta historioitsijan täytyy pystyä kriittiseen havainnointiin sekä välittää analysoitua tietoa historiallisista kehityskuluista ja menneisyyden mekanismeista.²¹

Varsinaisasian pöytäkirjoissa käsitellään sellaisia riita- ja rikosasioita, jotka on alullepantu haasteella. Teko, josta on säädetty laissa rangaistus, määritellään rikokseksi. Rikos voidaan tehdä sekä toiminnalla että laiminlyönnillä. Varsinaisasian pöytäkirjoja pidetään tärkeimpinä tuomiokirjasarjoina ja ne heijastavat aikakauden elämää lähinnä marginaaliryhmien, pääasiallisesti rikosentekijöiden kautta. Tapaukset kuvastavat paitsi aikansa rikoksia, myös vallalla olevia arvoja sekä näkemyksiä.²² Rikoksen määrittely kertoo aikakauden yhteiskunnan toiminnalle tai valtaa pitävien ryhmien intresseille keskeisiksi pidetyistä tekijöistä ristiriitojen ja erityishuomion kautta, siten se usein paljastaakin yhteisön arvostuksia ja rakenteita²³.

Varsinaisasiain pöytäkirjojen arvosta tutkimuslähteinä on esitetty erilaisia näkemyksiä. Arvi Korhonen kuvaili niitä ”aarreataksi” ja kirjoitti, ettei niiden sisältämä ”ääretön tietorunsaus milloinkaan tule loppuun ammennetuksi”. Korhonen esittää kysymyksen siitä, käsittelevätkö pöytäkirjat vain poikkeustapauksia. Hänen vastauksensa on, että tapauksia käsitellessä on kirjattu myös kansan jokapäiväisen elämän piirteitä. Esimerkiksi rikosjutuissa on tallentunut tietoja tapahtumaympäristöstä ja siitä, mitä asianomaiset tehneet ja mitä he niin yksilöinä kuin aikakautensa edustajina pitivät oikeana tai vääränä. Lisäksi Korhonen huomauttaa, että kantajien ja vastaajien ohella oikeudessa lausuntoja antoi määrällisesti suurempi joukko todistajia, minkä avulla myös lakia noudattaneiden ja käräjöintiä välttäneiden ihmisten näkemykset tulivat kirjatuiksi. Paikallisista miehistä koostunut lautakunta on edustanut olojen ja henkilöiden tuntemusta sekä varmistanut käsittelyn perusteellisuuden ohella tuomioiden olleen niin kansan oikeuskäsityksen kuin lain kirjaimen mukaisia.²⁴

²⁰ Eilola 2003, 40–43.

²¹ Hietala 2001, 29.

²² Pitkänen 1995, 40.

²³ Matikainen 2000, 11.

²⁴ Korhonen 1945, 7–8, 10–12.

Antero Heikkinenkin nostaa esiin ongelman siitä, tutkitaanko tuomiokirjojen avulla vain poikkeusyksilöitä ja voivatko ne kertoa ajastaan. Hänen johtopäätöksensä on, että tuomiokirjojen tapausten luoma kuva on yleistettävissä myös ympäröivään yhteiskuntaan. Heikkisen mukaan käräjillä korostuvat paikallisyhteisön jäsenten keskinäiset suhteet. Pienempiä ja vähemmän merkityksellisiä juttuja saatettiin viedä käräjille, jos sinne oli muutenkin menoa. Muussa tapauksessa usein hyvinkin pitkää matkaa käräjäpaikkakunnalle ei luultavasti turhanpäiväisten asioiden vuoksi tehty. Toisaalta vakavampien syytösten ohessa oli matalampi kynnys tuoda esille vähäpätöisempiäkin rötöksiä.²⁵

Pentti Virrankosken näkemys on, että sisältämiensä ”kertomuksen luontoisten” asioiden vuoksi, oikeuspöytäkirjat ovat historiantutkimukselle sopimatonta ja epäluotettavaa aineistoa. Lausunnot voivat olla hämääviä ja epätasällisiä sekä kirjaamiskäytäntöjen erojen takia puutteellisia tai virheellisiä.²⁶ Tässä taustalla vaikuttaa historiantutkimuksen traditio, jossa historiaa pyrittiin tutkimaan luonnontieteen tapaan. Tavoitteena oli siivilöidä esiin tosi informaatio ja hylätä epätosi.²⁷ Petri Karonen toteaa historiantutkimuksen kiinnostuksen kohteissa tapahtuneen muutoksia. Sen myötä tosiasioiden itsensä ja ”totuuden” etsimisen rinnalle ja sijasta, uusien näkökulmien ja menetelmien avulla painotetaan pöytäkirjojen suhteellisuutta ja tulkintaa. Fokuksen siirtyminen ankarasta lähdekritiikistä ja ”totuuden” ylikorostamisesta on rikastuttanut tutkimusta.²⁸

Pöytäkirjoja on kuvailtu ”rikkaan yksipuolisiksi”. Ne on laadittu oikeuden tarpeita varten, joten ne välittävät yksipuolista kuvaa menneisyydestä. Ne kertovat vain, mitä oikeus on tahtonut todistajilta kuulla ja miten juridinen prosessi on suoritettu. Pöytäkirjat tarjoavat kuitenkin runsaan aineiston kvalitatiiviselle eli laadulliselle tutkimukselle: niissä tutkimuksen kohteena olevat ihmiset puhuvat omista asioistaan, näkemyksistään ja elämästään hyvin monipuolisessa oikeuden tarkastelussa.²⁹ Tästä herää kaksi olennaista kysymystä. Kuinka totuudenmukaisesti lausunnot kirjattiin ylös ja puhuivatko todistajat tai asianomaiset totta?

Pasi Saarimäen mukaan 1800-luvun loppuvuosikymmenten pöytäkirjoja voi pitää luotettavasti kirjattuina, koska yksittäisten todistajien lausunnot on kirjattu tarinamuodossa ja kolmannessa persoonassa. Sisällöt ovat kuitenkin tulleet oikein merkityiksi, vaikka eivät välttämättä sanasta sanaan. Kirjurin mahdollisuudet jättää asioita pois olivat vähäiset, sillä todistuksen jälkeen lausunnot luettiin todistajille, joiden täytyi hyväksyä puheensa oikein kirjatuiksi. Lisäksi

²⁵ Heikkinen 1986, 231–234.

²⁶ Virrankoski 1970, 124–129.

²⁷ Kalela 2000, 14, 90.

²⁸ Karonen 2007, 35–36.

²⁹ Saarimäki 2010, 25–26.

pöytäkirjan otteet luettiin oikeudessa seuraavalla käsittelykerralla ja aikaisempiin todistuksiin saatettiin viitata juttua käsitellessä. Saarimäki tulkitsee, että todistajien, vastaajien ja kantajien lausunnot ovat luotettavia. Ensinnäkin he saivat kertoa asiansa vapaamuotoisesti ja lopuksi tuomari pystyi tarvittaessa esittämään lisäkysymyksiä. Valehteleva oli todennäköisesti harvinaista: todistamistilanne oli arvokas ja erikoinen maaseudun väelle, todistusta edelsi vala käsi Raamatulla Jumalan kautta ja väärästä todistuksesta oli säädetty sakkorangaistus. Toiseksi kärjäyleisö ja paikallisista koostunut lautamiehistö pystyivät karsimaan räikeimmät valheet paikallistuntemuksensa pohjalta.³⁰

Jorma Kalelan mukaan historiaa tutkittaessa ei pitäisi keskittyä siihen, mikä oli totta tai varmaa tietoa. Hän painottaa tiedon hedelmällisyyttä. Lähteitä ei tulisi ajatella luotettavina tai epäluotettavina, vaan eri tavoilla informatiivisina. On suhteellista, mitä kysymyksiä aineistolta voidaan kysyä ja mihin siitä voidaan löytää vastaus.³¹ Varsinaisasiain pöytäkirjojen arvo historiantutkimukselle ei synnykään siitä, olivatko kärjillä esitetyt syytökset, puolustuspuheet ja todistajan lausunnot totuudenmukaisia. Olennaisempaa on, millaisia kulttuurisia jäsenyyksiä ja merkitysrakenteita ne sisältävät. Oikeudessa puhuneet ihmiset tulkitsivat näkemiänsä ja kuulemiansa asioita kulttuurinsa odotusarvojen ja tietojen mukaisesti sekä kertoivat siitä vastaavien käsitysten avulla.³²

Tutkimukseni aineiston kannalta tämä tarkoittaa, ettei esittämiäni tutkimuskysymysten kannalta ole ratkaisevaa puheenvuorojen totuudellisuus tai kenen lausunto oli lähinnä alkuperäisiä tapahtumia. Lähden tulkinnoissani siitä lähtökohdasta, että ihmiset puhuivat totta oikeudessa. On kuitenkin täysin mahdollista ja jopa todennäköistä, että joissain tapauksissa kertomusta muunneltiin itselle tai jommallekummalle osapuolista edullisemmaksi. Muutamissa jutuissa todistajien kertomukset olivat keskenään ristiriitaisia. Se ei kuitenkaan muuta sitä, että niin kaunisteltujen kuin liioiteltujenkin lausuntojen piti olla aikalaisille uskottavia. Ne kertovat oman aikansa kulttuurista ja käsityksistä, jotka ihmiset jakoivat tai ainakin tunnistivat. Aivan kuten pöytäkirjaa nykypäivänä tarkastelevan henkilön, oli myös tuomarin ja lautamiehistön punnittava todisteita ja tehtävä päätelmänsä³³.

Jorma Kalelan mukaan historiantutkijan ”suurin synti” on tulkita menneisyyden ihmisten toimintaa ja ajattelutapoja oman aikansa käsitysten pohjalta³⁴. Peter Burke esittää, että rationaalisen toiminnan määrittelyyn vaikuttavat aina paikalliset olosuhteet ja laajempi kulttuuri. Hän muistuttaa, ettei

³⁰ Saarimäki 2010, 26–28.

³¹ Kalela 2000, 90–92.

³² Saarimäki 2010, 27–28.

³³ Vilkuna 2009, 309.

³⁴ Kalela 2000, 88.

tutkija pysty irrottautumaan omasta kulttuuristaan tutkimusta tehdessään. Anakronismeja välttääkseen historioitsijan ei pidä tuomita tutkimuskohteensa rationaalisuutta omien arvojen ja normiensä pohjalta.³⁵ Pirita Frigren huomauttaa, että samassa ajassa elää rinnakkain virallisten ja jaettujen ihanteiden lisäksi useampia kilpailevia käsityksiä³⁶.

Nykyisin esimerkiksi oikeuspöytäkirjojen käyttö menneisyyden jokapäiväisen elämänmenon valaisemiseksi on jo vakiintunutta. Frigren muistuttaa, ettei menneiden vuosisatojen ihmisiltä päästä kysymään suostumusta tutkimuskohteina olemiselle tai vahvistusta historioitsijan tekemille tulkinnoille. Tutkija valitsee, millaista kieltä ja ilmaisuja käyttää sekä mitä kertoo ja minkä jättää pimentoon.³⁷ Kalelan yleisesti hyväksytyyn määritelmän mukaisesti historioitsijan täytyy tehdä oikeutta tutkimuskohteelle³⁸. Kirsi Vainio-Korhonen painottaa, ettei tutkimustuloksia saa esittää arvostelevaan, asenteelliseen tai epäkunnioittavaan sävyyn. Tutkimuskohteen valintoja ja elämäntapaa on pyrittävä ymmärtämään ja selittämään laajemmin.³⁹

Eettisenä kysymyksenä tutkielmani aineistossa ovat siinä esiintyvät ihmiset ja heidän yksityisyydensuojansa. Viitasaaren tuomiokunnan käräjäkuntien alue on nykypäivänä kuten 1890-luvullakin harvaan asuttua. Tarkastelemani ihmiset asuivat pienissä kylissä ja on oletettavaa, että moni suku asuu edelleen samalla paikkakunnalla. Lisäksi tapauksissa esiintyvät henkilöt elivät vain muutama sukupolvi sitten ja tutkimuksen alaisena olevalla vuosikymmenellä sukunimet olivat jo vakituisesti käytössä. En käytä tutkimuksessani käräjäjutuissa esiintyneiden ihmisten nimiä enkä mainitse kotikyliä. Esimerkkitapauksia avatessani mainitsen paikan käräjäkuntatasolla ja henkilöiden asiakirjassa käytetyn tittelin. Näkemykseni mukaan erisnimien käyttö ei tuo lisäarvoa tutkimukselleni, sillä tarkoitukseni on selvittää ajanjakson yleisiä ajattelumalleja, ei juuri näiden kyseisten ihmisten.

Selvitin keskisuomalaisesta lehdistöstä yleistä ilmapiiriä eläinsuojeluun ja -rääkkäykseen liittyen. Alueella ilmestyi 1890-luvulla kaksi lehteä: *Keski-Suomi* ja *Suomalainen*.⁴⁰ Niiden pääasiallinen ero oli poliittisissa ja uskonnollisissa kannoissa, *Keski-Suomi* oli nuorsuomalainen ja kritisoi kärkkäästi uskontoa, *Suomalainen* taas konservatiivinen, uskonnollinen sekä vanhasuomalaisiin kallellaan. Lehdet kilpailivat keskenään ja arvostelivat toistensa linjoja, mutta näillä painotuksilla ei kuitenkaan ole oman tutkimukseni kannalta merkitystä, joten en käsittele niitä tässä sen tarkemmin.

³⁵ Burke 2005, 117.

³⁶ Frigren 2017, 65.

³⁷ Frigren 2017, 52, 54.

³⁸ Kalela 2000, 243.

³⁹ Vainio-Korhonen 2017, 29, 31.

⁴⁰ Tommila 1973, 77, 219.

Eläinsuojelu kuului siveettömyyden vastustamisen piiriin ja liittyi läheisesti kansansivistyksellisiin pyrintöihin. *Keski-Suomi* markkinoi olevansa ”tosisuomalaisille ja kansanvalistuksen harrastajille” ja myös raittiusasia oli lehden linjalle tärkeä. Oman linjauksensa mukaisesti sanomalehtien piti kasvattaa kansaa ja lehti edusti kirjoittajiensa, ei lukijoidensa, mielipiteitä. *Suomalainen* taas ilmoitti kannattavansa kansallisen itsetajunnan vahvistamista, kansanvalistuksen kohottamista ja yhteiskunnallisten epäkohtain poistamista sekä haluavansa edistää raittiutta ja kansanopetusta.⁴¹ Ei siis liene yllättävää, että eläinsuojeluun liittyvissä asioissa näillä sanomalehdillä ei ollut mainittavaa eroa.

Keski-Suomen vahvimpia kannatusalueita olivat Jyväskylä, Laukaa ja Petäjävesi. Lisäksi lehteä tilattiin suhteellisen paljon Konginkankaalle, Saarijärvelle, Viitasaarelle ja Pihtiputaalle. Näitä havaintoja tukevat myös maaseutukirjeiden lähetyspaikkakunnat ja asiamiesverkostot. *Suomalainen* oli hinnaltaan edullisempi ja markkinoi itseään paikkakunnan luetuimpana lehtenä. Sillä olikin 1890-luvulla lopulla yli kaksi kertaa enemmän tilaajia kuin *Keski-Suomella*. Lisäksi *Suomalaista* tilattiin myös jonkin verran maakunnan rajojen ulkopuolelle.⁴²

Sanomalehtien tutkimus on perinteisesti keskittynyt lähinnä sisällön selostamiseen. Esitettiin, että lehtihistorian pitäisikin olla oman aikansa kronikka ja siten selostaa tapahtumatodellisuutta. Myöhemmin 1960-luvulta alkaen keskiöön nousivat lehtien taustasidonnaisuudet sisällön selittämisessä. Huomion kohteeksi tuli myös lehtien lähdearvo historiantutkimuksen lähdemateriaalin lajina. Tärkeänä nähtiin sisällön ja luotettavuuden selvittäminen. Sisällönanalyttiset menetelmät nimettiin sisäisen lähdekritiikin lajiksi, mutta myös kvantitatiivisia menetelmiä käytettiin kirjoittelun kokonaiskuvan selvittämiseen. 1970-luvulla lehdistö alettiin hahmottaa yhteiskunnallisen, poliittisen ja kulttuurikehityksen heijastajana sekä näihin kehityksiin itse vaikuttavana tekijänä. Lisäksi tuloksia verrattiin kansainväliseen kehitykseen. Uuden vuosituhannen kynnyksellä ja puolella ryhdyttiin yhdistämään journalistiikan ja historiantutkimuksen metodeja. Kontekstien hahmottamista pidettiin edellytyksenä sisällön ymmärtämiselle.⁴³

Sanomalehti on osa oman aikansa tiedotusprosessia ja on sitä kautta moninainen lähde ajan tapahtumista, mutta tapahtumien todellisuutta se ei varsinaisesti avaa. Sen sijaan sanomalehdistä voidaan tutkia sitä, millaisen kuvan lukija sai ja ennen kaikkea millainen kuva lukijalle haluttiin antaa tapahtumista. Ne eivät edusta yleistä näkemystä, mutta niitä voidaan pitää julkisen mielipiteen

⁴¹ Tommila 1973, 87, 91, 230–231

⁴² Tommila 1973, 117–119, 258–259.

⁴³ Vuorio 2009, 25–26, 31, 49.

tulkkeina. On kuitenkin otettava huomioon, että lehti voi olla myös pienen ja aktiivisen ryhmän äänitorvi.⁴⁴ Oman tutkielmani kannalta katson riittäväksi, että huomioin keskisuomalaisten sanomalehtien poliittiset ja ideologiset taustavaikuttimet. Eläinsuojelun ja -rääkkäyksen kannalta molempien linja ja kirjoitukset olivat yhteneväiset. Niihin liittyneiden kirjoitusten avulla pääsen selvittämään, miten aiheesta kirjoitettiin ja mitkä asiat siinä olivat aikalaisille keskeisiä. Olennaista tässä on myös hahmottaa eläinsuojelun yhdistyminen kansallisiin sivistyspyrkimyksiin, mikä selittää kirjoitusten valistavan ja moralisoivan sävyn.

Keskisuomalaisen työväestön parissa ei ollut yleistä ostaa lehtiä vielä 1890-luvulla. Paikallisen papiston arvioiden mukaan 1800-luvun lopulla Keski-Suomen maaseutupaikajissa luku- ja kirjoitustaitoisia oli alle 20 prosenttia väestöstä, yleensä vain 5-10 prosenttia.⁴⁵ Asia ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä 1800-luvulla oli tapana lukea sanomalehtiä ääneen ja tilata niitä yhteisesti⁴⁶. Vaikuttavana tekijänä oli oletettavasti myös se, että rahvas piti kirjoja sekä sanomalehtiä kalliina ja sitä kautta ylellisyytenä. Niiden ostamisessa rahojen saatettiin nähdä menevän hukkaan. Yhtäältä maalaiskansa koki jo hahmottavansa, millaiset taidot ja tiedot olivat tarpeellisia, toisaalta ”herrojen”, joiden nähtiin olevan laiskoja ja elävän muiden työllä, tietämys kyseenalaistettiin.⁴⁷

Käyttämäni aineiston perusteella pystyn luomaan uskottavan ja totuudellisen kuvan 1890-luvun keskisuomalaisten eläinrääkkäyskäytöstä. Oikeudenpöytäkirjoista on löydettävissä vastaus tutkimuskysymykseen lainsäädännön muutoksen vaikutuksesta eläinrääkkäystapauksiin Viitasaaren tuomiokunnassa. Otan kuitenkin huomioon, että ne eivät anna kuvaa eläinten kaltoin kohtelun määrästä sinänsä. Kysymykseen vastaaminen ei ole ylipäätään mahdollista. Kysymyksenasettelun absurdiuden paljastaa, jos siirrämme sen omaan aikaamme: kuinka paljon eläimiä räkäetään 2010-luvun Suomessa? Vastaus riippuu ihmisen näkökulmasta ja asenteista. Käräjätöytäkirjat voivat vastata vain siihen, kuinka paljon tapauksia käsiteltiin oikeudessa ja millaisia tuomioita niistä jaettiin. Ne eivät kerro, kuinka monta vastaavanlaista tilannetta ei päätynyt oikeuskäsittelyyn tai olivatko kihlakunnanoikeuteen nostetut syytteet jäävuoren huippu vai oliko eläinrääkkäys poikkeuksellista ja siksi nämä tapaukset nousivat esille. Sekä viranomaiset että oikeudet tekivät harkintansa ja päätöksensä lainsäädännön pohjalta, joten avainasemassa oli rikoksen tunnusmerkistön täyttyminen.

⁴⁴ Tommila 1988, 18.

⁴⁵ Tommila 1988, 531, 525–527.

⁴⁶ Stark 2013, 231.

⁴⁷ Mikkola 2006, 177–178, 182.

Oikeudessa esitetyistä lausunnoista voin kuitenkin hahmottaa, miten 1890-luvun ihmiset ymmärsivät eläinrääkkäyksen. Vaikka jokainen puheenvuoro ei olisikaan täydellisen ”totuudenmukainen” ja henkilöllä olisi ollut jokin syy korostaa jotain seikkoja tai peitellä toisia, on hänen lausuntonsa silti kuvastanut aikalaisten käsityksiä asiasta. Niistä asioista, joita esitettiin syytöstä vastaan tai sen tueksi, pystyn tulkitsemaan 1890-luvun Viitasaaren tuomiokunnassa asuneiden ihmisten ajatuksia siitä, mikä nähtiin rääkkäyksenä ja missä olosuhteissa tai millä keinoin rajatapauksia voitiin oikeuttaa sekä mitä ei ainakaan hyväksytty. Näiden päätelmien tueksi olen hyödyntänyt samoja aihepiirejä koskevaa aikaisempaa tutkimusta ja aikalaiskirjoituksia.

Sanomalehtikirjoitusten pohjaltakaan ei voida tehdä kestäviä johtopäätöksiä siitä, kuinka paljon eläimiä rääkättiin tai keiden toimesta. Niiden avulla voin kuitenkin selvittää aikalaisten ajatusmaailmaa ja kokemuksia. Ne myös valottavat Keski-Suomen lehtiin pääasiassa kirjoittaneiden säätyläisten näkemyksiä eläinrääkkäyksestä ja ennen kaikkea rahvaasta, jonka sivistämisen he kokivat kansakunnan suurimpana haasteena. 1890-luvulla oli melko yleistä kirjoittaa ilman nimeä tai nimimerkkiä ja kirjeenvaihtajien nimimerkit saattavat jäädä tutkijalle tuntemattomiksi⁴⁸. Tästä huolimatta voidaan päätellä tekstien olleen, ellei suoraan koulutetun toimittajakunnan kynistä niin vähintäänkin heidän hyväksymiään. Osa kirjoituksista oli maaseutukirjeenvaihtajien kirjeitä, mutta lähdekriittisenä huomiona on mainittava, että juuri ne ihmiset, jotka periaatteessa muodostivat talonpoikaisväestön, tapasivat kuvailla talonpoikia negatiiviseen sävyyn⁴⁹. Lisäksi toimittajat usein muokkasivat tekstejä mieleisikseen tai jättivät julkaisematta lehden linjaan sopimattomat kirjoitukset⁵⁰.

1.4 Eläimiä koskeva lainsäädäntö länsimaissa 1800-luvulla

Länsimaisessa lainsäädännössä eläintä pidettiin ihmisen omistamana esineenä ja lait oli tarkoitettu omaisuuden suojelemiseksi. Ruotsin kuningas Kristofferin maanlaissa vuodelta 1442 säädettiin aitauksessa olevien hevosten kiinnipitotavoista, mutta taustalla oli pyrkimys peltojen parempaan aitaamiseen.⁵¹ Englannissa kiellettiin elävien eläinten kielten irtileikkaaminen vuonna 1545 osana

⁴⁸ Tommila 1973, 105.

⁴⁹ Östman 2007, 45.

⁵⁰ Stark 2013, 229–230.

⁵¹ Nieminen 2001, 13.

laajempaa omaisuutta vahingonteoilta suojelevaa lakipakettia.⁵² Eläintappelunäytöksiä oli pyritty kieltämään tai rajoittamaan ainakin vuosina 1599, 1625 ja 1654, mutta taustasyinä olivat tapahtumiin liittyneet huonot tavat, kuten juopottelu, yleisen järjestyksen häiritseminen ja lepopäivän pyhittämisen rikkominen.⁵³ Vuonna 1635 Irlannissa kiellettiin kyntäminen kiinnittämällä aura hevosen häntään. Tarkoituksena oli kuitenkin kerätä varoja englantilaiselle siirtomaahallinnolle sekä korostaa irlantilaiden alkeellisuutta ja barbaarisuutta englantilaisiin verrattuna.⁵⁴ Hevosen hyvinvointi tai kärsimys ei ollut keskeistä.⁵⁵

1.4.1 Englanti

1800-luvun Englannissa eläimet olivat elintärkeä osa yhteiskuntaa, mutta eivät vain ravintona, vetojuhtina ja koneiden voimanlähteinä, vaan myös huvituksina. Suosittuja viihdemuotoja olivat rotantappajaiset, härkäjuoksut ja erilaiset eläintappelut, joissa käytettiin muun muassa koiria, kukkoja, karhuja, leijonia⁵⁶, mäyriä ja apinoita⁵⁷. Eläinten kaltoin kohtelun vastustajat, myöhemmin kuningatar Viktoriaa myöten, päivittelivät englantilaisten taipumusta eläinräkkäykseen. Sen epäiltiin jopa olevan yleisempää kuin muissa sivistyneissä valtioissa. Vuosina 1800 ja 1802 parlamentin alahuoneessa hylättiin aloite koirien ja härkien välisten taisteluesitysten kieltämisestä ja lakialoite niin koti- kuin lemmikkieläintenkin suojelemisesta ei saanut riittävää hyväksyntää 1809 eikä 1810.⁵⁸

Ensimmäinen varsinainen eläinsuojelulaki hyväksyttiin vuonna 1822. Eversti Richard Martin oli yrittänyt saada kyseistä lakia hyväksytyksi jo aikaisempana vuonna, mutta se oli hylätty ylähuoneessa. Martinin laiksi (Martin's Act) epävirallisesti kutsuttu⁵⁹ asetus kriminalisoi useimpien

⁵² Beirne 2009, 40.

⁵³ Beirne 2009, 44–48.

⁵⁴ Beirne 2009, 54–56.

⁵⁵ Kuvaavaa on, että ensinnäkin laki ei poistanut kyseistä kyntämistapaa ja toiseksi se köyhdytti entisestään irlantilaisia maanviljelijöitä. Kaikkein köyhimmät joutuivat käyttämään kevyttä auraa, joka kiinnitettiin hevosen häntään, se oli tehoton tapa kyntää ja sakottaminen vei viimeisetkin mahdollisuudet säästää varoja parempiin auroihin ja valjaisiin. Ks. Beirne 2009, 32–33.

⁵⁶ Ritvo 1987, 27, 125.

⁵⁷ Beirne 2009, 44, 46.

⁵⁸ Ritvo 1987, 125–126, 127–128.

⁵⁹ Virallinen nimitys oli "An Act to prevent the cruel and improper Treatment of Cattle".

kotieläinten ja vetojuhtien julman kohtelun.⁶⁰ Ensimmäinen pysyväksi jäänyt eläinsuojeluyhdistys perustettiin Lontoossa vuonna 1824. Nimeksi tuli “Society for the Prevention of Cruelty to Animals” (SPCA)⁶¹. Vuonna 1835 Kentin herttuatar, prinsessa Viktoria ryhtyi järjestön suojelijaksi ja vuonna 1840, kolme vuotta kuningattareksi kruunaamisensa jälkeen, hän myönsi sille oikeuden käyttää etuliitettä ”royal” eli kuninkaallinen. Vuonna 1835 Martinin laki laajennettiin koskemaan myös lemmikkieläimiä ja samalla eläintappelut kiellettiin. Seuraavan kerran eläimiä koskevaa lainsäädäntöä muutettiin vuonna 1876, kun vivisektio⁶² oli herättänyt laajaa keskustelua Englannissa. Laki oli kuitenkin vivisektion vastustajille pettymys, koska se ei yksioikoisesti kieltänyt toimenpidettä ja asiasta käyty kiista oli jakanut rivejä myös eläinsuojelijoiden keskuudessa.⁶³

1.4.2 Yhdysvallat

1800-luvulle tultaessa Yhdysvalloissa oli lainsäädäntöä, joka kielsi toisen omistaman eläimen vahingoittamisen⁶⁴. Ensimmäinen tästä poikkeava laki, jonka voi katsoa jollain tapaa heijastelevan asenteiden muutosta on Mainen osavaltiota vuodelta 1821. Siinä hevosen tai karjan, omistajaan katsomatta, julma piekseminen kiellettiin. Rangaistuksena tosin oli vain pienet sakot tai lyhyt vankeus. Vuonna 1829 New Yorkin osavaltiossa kriminalisoitiin hevosten, karjan ja lampaiden julma piekseminen tai kiduttaminen omistajuudesta riippumatta⁶⁵. Rangaistus oli kovempi kuin Mainessa, mutta edellä mainittu toiminta käsitettiin silti rikkomuksena, ei rikoksena.⁶⁶

Eläinsuojelupiireissä oli ymmärretty, ettei pelkkä lainsäädäntö vaikuttanut eläinten kohteluun ilman valvontaa. Henry Bergh oli Euroopan matkallaan nähnyt monenlaista eläinrääkkäystä ja tutustunut englantilaiseen eläintensuojeluun. Vuonna 1866 hän perusti RSPCA:n amerikkalaisen vastineen

⁶⁰ Ritvo 1987, 127–128.

⁶¹ Liverpoolissa vuonna 1809 ja Lontoossa vuonna 1822 perustettujen eläinsuojeluyhdistysten toiminta oli jäänyt lyhytaikaiseksi.

⁶² Elävän eläimen leikkeleminen tieteellisessä tarkoituksessa.

⁶³ Ritvo 1987, 127–129, 160–161.

⁶⁴ Massachusetts Bayn siirtokunnassa oli vuonna 1641 kielletty ”tyrannia ja julmuus yleensä ihmisen käytössä olevia” eläimiä kohtaan ja annettu säädös paikasta toiseen kuljetettavan karjan hoidosta. Lakeja käytettiin harvakseltaan oikeudenkäynneissäkin, mutta ensisijaisena motiivina olivat ihmisen intressit. Ks. Beirne 2009, 74, 86–88.

⁶⁵ Seuraavina vuosikymmeninä laki omaksuttiin joko hieman kapeampana tai laajempaan Michiganissa, Connecticutissa, Minnesotassa, Vermontissa, Pennsylvaniassa ja Tennesseessä. Käytännön toteutuksessa valamiehistöillä oli usein erilaisia käsityksiä siitä, oliko lain tarkoitus suojata omaisuutta vai eläintä itseään.

⁶⁶ Favre ja Tsang 1997, 39–41.

ASPCA:n⁶⁷. Järjestön tarkoituksena oli ”tarjota tehokkaita keinoja eläinrääkkäyksen ennaltaehkäisemiseksi ja toimeenpanna eläinsuojelulakeja ja varmistaa niiden rikkojien tuomitseminen”. Seuraavina vuosina Berghin tekemien aloitteiden pohjalta New Yorkin osavaltiossa kriminalisoitiin muun muassa eläintappelut ja eläimen omistajuuteen katsomatta ylisuurten kuormien vedättäminen, liikarasittaminen ja tarpeeton silpominen tai tappaminen. Lisäksi kenellä tahansa ihmisellä oli oikeus tunkeutua yksityisalueelle ja huolehtia eläimen hoidosta, mikäli se oli laiminlyöty. Vetojuhtina käytetyt koirat velvoitettiin rekisteröimään, minkä tahansa vammautuneen, sairaan, vaivalloisen eläimen hylkääminen kiellettiin ja elävien olentojen ”epäinhimilliseen tai julmaan kuljettamiseen” puututtiin. Alemman oikeusasteen tuomari tai poliisipäällikkö sai päättää huonokuntoisen eläimen lopettamisesta ja laki myös valtuutti ASPCA:n omat virkailijat pidättämään uuden lain rikkojat ja sakkotulot menivät järjestölle, eivät osavaltion kassaan. Vivisektion osalta laki salli ”asianmukaisesti suoritettut tieteelliset kokeet” lääketieteellisessä korkeakoulussa ja osavaltion yliopistossa.⁶⁸

ASPCA:n poikkeuksellisten oikeuksien lisäksi on merkillepantavaa, että Bergh itse sai toimia syyttäjänä eläinrääkkäystapauksissa. Tietävästi Bergh ei väärinkäyttänyt laajoja ja poikkeuksellisia oikeuksiaan kertaakaan. Hänen esimerkkinsä myös innosti muita samanmielisiä eri puolilla Yhdysvaltoja: lähivuosina muun muassa Massachusettsissa, Pennsylvaniassa, Illinois'ssa, New Hampshirissa ja New Jerseyssä eläinrääkkäystä koskevaa lainsäädäntöä muokattiin New Yorkin mallin mukaan ja perustettiin eläinsuojeluyhdistykset.⁶⁹

1.4.3 Ruotsi

Ruotsin valtiopäivillä tehtiin aloite eläinrääkkäyksen kieltämiseksi vuonna 1844. Huolenaiheena oli erityisesti alempien yhteiskuntaluokkien harjoittama vetohevosten huono kohtelu. Ylhäisempien ryhmien eläinten käsittelyn uskottiin olevan kunnossa. Aloite kuitenkin hylättiin, koska tottelevaisuuden edellyttämän kurituksen ja rääkkäyksen välinen rajanveto eri eläimillä koettiin vaikeaksi.⁷⁰ Seuraavilla valtiopäivillä esitettiin uudistettavaan rikoslakiin lisättäväksi kohta, joka

⁶⁷ Lyhenne muodostuu sanoista ”American Society for the Prevention Cruelty to Animals”.

⁶⁸ Favre ja Tsang 1997, 44–49.

⁶⁹ Favre ja Tsang 1997, 49–53.

⁷⁰ Cserhalmi 2004, 86.

kieltäisi ilmeisen julmuuden omaa tai toisen eläintä kohtaan. Tällä kertaa ehdotusta kannatettiin, mutta rikoslain uudistaminen viivästyi ja samalla myös eläinrääkkäystä koskeva säädös jäi toteuttamatta.⁷¹

Vuonna 1856 valtiopäivillä esitettiin kaikkiaan kuusi aloitetta uuden eläinrääkkäystä koskevan lain säätämiseksi. Jokainen niistä koski vetojuhtina käytettyjä eläimiä. Aloitteissa puhuttiin joko pelkästään hevosista, hevosista ja häristä tai olennoista (”kreatur”). Talonpoikaissäädystä kuitenkin muistutettiin, että tilallaan ahertavan maanviljelijän oli oikeutettua vaatia samankaltaista työteliäisyyttä kotieläimiltään kuin palvelusväeltäänkin, mutta ”rakkaudella eikä väkivalloin ja epäinhimillisesti”. Tilanteen sitä vaatiessa voimakeinojenkin käyttäminen katsottiin hyväksyttäväksi, jotta eläin saadaan tottelemaan. Nälässä pitäminenkin voitiin sallia, mikäli se johtui omistajan omasta hädästä ja köyhyydestä. Aloitteesta riippuen rääkkäyksenä pidettiin liikarasittamista sekä riittävän hoidon ja ruokkimisen laiminlyömistä. Mielenkiintoinen huomio on, että talonpoikaissäädyn Gustaf Johansson vetosi aloitteessaan myös Englannin esimerkkiin. Hänen mukaansa Ruotsissa hevosen sai jättää ulos jäätymään ja kuolemaan nälkään, mutta Englannissa jo hevosen jättämisestä ulos yöksi ilman peitettä seurasi rangaistus.⁷²

Vuonna 1857 valtiopäivillä tultiin siihen tulokseen, että koska eläinrääkkäystä on vaikea määritellä tarkasti, on parempi jättää tuomioistuimille riittävästi harkinnanvaraa. Ratkaisun myös nähtiin jättävän joustovaraa, mikäli yleinen asenneilmasto muuttuu asian suhteen. Näin siitä huolimatta, että huolenaiheina esitettiin muun muassa väärät ilmiannot, juonittelut ja keskenään ristiriitaiset tuomiot. Edellä mainittujen pelättiin myös kuormittavan oikeuselimiä kohtuuttomasti ja puuttuvan yksityiseen omistusoikeuteen.⁷³ Lakiesitys hyväksyttiin lopulta muodossa: ”Mikäli joku, omien tai toisten omistamien eläinten käsittelyssä osoittaa ilmeistä julmuutta, rangaistakoon viidestä sataan riikintaalieriin suuruisella sakolla”⁷⁴. Voimaan se astui vuonna 1858⁷⁵.

Ruotsissa otettiin käyttöön uusi rikoslaki vuonna 1864. Eläinrääkkäystä koskeva asetus pysyi samassa muodossa, mutta siirrettiin siveellisyyspykäliin. Se oli siis samassa osiossa muun muassa haureuden, uhkapelin ja juopottelun kanssa. Ruotsalainen agraarihistorioitsija Niklas Cserhalmi on tulkinnut muutoksen johtuvan tavasta ymmärtää eläinrääkkäyksen haitallisuus. Eläimen rääkkäminen ei ensisijaisesti ollut yhteisölle ongelma eläimelle aiheutetun tuskan takia, vaan

⁷¹ Svärd 2015, 83–84.

⁷² Cserhalmi 2004, 87–91.

⁷³ Svärd 2015, 89–90.

⁷⁴ Alkuperäinen ruotsinkielinen muoto oli ”Wisar någon i behandling av egna eller andras kreatur uppenbar grymhet; straffes med böter från och med fem till och med etthundra riksdaler riksmünt”.

⁷⁵ Cserhalmi 2004, 92.

uhreina olisivat tapahtumaa todistavat sivustakatsojat, jotka samalla raaistuvat. Cserhalmin näkemyksen mukaan eläimen rääkkäämisen uhri oli tekijä itse, jonka moraalit heikkeni ja siten se yhdistettiin muihin siveellisyysrikkomuksiin. Rikkomus eläintä vastaan muuntautui rikokseksi rääkkääjää itseään kohtaan, koska se esti ihmisen mahdollisuuden siveellisyyteen ja jalostuneisuuteen.⁷⁶ Loppuvuosisadan eläinrääkkäyslain sisältö pysyi muuttumattomana, mutta vuonna 1890 rikoslain sakkomääriä yhdenmukaistettiin ja maksimisakko nostettiin 500 kruunuun⁷⁷.

1.4.4 Suomi

Suomen suuriruhtinaskunnassa valtiopäivät alkoivat kokoontua jälleen vuodesta 1863 lähtien. Siellä otettiin käsittelyyn hallitsijan esitys eläimen tahallaan rääkkäämisestä. Sitä perusteltiin voimassaolevan lainsäädännön riittämättömyydellä ja rangaistavuus tahdottiin koskemaan myös niitä tapauksia, joissa teon kohteena oli oma eläin. Erityisenä huolenaiheena oli eläimiä kohtaan osoitetun julmuuden johtaminen vakavampiin rikoksiin ja kansan moraalin heikkenemiseen. Ajatukset heijastivat vasta senaattoriksi nimitetyn ja keisarin luottamusta nauttineen Johan Vilhelm Snellmanin kirjoituksia *Litteraturblad* -lehdessä edeltävällä vuosikymmenellä. Voidaankin olettaa, että Snellman oli ollut osaltaan vaikuttamassa eläinrääkkäyslain uudelleenkäsittelemisesitykseen.⁷⁸ Lisäksi merkillepantavaa on, kuinka samankaltaiset huolenaiheet ja perustelut olivat kuutisen vuotta aiemmin säädetyin Ruotsin eläinrääkkäysasetuksen kanssa.

Asetuksen hyväksyminen ei vaatinut edes äänestystä. Aatelissäädyn edustaja Adolf Grotenfelt yhdisti eläinrääkkäyksen siveettömyyteen ja hän vetosi niin historiaan kuin tilastoihinkin osoittaakseen yhteyden eläinten kiduttamisen lapsena ja myöhemmin aikuisena ihmisiin kohdistuvien vakavampien rikosten välillä. Havaintomateriaalina hän käytti englantilaista piirrossarjaa⁷⁹. Porvarissäädössä vastustettiin sakkojen määrää liian korkeana, mutta oltiin muuten myötämielisiä laille. C. F. Grönbergin mukaan sen tärkein tehtävä olisi suojata hevosten ja koirien, eli ”jaloimpien eläinten”, omistajia ilkeämielisten ihmisten aiheuttamilta vahingoilta. Hän myös

⁷⁶ Cserhalmi 2004, 95–96.

⁷⁷ Cserhalmi 2004, 97.

⁷⁸ Salonen 1995, 33.

⁷⁹ Piirrossarjassa poika tunkee tulikuuman raudan koiran sisuksiin, ruoskii nuorena miehenä hevosen hengiltä, murhaa aikuisena ihmisen ja päätyy hirteen. Kyseessä on todennäköisesti englantilaistaiteilija William Hogarthin ”Four Stages of Cruelty” vuodelta 1751.

käytti alun perin englanninkielisissä maissa syntynyttä ilmausta koirasta ihmisen parhaana ystävänä. G. Tengström, toinen samaisen säädyn valtiopäivämies, kritisoi lakiehdotusta siitä, että määritelmän ”tahallaan räökkääminen” ulkopuolelle jäivät laiminlyönnistä ja totutuista tavoista johtuvat kaltoin kohtelut, esimerkiksi kuljetuksessa, teurastuksessa ja ruokinnassa.⁸⁰

Talonpoikaissäädyn keskuudessakin enimmäissakkomäärä nähtiin liian suurena ja sen pelättiin jopa estävän ilmiantoja. Lisäksi ehdotettiin tarkempia määritelmiä räökkäykselle, rangaistusten porrastamista vahingon vakavuuden mukaan ja hevosen räökkäämisestä muita eläimiä korkeampia sanktioita. Palautteen perusteella tsaari antoi asetuksen tahallisesta eläimen räökkäämisestä: rangaistavaa oli nyt sekä toisten että omien eläinten tahallinen julma kohtelu ilman täsmällisempiä määritelmiä.⁸¹ Vuonna 1865 tammikuun ensimmäisenä päivän voimaan astunut virallinen asetusteksti kuului seuraavasti:

”Jos joku harjoittaa toisen eläintä kohtaan semmoista tahalla-räökkäystä, kuin Rakennus-Kaaren 22 luvun 2 tai 6 pykälässä taikka 8 pykälän neljännessä kohdassa sanotaan, wetäköön sakkoa kymmenestä kahteen-sataan markkaan... Jos hän ei voi sakkojansa maksaa, istukoon wankeudessa wedellä ja leiwällä sen werran aikaa, joka wastaa kolmatta osaa tuomitusta sakkomäärästä. Sama laki olkoon, jos joku omia tai muiden eläimiä pidellessä muuten osoittaa julkinaista julmuutta. Jos rikos tehdään aikomuksella kostaa jotakin eläimen omistajalle, luettakoon se raskauttavaksi seikaksi.”⁸²

Turun eläinsuojeluyhdistys totesi ensimmäisessä kokouksessaan, ettei Keisarillista asetusta tunnettu laajalti, saati sitten noudatettu. Oikeuteen tuotiin vain räikeimmät jutut eikä langetettu tuomiokaan vienyt hevosta omistajaltaan. Isännät eivät aina tahtoneet lopettaa raihnaistakaan eläintä ja sen sai vielä täysin laillisesti myydä eteenpäin.⁸³ Vuonna 1872 valtiopäivillä Turun eläinsuojeluyhdistyksen jäsen ja aatelissäädyn edustaja K.E. Edelsköld ehdotti lakiin lisäystä, joka antaisi poliisille oikeuden takavarikoida räakätty eläin sekä hoidattaa, elättää tai lopettaa se omistajan kustannuksella. Esitystä ei hyväksytty lakivaliokunnassa ja perusteluissa mainittiin, että räökkäykseen syyllistynyt oli usein palkollinen eikä siten ollut kohtuullista velvoittaa omistajaa maksumieheksi. Lakivaliokunta kuitenkin kannatti poliisin toiminnan voimistamista asetuksen

⁸⁰ Salonen 1995, 34–35.

⁸¹ Salonen 1995, 35.

⁸² Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus eläinten tahalla-räökkäämisestä 20.5.1864.

⁸³ Lappalainen 2003, 48–50.

sallimissa rajoissa. Tämän edistämiseksi eläinsuojeluyhdistykset ottivat käyttöön muun muassa ilmiantopalkkiot, palkinnot ja kunniakirjat sekä pyrkivät läheiseen yhteistyöhön poliisin kanssa.⁸⁴

Vuoden 1889 rikoslaki astui voimaan 21.4.1894. Merkittävin muutos oli häpeä-, ruumiin- ja karkotusrangaistusten muuttuminen vapausrangaistuksiksi.⁸⁵ Asetus eläinrääkkäyksestä liitettiin uuden lain 43. luvun 5:teen pykälään. Tendenssi oli muun Euroopan kehityksen mukainen eli eläinrääkkäyssäädöstä pyrittiin tiukentamaan⁸⁶. On huomioitavaa, että vaikka uuden rikoslain rangaistukset ylipäätään lievenivät⁸⁷, rangaistukset eläinrääkkäyksestä kovenivat. Uutta lakia pidettiin eläinsuojeluväen parissa tärkeänä edistysaskeleena, siitakin huolimatta ettei kaikkia asetettuja tavoitteita saavutettu⁸⁸. Heikkoutena voitaneen pitää sitä, ettei laki koskenut omistajattomia tai luonnonvaraisia eläimiä. Vuoden 1889 rikoslain 43. luvun viides pykälä kuului näin:

”Joka omaa tai toisen eläintä kohdellessaan on osottanut ilmeistä julmuutta; rangaistakoon enintään viiden sadan markan sakolla tahi vankeudella korkeintaan kolmeksi kuukaudeksi.”⁸⁹

Muun muassa Hannu Pesonen⁹⁰, Minna Ruotsalo⁹¹ ja Hannu Nieminen⁹² ovat esittäneet tahallärääkkäysasetuksen siirtyneen muuttumattomana vuoden 1889 eläinrääkkäysasetukseen ja vain rangaistusten koventuneen. Periaatteessa sisältö pysyikin samana, mutta kiinnittäisin huomiota kohtaan, jossa julmuuden julkisuutta ei enää mainita, vaan se on korvattu sanalla ”ilmeinen”. Tulkintani mukaan asetusten ero on siinä, että kun Keisarillinen asetys kriminalisoi julkisen julmuuden, niin eläinrääkkäysasetus ilmeisen julmuuden, joka voi siis tapahtua muuallakin kuin julkisella paikalla.

⁸⁴ Salonen 1995, 36.

⁸⁵ Hannula 2004, 154–155.

⁸⁶ Backman 1976, 277.

⁸⁷ Ylikangas 1983, 212.

⁸⁸ Ruotsalo 2003, 4.

⁸⁹ Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 39/1889 43:5.

⁹⁰ Pesonen 2007, 41.

⁹¹ Ruotsalo 2003, 4.

⁹² Nieminen 2001, 13.

1.4.5 Yhteneväisyydet ja eroavaisuudet

1800-luvun alkupuoliskon lakiesitykset eivät olleet yksiselitteisesti eläintä itseään suojelevia. Mahdollisia motiiveja olivat omaisuuden suojeleminen, ihmisten raaistumisen ehkäiseminen, yleisen moraalin ja siveyden puolustaminen, alempien yhteiskuntaryhmien kontrollointi sekä kansakunnan jalostamistehtävä. 1800-luvun kuluessa jokaisessa esimerkkimaassa koettiin tarpeelliseksi säätää eläinten kohtelusta lailla. Tämä ei johtunut yleisestä mielistyksestä, vaan vahvat yksilöt olivat avainasemassa. Englanti oli suunnannäyttäjänä, mutta sielläkin kesti yli 20 vuotta ensimmäisen lakiehdotuksen esittelystä ensimmäisen lain hyväksymiseen. Englannissa yhden miehen rooli oli ratkaiseva ensimmäisen lain läpisaamisessa ja se johti pikaisesti eläinsuojeluyhdistyksen perustamiseen. Yhdistys taas teki kaikkensa laajentaakseen lain koskemaan muitakin eläimiä kuin vain taloudellisesti arvokkaita lajeja. Yhdysvalloissa yksittäisen vahvan miehen toiminta ensin eläinsuojeluyhdistyksen perustamisessa ja sen jälkeen erittäin kattavissa lakimuutoksissa oli elintärkeä. Yhdysvaltojen erityispiirteinä olivat sekä ASPCA:n laajat toimivaltuudet että Henry Berghin henkilökohtaiset oikeudet, esimerkiksi syyttäjänä.

Suomessa ja Ruotsissa lainsäädäntöä muutettiin valtiopäivillä, eikä tämänkään kehityksen takana ollut yleinen mielipide. Esitetyistä aloitteista ja puheenvuoroista on ymmärrettävissä, ettei eläimen kärsimys ollut keskiössä eläinrääkkäystä kriminalisoitaessa. Fyysinen voimankäyttö nähtiin erottamattomana osana eläintenpitoa eikä sen kokonaan kriminalisoimista pidetty mahdollisena tai toivottavanakaan. Ruotsissa näkyi erityisen selkeästi sosiaalisen kontrollin näkökulma. Suomen keskustelussa ei ilmeisesti ainakaan suoraan mainittu tiettyjä yhteiskuntaluokkia, mutta perusteluista voitaneen päätellä, että eläinrääkkäysasetus oli rahvasta ajatellen muotoiltu. Näissä Pohjoismaissa eläinsuojelulakien hyväksyminen ei johtanut suoranaisesti eläinsuojeluliikkeiden järjestäytymiseen. Ensimmäiset eläinsuojeluyhdistykset perustettiin molemmissa valtioissa vasta 1870-luvun alussa ja silloinkin ne olivat paikallisia, eivät kansallisia kuten Englannissa ja Yhdysvalloissa. Toinen anglosaksisia ja pohjoismaisia esimerkkimaita erottanut seikka oli, että sekä Englannissa että Yhdysvalloissa eläinsuojelijat onnistuivat tarkentamaan ja laajentamaan eläinrääkkäystä koskeneita lakeja vuosisadan mittaan, kun Ruotsissa ja Suomessa eläinsuojeluyhdistykset eivät saaneet yrityksistään huolimatta päivitettyä lainsäädäntöä mainittavasti ennen seuraavaa vuosisataa.

Englannin uranuurtaja-asemasta kertoo, että Bergh oli tutustunut Euroopan matkallaan englantilaiseen eläinsuojelutoimintaan ja otti sieltä mallia ASPCA:n perustamiseen. Ruotsissa ja

Suomessa vedottiin Englannin esimerkkiin valtiopäivien puheenvuoroissa. Englannista oli tullut 1800-luvulla yksi maailman merkittävimmistä valtioista ja sen esimerkkiin viittaaminen toi arvovaltaa esityksille myös Ruotsin ja Suomen valtiopäivillä. Mielenkiintoista on, että eläinräökkäys ja sen torjuminen yhdistettiin siveellisyyteen ainakin Englannin puritaanipiireissä, Ruotsissa ja Suomessa.

2 ELÄINSUOJELUAATE JA SOSIAALINEN KONTROLLI

2.1 Sosiaalisen kontrollin määrittely

Ihmisten yhteiskunnissa on aina ollut sosiaalisia normeja. Sosiologisen määritelmän mukaan normit ovat käskyjä, kieltoja, lupia ja kelpuutuksia, joita valvotaan pakotteiden eli sanktioiden voimin. Sanktioina toimivat niin yleinen paheksunta kuin laissa määritellyt rangaistuksetkin. Yksi modernisaation piirteistä on virallisen valvonnan ja sanktioinnin lisääntyminen. Sosiaalinen kontrolli pitää sisällään aina valtaa sekä vallankäyttöä ja liittyy siten yhteiskuntaryhmien välisiin valtasuhteisiin. Normien noudattamatta jättäminen tai niiden rikkominen on ollut tapana liittää sosiaaliseen poikkeavuuteen. Se on siis normeista tai niiden määrittämisestä normaalista poikkeavaa käytöstä. Käsite on kuitenkin arvosidonnainen tai ideologinen, sillä normeista ja niiden määrittelystä ei yleensä vallitse yksimielisyyttä tai ne eivät ole yksiselitteisiä. Poikkeavuus onkin aina sosiaalisesti konstruoitu ja siihen liittyy vallankäyttöä. Olennaista ei siis ole ainoastaan rikos ja sen tekijä, vaan myös se, mitä pidetään rikollisena ja keillä on valta siitä päättää.⁹³

Rikoslakien säädökset on harvemmin kohdistettu yhteiskunnan ylempiin sosioekonomisiin ryhmiin. Onkin tavanomaisempaa, että kriminalisoidaan sellainen käytös, joka on tyypillisempää alemmille yhteiskuntaluokille tai joka uhkaa ylempien yhteiskuntaluokkien etuja. Myös kontrollijärjestelmä voi olla valikoiva: tavallisen rahvaan rikokset ja rikkomukset ovat yleensä näkyviä, tapahtuvat julkisella paikalla ja ovat helpokosti selvitettävissä.⁹⁴

Sosiaalisella kontrollilla tarkoitetaan kaikkia yksilön käyttäytymistä sääteleviä tasoja yhteiskunnassa. Rikollista tai epätoivottua käytöstä valvoivat yksityiset vertaisryhmät, epäviralliset auktoriteetit ja paikallistason julkinen valta. Kontrolli vaikutti erityisesti tavallisiin ihmisiin heidän tehdessään valintoja erilaisissa kriisitilanteissa, ei vain rikollisiin.⁹⁵ Ylhäältä alaspäin suuntautuva sosiaalinen kontrolli on yleisin muoto: henkilö tai henkilöt, joilla on enemmän valtaa tai auktoriteettiasemaa säätelevät edellä mainittuja vähemmän omaavien yksilöiden tai ryhmien käytöstä⁹⁶. On myös esitetty, että rikoksen määrittely itsessään olisi vallankäyttöä. Tällöin lakia, järjestystä ja moraalialueita puolustavien tahojen määritelmät kohdistetaan usein alempaan yhteiskuntaryhmään. Se johtaa leimaamiseen, joka edesauttaa muusta yhteisöstä syrjäyttämistä ja

⁹³ Kyntäjä 2004, 267–271.

⁹⁴ Kyntäjä 2004, 280–281.

⁹⁵ Rajala 2004, 26–27.

⁹⁶ Innes 2003, 7.

lisää todennäköisyyttä rikolliseen käytökseen. Lisäksi rikollisuus on nähty kapinointina sosiaalista kontrollia ja valtakoneistoa vastaan. On myös syytä huomioda, että virallisen koneiston kriminalisoimaa toimintaa ei välttämättä yleisesti pidetty tuomittavana ja tietynlaisen käyttäytymisen hyväksyttävyyys vaihtelee eri aikoina.⁹⁷

2.2 Kohti parempaa ihmistä

Ajatus siitä, että eläimiä räykkäävästä lapsesta kasvaa aikuisena kovasydäminen rikollinen on esiintynyt filosofiassa jo pitkään. Tämän tutkielman puitteissa ei kuitenkaan ole mahdollista tai tarkoituksenmukaista mennä syvemmälle 1800-luvun eläintensuojelun taustalla vaikuttaneisiin filosofeihin, mutta käytän tässä lyhyesti esimerkkinä englantilaisfilosofi John Lockeä, joka kuvastaa erinomaisesti yhtä keskeisimmistä ajatuksista. Kirjoitelmassaan *Cruelty*, hän esittää huolensa eläimiä räykkäävistä lapsista ja epäilee moisen käytöksen johtavan myöhemmin väkivaltaan kanssaihmissä kohtaan. Locken mukaan alemman olennon kärsimyksestä ja kuolemasta saatu nautinto ei auta herättämään myötätuntoa omia lajitovereita kohtaan.⁹⁸

Onkin syytä huomata, että 1800-luvun eläinsuojeluaatteessa eläimillä oli pääasiallisesti välineellinen arvo. Katsottiin, että niiden avulla ihmisille voitaisiin opettaa myötätuntoa toisia ihmisiä kohtaan. Ajateltiin myös, että eläinten pahoinpiteleminen tai sen näkeminen kovettaisi ihmisen ja altistaisi hänet kohtelemaan muita väkivalloin. Lisänä tälle ajattelulle oli eläinräykkäyksen yhdistäminen siveettömyyteen. Eläinräykkäyksen vastaisia lakeja perusteltaessa vedottiin sivistykseen, valistuksen ihanteisiin ja moraalisiin hyveisiin. Eläinten itseisarvo tai oikeudet eivät näkyneet keskustelussa. Raaka ja julma käytös eläimiä, kuten myös muita ihmisiä, kohtaan nähtiin nimenomaisesti alemmille yhteiskuntaluokille ominaisena. Lakien tarkoituksena olikin heidän käytöksensä kontrollointi, ylempien luokkien edustajat osasivat kyllä mielestään kohdella eläimiään oikein. Huomion ja kieltojen kohteena olivatkin yleensä rahvaan suorittamat työtehtävät, kuten ajurina toimiminen tai metsätyöt sekä heidän suosimansa eläimiin liittyneet huvitukset. Säätyläisten arvostamat ajanvietteet, kuten ketunmetsästys säästyivät lähes täysin kritiikiltä.

⁹⁷ Rajala 2004, 28–29.

⁹⁸ Locke 1705.

Eräs merkittävimmistä 1800-luvun suomalaisista valtiomiehistä, Johan Vilhelm Snellman, kirjoitti samansuuntaisesti vuonna 1857 *Litteraturblad* -lehdessään. Artikkelissaan *Föreningar mot djurs plågende* hän kirjoittaa ulkomailla perustetuista eläinsuojeluyhdistyksistä. Erityisesti mainitaan Englanti ja Saksa. Eläinten suojelemista lapsellisena tai ajan- ja rahantuhlauksena pitävälle Snellman toteaa selkeäsanaisesti, että

”Ei nimittäin tiedetä eikä tunneta, että eläinräökkäystä vastaan perustetut yhdistykset on ensi sijassa tarkoitettu ihmiselle itselleen ja sitä raaistumista vastaan, minkä julmuus tai kovuus eläimiä kohtaan ihmisessä saavat aikaan. Vasta toisella sijalla ovat eläimen kärsimykset ja oikeutetut vaatimukset ihmisen myötätunnosta kaikkea elävää kohtaan.”⁹⁹

Hän ei usko julmuuden eläimiä kohtaan olevan sen yleisempää Suomessa kuin muuallakaan, mutta toisaalta huomauttaa suomalaisten kohtelevan erityisesti hevosia huonommin kuin sivistyneissä maissa. Suomalaislapsia hän ei myöskään pidä sen pahempina eläinräökkääjinä kuin muita, mutta korostaa sen erityistä turmiollisuutta kasvuikäisille. Aikuisten vastuulle taas jää olla opettamatta ja näyttämättä eläinten raakaa kohtelua, etteivät lasten sydämet kovettuisi, vaan he kasvaisivat mielenlaadultaan rakastavaisiksi ja helliksi. Lisäksi Snellman mainitsee saksalaisten eläinsuojeluyhdistysten esille tuomat useat esimerkit, joissa lapsena eläimiä rääkänneestä ihmisestä on aikuisena tullut paatunut rikollinen. On vielä merkillepantavaa, että artikkelissaan hän kertoo eläinsuojeluyhdistyksistä ”useimmissa Euroopan maissa” ja ”jopa Siperiassa”, mutta hämmästelee niiden puutetta Skandinaviassa ja Suomessa.¹⁰⁰

2.3 Sivistyneiden kansojen joukkoon

Eläinten hyvä kohtelu oli osa kansallisen identiteetin muodostamista ja sitä kautta omalla tavallaan sosiaalista kontrollia. Ruotsin valtiopäivillä eläinten hyvän kohtelun yhdistämisessä ruotsalaiseen kansanluonteeseen ilmeni kahtalaista ajattelutapaa. Yhtäältä vedottiin siihen, että eläinsuojelulakeja täytyi kehittää, ettei Ruotsi putoa maailman valistuneiden kansakuntien joukosta. Tässä argumentoinnin tukena vedottiin yleensä ulkomaisiin esimerkkeihin. Näissä puheenvuoroissa on

⁹⁹ Litteraturblad januari 1857, ”Föreningar mot djurens plågende”.

¹⁰⁰ Litteraturblad januari 1857, ”Föreningar mot djurens plågende”.

nähtävissä hierarkia maiden välillä: negatiivisina esimerkkeinä käytettiin usein Espanjaa, Italiaa ja Venäjää. Myönteisistä esikuvista kävivät muun muassa Englanti, Saksa ja Itävalta sekä muut Pohjoismaat. Vuonna 1898 Ruotsin valtiopäivien ensimmäisen kamarin (*Första kammaren*) varapuhemies kannatti vankeusrangaistuksia ilmeisestä eläinrääkkäyksestä ja perusteluissaan hän kertoi näin jo olevan ”suurissa kulttuurivaltioissa” sekä Norjassa, Tanskassa ja Suomessa. Toisaalta asia voitiin nähdä toisinkin päin: laki eläinten suojelemiseksi oli turha, koska sellainen temperamentti, joka johtaa kuvailtuun eläinrääkkäykseen, on ruotsalaisille täysin vieras. Muut valtiot siis vaativat lainsäädäntöä päästäkseen samalle tasolle, jolla Ruotsissa jo muutenkin oltiin.¹⁰¹

Eläinten suojelemisella ja rääkkäämisen ehkäisemisellä oli myös kansaa jalostava tarkoitusperä. Kansallista identiteettiä luodaan monesti erottautumalla muista ryhmistä. Raakuutta eläimiä kohtaan ei pidetty sivistyskansalle soveliaana tapana. Zacharias Topelius päivitteli, kuinka Suomeen saapuvat ulkomaalaiset sanovat suomalaisten olevan ”lainkuuliaisia, rehellisiä, vieraanvaraisia, osaavat tehdä työtä, osaavat lukea, heillä on hyvä sydän ja hyvä ymmärrys, mutta... he ovat niin raakoja tavoiltansa”. Hän vertaili Suomen oloja parempiin toimintamalleihin ulkomailla, jotka oletettavasti olivat länsi- ja keskieurooppalaisia. Näin voidaan olettaa, koska seuraavaksi hän kirjoitti maanosamme eteläisemmistä kansoista ja heidän julmuuksistaan mainiten jopa itse paavin pyydystävän pääskysiä huvikseen verkoilla. Lisäksi hän kysyi ”Minkätähden saa muukalainen lukea meidät raakojen ja julmien kansain joukkoon? Minkätähden ei hän ennemmin saa lukea meitä hyviin ja valistuneisiin?”.¹⁰² Topelius halusi mitä ilmeisimmin saada suomalaisten käytöksen englantilaisten ja saksalaisten, jotka edustivat eläinsuojelun kärkeä 1800-luvulla, tasolle. On lisäksi mielenkiintoista, että englantilaiset yhdistivät eläinrääkkäyksen muihin uskontokuntiin katolilaiset mukaan lukien. Topelius ei sano näin suoraan, mutta yhdistää katolisen kirkon päämiehen etelän maiden eläinrääkkäykseen.

Ruotsissa eläinsuojeluliikkeeseen otettiin runsaasti vaikutteita ulkomailta, mutta liikkeellä oli myös omaleimaisia piirteitä. Sekä lainsäädäntö että eläinsuojeluyhdistysten perustaminen lähtivät ylemmistä yhteiskuntaluokista. Yhdistysten jäsenistöt koostuivat sekä ylhäisöstä että koulutetusta keskiluokasta. Ruotsalaisena erityispiirteenä oli eläinlääkärien, opettajien ja naisten runsas osallistuminen. Eläinlääkärit olivat aiheesta kiinnostuneita sekä ammattinsa puolesta että lisätäkseen arvoaltaansa muiden lääkärien parissa. Opettajat taas olivat erityisen kiinnostuneita lasten moraalikasvatuksesta ja lisäksi nuorison opettaminen oli valistuksen ihanteiden mukaista. Opetuksessa korostettiin eläinten hellää kohtelua ja eläintarinoiden avulla havainnollistettiin

¹⁰¹ Svärd 2015, 100, 179.

¹⁰² Topelius 1898, 36–37.

moraalisia opetuksia. Jäsenistössä oli paljon naisia ja erityisesti vivisektiokysymys aiheutti eripuraa eläinlääkäreiden ja opettajien ”maskuliinisen kylmän järjen” ja naisten ”feminiinisen myötätunnon” välillä. Naisjäsenten retoriikassa empatian, rakkauden ja lämmön kautta yhteiskunta saataisiin takaisin raiteilleen miehisen utilitarismin kynsistä.¹⁰³

1800-luvun lopulla ruotsalaiseen keskusteluun oli löytynyt uusi huolenaihe. Valtiopäivillä eläinsuojeluyhdistyksille jaettiin kehuja, mutta myös epäileväisiä puheenvuoroja pidettiin. Joidenkin edustajien mukaan eläinsuojelijat menivät liian pitkälle ja loukkasivat yksityisyyttä. Heidän uskottiin käyvän koko ajan innokkaammiksi ja menevän toimissaan äärimmäisyyksiin ja uhkaavan vallitsevaa elämäntapaa. Vivisektion vastustamisen pelättiin haittaavan vapaata tiedettä. Eläintensuojelu yhdistettiin näissä puheenvuoroissa tunteellisuuteen ja sitä kautta feminiinisyyteen. Niin mies- kuin naispuolisetkin eläinten ystävät toimivat tunteidensa vallassa irrationaalisesti ja siksi heille ei tulisi antaa enempää toimivaltuuksia.¹⁰⁴ Näiden esitysten mukaan, jopa hieman ironisesti, eläinsuojeluyhdistysten väkeä oli tarpeen valvoa samoista syistä kuin alkujaan rahvaan eläinten käsittelyä oli ryhdytty kontrolloimaan. On kuitenkin huomioitava, että naisille ominaiseksi mielletty tunneajattelu nähtiin joskus myös voimavarana, kunhan se säilyi miesten kontrollissa. ”Pidän heitä [naisia] juuri tällä alalla verrattomina liittolaisina”, Topelius kirjoitti, ”heitä kun helposti kaikki liikuttaa ja valmiita kun ovat kaikkiin uhrauksiin, mutta suunnitelmia ja järjestelmiä varten tarvitsevat he miesten apua”¹⁰⁵.

2.4 Ylhäiset alhaisia valvomassa

Englannissa eläinrääkkäys oli ideologisella tasolla yhdistetty ulkomaalaisiin¹⁰⁶, joten eläimiä julmasti kohtelevat ihmiset saatiin marginalisoitua kansallisesta yhteisöstä. On kuitenkin aiheellista huomioda, että etenkin tämän määrittelyn tuomitsemat ihmiset eivät yleensä olleet myötämielisiä heistä esitetyille kategorisoinneille. Harriet Ritvo esittää 1800-luvun eläinsuojeluliikkeen olevan keskiluokkaistunutta jatkoa jo vuosisatoja jatkuneille yrityksille vaarallisiksi katsottujen yhteiskunnallisten ainesten nujertamiseksi. Hän mainitsee esimerkkinä 1700-luvulla syntyneen

¹⁰³ Svärd 2015, 67–69.

¹⁰⁴ Svärd 2015, 184.

¹⁰⁵ Topelius 1898, 25.

¹⁰⁶ Humanitaarisen liikkeen mukaan eläinten lempeä kohtelu oli englantilaisille ominaista ja eläinrääkkäys yhdistettiin etelän katolisiin maihin.

lastenkirjallisuuden, jonka tarkoitus oli ohjeistaa ja opettaa, ei vain viihdyttää. Tätä edellyttivät sekä keskiluokkaiset vanhemmat että Locken kasvatustilasto. Eläimet huomattiin jo varhain erinomaisiksi apuvälineiksi erilaisten moraalisten opetusten vahvistamiseksi.¹⁰⁷ Suomessa eläimiä kasvatuksellisissa lastensaduissa hyödynsi erityisesti Zacharias Topelius.

Englannissa uskonnollisten ryhmien ja keskiluokan huoli eläinten, työväen ja lasten hyvinvoinnista yhdistyi saumattomasti koettuun tarpeeseen kontrolloida alempia luokkia. Humaaniutta korostanut liike eri haaroineen kiinnitti huomiota myös lapsia ja työväestöä koskevaan lainsäädäntöön: uudet lait paransivat työoloja, mutta varmistivat samalla tehokkaamman työvoiman saannin, lasten olot kohenivat, mutta samalla päästiin istuttamaan moraalista kuria perheisiin. Ritvon mukaan eläinsuojeluaktiivien huoli eläimistä oli eittämättä aitoa, taustasyistä huolimatta. Alempien yhteiskuntaryhmien määrittely julmiksi sekä kurin ja järjestyksen tarpeessa oleviksi, vaikutti väkisinkin humanitäärien toimintaan. Aikalaisten kriittiset äänet kummastelivatkin toistuvasti, kuinka oltiin erittäin huolissaan eläinten kärsimyksistä, mutta samalla suljettiin silmät monilta ihmisistä kohtaavilta vääryyksiltä. Toinen negatiivista huomiota herättänyt paradoksi oli, että RSPCA piti silmällä aktiivisesti alempien kansankerrosten raakuuksia, mutta katsoi sormien läpi ylhäisön eläimille aiheuttamaa kärsimystä: järjestön sisällä vallitsi lähes rikkumaton konsensus olla käyttämättä valtaansa esteratsastuksessa, poolohevosten ja näyttelykoirien kohtelussa sekä ketunmetsästyksessä ilmenneitä väärinkäytöksiä vastaan. Osa jäsenistöstä harrasti edellä mainittuja itsekin, näkemättä tässä ristiriitaa.¹⁰⁸

RSPCA:ssa oltiin hyvin tietoisia siitä, ettei uusilla laeilla ollut merkitystä, jos niitä ei valvottaisi. Järjestö kannusti jäsenistöään aktiivisuuteen, palkkasi omia konstaapeleitaan, painatti ja levitti pamfletteja ja muita painatteita sekä pyrki solmimaan hyvät suhteet poliisiin ja oikeusistuimiin jakamalla vuosikertomuksissaan kehuja järjestön tavoitteita edistäneille poliiseille ja tuomareille. Eräs jäsen valitteli 1850-luvulla, että jo kauan ennen eläinsuojelulakeja ylemmät luokat saattoivat välittömästi kurittaa alempien luokkien eläinrääkkääjiä, mutta nykyisin herrasmies ei enää uskaltanut puuttua moiseen rahvaan vapauksien lisääntymisen vuoksi.¹⁰⁹ Kathleen Kete on esittänyt, että eläinrääkkäyksen vastustaminen syntyi osana kauhistusta ja pelkoa, jonka Ranskan vallankumous ja Napoleonin sodat aiheuttivat Euroopan porvaristossa. Vallankumouksellisen

¹⁰⁷ Ritvo 1987, 130–131.

¹⁰⁸ Ritvo 1987, 133–135.

¹⁰⁹ Ritvo 1987, 144–146.

liberalismin ja työväenluokan radikalismien yhteiskunnan vakaudelle ja hierarkialle aiheuttamaan uhkaan vastattiin konservatiivisuudella ja ”vaarallisten luokkien” kurinpitoon keskittymällä.¹¹⁰

Alempien luokkien edustajat, joita eläintensuojelijat leimasivat julmiksi eläinräökkääjiksi, eivät alistuneet ilman vastarintaa, vaikka heidän keinonsa olivat ymmärrettävästi selvästi vähäisemmät. Protestin välineenä käytettiin joskus vielä pahempaa räökkäystä: eläinten julmaa kohtelua vaalittiin itseilmaisun keinona tai sillä jopa ylpeiltiin¹¹¹. Huomautuksia ja pidätyksiä protestoitiin, mikä entisestään vahvisti ylempien luokkien ennakkoluuloja rahvaan edustajista impulsiivisina ja itsehillintään kykenemättöminä. Vastarinnan muotoina esiintyi myös pakenemista, nauramista, pilkkaamista ja karkeaa kielenkäyttöä sekä uhkaavaa käytöstä. Joskus tuomioita jaettiin sekä eläinräökkäyksestä että virkavallan vastustamisesta. Oikeusistunnoissa protestoitiin naureskelemalla todistajien lausunnoille ja antamalla itse pilkalliseen sävyyn valheellisia todistuksia.¹¹²

Vuoden 1835 eläinsuojelulain kiellettyä eläintappelut¹¹³, RSPCA otti niiden valvonnan asialistalleen. Käytännössä tämä osoittautui perin haasteelliseksi, sillä väkijoukot saattoivat ilmaista vastarintaansa aggressiivisemmin lukumääränsä turvin. Erilaisissa eläintappeluissa RSPCA:n valvoja ja poliiseja pahoinpideltiin niin yleisön kuin joskus jopa koirienkin toimesta. Lisähaasteen järjestön pyrkimyksille asettivat ylempien luokkien edustajat, esimerkiksi eräät aateliset kannattivat tai jopa järjestivät eläintappeluja tai asettuivat vastahankaan heidän alustalaisiaan koskeneissa syytteissä.¹¹⁴

Eläimiä suojelevat lait oli säädetty alempien kansanosien pitämiseksi aisoissa ja se näkyi myös RSPCA:n toiminnassa. Vuosien 1857 ja 1860 välisenä aikana järjestön vuosiraporttien mukaan 82 prosenttia tuomituista oli alemmista luokista ja kuudessa prosentissa yhteiskunnallista statusta ei mainittu. On myös huomionarvoista, että sakkorangaistus oli enimmillään viisi puntaa. Osa tuomituista joutui vankilaan, koska ei pystynyt maksamaan yhden tai kahden punnan suuruisia sakkojaan, mutta jo kohtalaisen varakkaille moinen summa oli vain pieni kiusa. Valtaosa osa

¹¹⁰ Kete 2007, 1–24.

¹¹¹ Esimerkiksi katupojat keppostelivat hieromalla ärsyttäviä öljyjä koirien iholle ja sen jälkeen usuttivat nämä juoksemaan ulvoen pitkin katuja ihmisten kauhistukseksi. Itä-Anglian maaseudulla tilojen työntekijät painostivat isäntiään tai kostivat heille silpomalla kotieläimiä ja lemmikkejä.

¹¹² Ritvo 1987, 149–150.

¹¹³ 1800-luvun alkuun mennessä ennen kaikkien kansankerrosten suosimista eläintappeluista oli muodostunut pääasiallisesti rahvaan huvia. Parlamentissa oli jo pitkään esitetty kannanottoja siitä, kuinka näissä tapahtumissa viihtyi maan pahin pohjasakka.

¹¹⁴ Ritvo 1987, 150–156.

oikeusjutuista koski vetojuhtina käytettyjä hevosia ja teurastajien tai karjanajajien kaltoin kohtelevaa karjaa.¹¹⁵

2.5 Suomalaisen eläinsuojeluliikkeen alkutaival

Suomessa kaupunkien sivistyneistö katsoi, että Suomen rahvas piti sivistää. Omana osanaan tässä olivat erilaiset yhdistykset, esimerkiksi raittiusliike ja eläinsuojeluyhdistykset. Samoin kuten juopottelu, oli myös eläinrääkkäys kansallinen häpeäpilkku¹¹⁶. Vuonna 1893 ilmestyneessä *Suomi 19. vuosisadalla – Suomalaisten kirjailijain ja taiteilijain sanoin ja kuvin* -teoksessa, joka esitteli Suomen maantiedettä, luontoa, historiaa ja väestöä, puetaan kaupunkisäätyläistön asenne tavallista kansaa kohtaan osuvasti sanoiksi:

”Kulttuurivirrat, nopeampain kulkuneuvojen avulla, tasoittelevat oloja täällä niinkuin kaikissa muissakin maissa; ylempien ja sivistyneiden kansanluokkien elämä eroaa sangen vähän aikakauden yleisestä perikuvasta. Omituisuudet ovat etsittävä maaväestön keskuudesta.”¹¹⁷

Kirjoittajina olivat muun muassa senaattori Leo Mechelin sekä professorit Thiodolf Rein ja Zacharias Topelius. Samaisessa teoksessa suomalaisia kuvailtiin kömpelöiksi ja todettiin heidän henkisten lahjojensa kaipaavan herätystä. Toisaalta ihasteltiin, kuinka koulutuksen kautta talonpojat ja paimenet muuttuvat kuin toisiksi ihmisiksi.¹¹⁸

Ruotsalaisen esimerkin mukaan Suomeen perustettiin kevätyhdistyksiä (Majföreningen) pikkulintujen suojelemiseksi vuodesta 1870 alkaen. Zacharias Topeliuksella oli merkittävä rooli yhdistysten kehittämisessä ja toiminnan laajentamisessa. Topeliuksen mukaan nimenomaisesti yhdistystoiminta oli paras tapa kansan sivistämiseksi vapaaehtoisen ja yhteisöllisen luonteensa vuoksi. Perusajatus oli kasvatuksellinen: ”me alamme rakastamalla kotiseudun koivua, ja me opimme siitä rakastamaan isänmaata. Lapsi holhoo köyhää lintusta, ja täysikasvuiseen syntyy rakastava mieli ihmiselämää ja luomakuntaa kohtaan”.¹¹⁹ Pikkulinnut soveltuivat Topeliuksen

¹¹⁵ Ritvo 1987, 137.

¹¹⁶ Topelius 1898, 38; Salonen 1995, 28.

¹¹⁷ Mechelin et al. 1893, 81.

¹¹⁸ Mechelin et al. 1893, 56.

¹¹⁹ Topelius 1898, 2–4.

perusteluiden mukaan erityisen hyvin lasten suojeltaviksi, koska ne olivat pieniä ja heikkoja kuten lapset itsekin¹²⁰. Kevätyhdistykset olivat suosittuja lasten keskuudessa ja parhaimmillaan niissä oli kymmeniä tuhansia jäseniä¹²¹.

Ruotsissa pikkulintujen suojelu laajeni koskemaan muitakin eläimiä ja samoin kävi Suomessakin. Ulkomaisten esikuviansa mukaisesti myös suomalaiset eläinsuojeluyhdistykset olivat yläluokkaisia. Turun ruotsalaisessa teatterissa perustettiin helmikuussa 1871 Suomen ensimmäinen varsinainen eläinsuojeluyhdistys. Länän oli kaupungin sivistyneistö ja taloudellinen eliitti, paikalla olivat muun muassa paroni, hovioikeuden notaari, eläinlääkäri, kauppaneuvos, konsuli, kaksi tehtailijaa, kuusi kauppiasta, apteekkari, viisi neitiä ja neljä rouvaa.¹²² Päivi Salonen toteaaakin 1800-luvun eläinsuojelun olleen ja pysyneen pääosin ruotsinkielisen ylä- ja keskiluokan toimintana.¹²³ Vuosina 1871–1907 Suomeen perustettiin 90 eläinsuojeluyhdistystä, mutta pitäydyn tässä alustuksessa pääasiallisesti Turun ja Helsingin yhdistyksissä, sillä ne olivat maan aktiivisimpia. Toisin kuin ruotsalaisilla eläinsuojeluyhdistyksillä, turkulaisilla aateveljillä oli vähän jäseniä ja resursseja. Kun esimerkiksi Göteborgissa eläinsuojelijat järjestivät jopa kahden tuhannen osanottajan marsseja, niin Turussa aktiivijäseniä oli kymmenkunta. Vähäiset voimavarat päätettiin keskittää yhteen kohteeseen, joksi valittiin hevoset ja niiden kohtelu.¹²⁴

Vuonna 1871 *Åbo Underrättelser* -lehdessä julkaistiin kirjoitus vastaperustetusta eläinsuojeluyhdistyksestä. Ensimmäisenä mainitaan jo Snellmanin 14 vuotta aikaisemmin esittämä ajatus eläinsuojeluyhdistysten perustamisesta ulkomaisten esikuvien mukaan. Ilmeisesti ”liian innokkaat” eläinsuojelijat olivat aiheuttaneet huolta Suomessakin ja kirjoituksessa mainitaan heissä asuvan ”epäaito tunteellisuus, jos he tunnepitoisesti ajavat asiaa epäkäytännöllisemmästä kulumasta ja asettavat vaatimuksia, jotka ovat yhtä mahdottomia kuin naurettaviakin... Näiden liioittelijoiden olemassaolo ei millään lailla vähennä kyseenä olevan pyrkimyksen välttämättömyyttä, painoa ja tarpeellisuutta”. Loppuosassa todettiin eläinsuojeluyhdistysten edistävän päämääräänsä käytännöllisin ja toimivin keinoin, ei olevan ”mitään hedelmättömän sentimentaalisen tunnevelttouden pesiä”.¹²⁵

Tekstissä vedottiin myös englantilaisten lainsäädännön esimerkkiin ja todetaan, että vaikka ihmiselle onkin annettu herruus eläinten suhteen, on hänen velvollisuutensa välttää ”sydämetöntä

¹²⁰ Topelius 1898, 33.

¹²¹ Nieminen 2001, 11.

¹²² Lappalainen 2003, 43.

¹²³ Salonen 1995, 20.

¹²⁴ Lappalainen 2003, 48.

¹²⁵ Lappalainen 2003, 39–41.

laiminlyöntiä”. Lisäksi muistutettiin eläinsuojelun todellisesta päämäärästä: ”sydämettämyys eläimiä kohtaan kääntyy myös ihmisyyttä vastaan kovana itsekkyytenä, suojelemattomien oikeuksien arvostuksen puutteena, kasvavana kovasydämyytenä ja yksilön jalon mielen puutteena”. Kirjoituksesta on havaittavissa missä ja keiden suorittamaa eläinrääkkäyksen katsotaan olevan: ”mikäli lakia ei sovelleta, niin ei pystytä hävittämään kansan muinaisuudesta tavaksi tullutta julmuutta eläinten kohtelussa”. Yhdistyksen tulee pyrkiä estämään ”piintynyttä ja kansan itsepäisesti kiinnipitämää väärinkäyttöä”.¹²⁶

Niin Turussa kuin Helsingissäkin keskityttiin ennen kaikkea hevosten kohteluun. Turussa todettiin vuoden 1864 eläinrääkkäysasetuksen olevan käytännössä merkityksetön, koska sitä ei valvota. Molemmissa kaupungeissa ostettiin huonokuntoisia hevosia lopetettaviksi. Suurin osa järjestöjen rahavaroista menikin tähän toimintaan¹²⁷. Turussa ja Helsingissä toimittiin aktiivisesti hevosmarkkinoilla, annettiin palkintoja ja kunniamerkkejä eläinsuojelussa kunnostautuneille henkilöille sekä ilmiantopalkkioita poliiseille ja siviileille eläinrääkkäystapausten julkituomisesta. Molemmat yhdistykset painattivat ja jakoivat lisäksi sekä eläinsuojelukirjallisuutta että -lehtisiä kummallakin kotimaisella kielellä.¹²⁸ Päivi Salonen toteaa, että Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen toiminta oli monipuolisinta ja järjestöllä oli 1800-luvulla oma eläinsuojelupoliisi ja lyhyen aikaa oma syyttjäkin. Pienemmissä kaupungeissa ja maaseudulla keskityttiin pääasiassa hevosiin ja karjaan liittyviin kysymyksiin.¹²⁹

2.6 ”Ankara tili vanhurskaan tuomio-istuimen edessä”

Suomessa, kuten Ruotsissa ja Englannissakin, eläinsuojelua ei perusteltu vain alempien yhteiskuntaluokkien valvonnalla ja sivistämisellä, vaan myös uskonnollisin perustein. Axel Blomqvistin kirjasessa jo alussa kerrotaan eläinsuojelun suuresta merkityksestä ”kansan siveellisen kasvatuksen välikappaleena” ja työn olevan seurauksissaan ”ihmissuojelusta”. Sillä hän tarkoitti ihmistenkin tulevan suojelluiksi, kun eläinrääkkäyksen vähentyessä ja kansan sivistyessä ihmisiin kohdistuva rikollisuus vähenee. Blomqvist muistuttaa, ettei eläimiä pidä hoitaa hyvin vain

¹²⁶ Lappalainen 2003, 41–42.

¹²⁷ Nieminen 2001, 12.

¹²⁸ Salonen 1995, 24–27, Lappalainen 2003, 48–50.

¹²⁹ Salonen 1995, 25.

taloudellisen hyödyn tähden, vaan ”etupäässä niitä on kohdeltava hyvyydellä ja säällillä rakkaudesta Jumalaa ja kaikkia hänen luomiaan kohtaan”. Lisäksi hän toteaa ihmisen usein väärinkäyttävän sitä valtaa, jonka Jumala hänelle ”luonnon herrana” on suonut. Täysin kartesiolainen ei Blomqvistin eläinkuva kuitenkaan ole, vaan hän muistuttaa tiedemiesten todistaneen eläinten olevan tuntevia, ajattelevia ja tahtovia olentoja.¹³⁰ Kuljettamiseen liittyen hän toteaa eläinten ahtamisen liian ahtaisiin vaunuihin olevan ”eläinrääkkäystä, kristilliselle kansalle sopimatonta.”¹³¹

Heinonen korostaa heti lehtisensä alussa, että antaessaan ihmiselle ”wallan hallita kaikkia eläimiä maan päällä” Jumala ei tarkoittanut ”tylyä, ankaraa” kohtelua niille. Hän siteeraa useita Raamatun kohtia, joissa mainitaan eläinten hyvästä pidosta. Hän kertoo myös esimerkkejä ”jumalattomasta” ja ”kristi-kansalle” sopimattomasta eläinrääkkäyksestä. Kirjoituksensa loppupuolella Heinonen vielä muistuttaa eläinrääkkääjiä odottavasta kohtalosta: ”Epäilemättä kuulee Jumala eläin-raukkojen salaiset huokaukset, niin että Hän myös kerran on totisesti vaativa jokaisen tekemään ankaran tilin vanhurskaan tuomio-istuimensa edessä”.¹³²

Zacharias Topeliuksen eläinsuojeluajattelussa uskonnollisuus oli aina vahvasti mukana. Hän kirjoitti muun muassa ”ylinnä kaikkea muuta rakastakaamme Luojaa ja osoittakaamme rakkautemme rakastamalla hänen luomakuntaansa... Niin, me rakastamme eläinmaailmaa... sentähden, että rakastamme Jumalaa”. Kuvaava on myös lause: ”jos tahdomme vaeltaa Jumalan rakkaudessa ja Jeesuksen Kristuksen seuraamisessa, tulee meidän harjoittaa oikeutta ja armeliaisuutta kaikki eläviä olentoja kohtaan, ihmisiä ja eläimiä”. Topeliuksen jakaa ajatuksen, jossa eläimet antavat todistuksensa rääkkääjiään vastaan viimeisellä tuomiolla. Se ilmenee esimerkiksi kohdissa ”Jumalalle ja omalletunnollemme ei ole mitään eroitusta siinä, tapammeko ihmisen vai piinaammeko turvatonta eläintä”, ”jokainen syytön kärsimys, jonka me saatamme eläimille, ilman hyödyttä, ilman tarpeetta, usein ainoastaan omaksi huviksemme, on kapinaa Jumalaa vastaan ja nousee taivaan valtaistuimelle todistamaan meille tappioksi” ja ”muista että eläimetkin ovat Jumalan luomia ja todistavat meistä viimeisenä päivänä!”¹³³

¹³⁰ Blomqvist 1899, 1, 4–5, 7,9.

¹³¹ Blomqvist 1899, 88.

¹³² Heinonen 1881.

¹³³ Topelius 1898, 31–32, 34–36.

3 KESKI-SUOMI KONTEKSTINA

3.1 Elinkeinorakenne ja sosiaalinen hierarkia

Vuosisadan vaihteessa Keski-Suomi oli kansalliseen keskiarvoonkin verrattuna hyvin maatalousvaltaista seutua. Vuonna 1880 keskisuomalaisista 86,9 prosenttia sai elantonsa maa- ja metsätaloudesta. Syinä tähän olivat muun muassa, muiden elinkeinojen kehittymättömyys, metsätöiden runsaus, syrjäinen sijainti ja maatalouden alhainen tekninen taso. Ihmisen asema oli hyvin pitkälti sidottu maanomistukseen ja väestön voi jakaa kolmeen pääryhmään: talollisiin, jotka omistivat maata, torppareihin ja lampuoteihin, jotka vuokrasivat maata sekä tilattomaan maataloustyöväkeen. Yleinen kehitys linja 1800-luvun mittaan oli tilattoman väestön määrän ja osuuden nopea kasvu.¹³⁴ Tämä muutos vaikutti myös suhtautumiseen tilatonta ja köyhää väestöä kohtaan. Vielä vuosisadan alussa köyhiä siedettiin osana yhteiskuntaa ja heitä kohdeltiin pääasiassa hyvin. Vuosikymmenten kuluessa sosiaalinen ja taloudellinen ero maanomistajien ja tilattomien välillä kasvoi, mikä kiristi välejä ja edisti yhä viileämpää suhtautumista auttamiseen.¹³⁵

Keski-Suomessa säätyläistön ja rahvaan erottava tekijä oli ennen kaikkea sivistystaso, vaikka syntyperällä oli myös olennainen merkitys. Säätyläistöön laskettiin aateliset, virkamiehet, papit ja pääosin kartanoiden, puustellien ja rusthollien omistajat. Lisäksi vaurastuneet liikemiehet tai varakkaimmat talolliset saatettiin laskea säätyläistöön kuuluviksi, varsinkin pienemmissä pitäjissä.¹³⁶ Eliitin näkökulmasta vauraatkin talonpojat kuuluivat rahvaaseen ruumiillisen työn ja kansanomaisen käytöksen vuoksi, mutta maaseudulla talolliset taas halusivat tehdä pesäeron maata omistamattomiin ryhmiin¹³⁷. Maaseutuelämän keskiössä olivat talolliset. Isännät vastasivat niin kunnallisesta vallasta, veroista kuin vastuustakin. He olivat paitsi maanviljelijöitä, myös käskijöitä ja työnantajia ja sitä kautta rahvaan selkeästi arvostetuina ja merkittävin ryhmä.¹³⁸

Sosiaalisessa hierarkiassa talollisten alapuolella, mutta tilattoman väestön yläpuolella olivat vuokratilajelijät eli torpparit ja lampuodit. Heille tukinajotyöt olivat merkittävä lisäansion lähde ja käytännöllisesti katsoen kaikki hevosen omistaneet torpparit tekivät metsätöitä.¹³⁹ Mäkitupalaiset olivat myös talollisella vuokralla tehden päivätöitä tai maksaen rahalla, mutta heidän viljelemänsä

¹³⁴ Laitinen 1988, 104, 109.

¹³⁵ Haatanen 1968/2017, 55, 72, 101.

¹³⁶ Laitinen 1988, 111–113.

¹³⁷ Mikkola 2006, 185.

¹³⁸ Laitinen 1988, 114.

¹³⁹ Laitinen 1988, 119.

maa-ala oli liian pieni perheen elättämiseen. Osa omisti mökkinsä itse, osalla asumuskin oli vuokralla, mutta suhteesta ei ollut tapana tehdä kontrahtia. Mikäli töitä oli ympäri vuoden saatavilla, mäkitupalaiset elivät suhteellisen vakaata elämää, mutta useimmiten töitä oli tarjolla vain kesäisin ja talvisin pelkkä mökki erotti heidän elintasonsa tilattomasta väestöstä.¹⁴⁰ Määriteltäessä torpparin ja mäkitupalaisen eroa, aikalaisten mukaan ”torppari on se, jolla on hevonen”¹⁴¹. Torpparit ja joskus osa talollisista ajoivat tukkia, kun pääasiassa mäkitupalaiset ja itselliset hoitivat matalammin palkatut hakkuu- ja uittotyöt¹⁴². Vailla mökkiä ja viljeltävää maata olivat palkolliset ja itselliset, joita kutsuttiin alueesta riippuen myös loisiksi, kotureiksi ja kesteiksi. Palkolliset, kuten rengit ja piijat, olivat hieman paremmassa asemassa, sillä he olivat vuosityösuhteessa taloon. Kausi- ja tilapäistöitä tehneet tilattomat olivat agraariyhteiskunnan sosiaalisen hierarkian pohjalla. Karuimmillaan heidän elämänsä on kuvattu lauseella ”kehdosta kerjuulle, kerjuulta rengiksi ja rengistä loiseksi”.¹⁴³

Kaupungeissakin eläimet kuuluivat jokapäiväiseen elämään ja on luonnollista, että vahvasti maatalousvaltaisessa Keski-Suomessa eläimet olivat aina läsnä. Suomalaiset pikkukaupungit olivat 1800-luvulla enemmän agraarisia kuin urbaaneja. Peltotilkut, perunamaat sekä laitumet eivät sijainneet kaukana toreilta ja kaupungin reunoilla viljeltiin peltoja kuten varsinaisella maaseudullakin. Puutalokortteleissa arvostettiin omavaraisuutta ja niin hevoset, siat, lehmät kuin kanatkin kuuluivat kaupunkilaisten arkeen.¹⁴⁴ Eläntönsä saadakseen oli eläinten kanssa tultava toimeen, niin pellolla, metsätöissä kuin kuormanajossakin. Keski-Suomessa oli vain yksi kaupunki, Jyväskylä, jossa oli 1890-luvulla noin 2 500 asukasta¹⁴⁵.

Jyväskylässä toimi Keski-Suomen ainoa eläinsuojeluyhdistys ja aihe synnytti julkista keskustelua ainakin ajoittain. Ilmeisesti debatti ja varsinkin käytännön toiminta jäi pienen piirin touhuksi. Herrasväellä oli tapana viettää kesänsä kaupunkia ympäröivällä maaseudulla, mutta tämä rajoittui pääasiassa lähimpiin ympäryskuntiin¹⁴⁶, joten eläinsuojeluaate tuskin levisi kovin laajalle Jyväskylän ulkopuolelle.

¹⁴⁰ Haatanen 1968/2017, 38–39.

¹⁴¹ Luoma 2012, 58.

¹⁴² Peltonen 1991, 57.

¹⁴³ Haatanen 1968/2017, 40–41.

¹⁴⁴ Nummela ja Laitinen 2014, 186-187, 196.

¹⁴⁵ STV 1895.

¹⁴⁶ Mönkkönen 1988, 531.

3.2 Kruununnimismies

Kruununnimismiehen vastuisiin kuuluivat yleisenä syyttäjänä toimiminen ja esimerkiksi eläinräökkäys sisältyi rikoksiin, joista hänen piti nostaa syyte. Siirryttäessä Ruotsin vallan alaisuudesta Venäjän keisarikunnan hallintaan nimismiehen rooli ja tehtävät kokivat muutoksen. Virkakunnasta tuli keisarivallan tuki ja turva, nimismiesten arvostusta ja palkkaa korotettiin useampaan otteeseen vuosisadan kuluessa, minkä kautta he nousivat säätyläistöön. Kruunu yksin määritteli nimismiehen tehtävät ja niissä painotettiin poliisivaltuuksia ja kontrollitehtäviä. Epäjärjestyttä piti torjua oma-aloitteisesti ympäri toimialuetta kiertäen, valvoen ja tarkkaillen. Jokaisessa kylässä piti käydä säännöllisin väliajoin ja pitää silmällä kyläläisten elämää sekä toimia laittomuuksia, juoppoutta ja pahaa menoa havaitessaan.¹⁴⁷

Vuosisadan loppupuolella velvollisuuksiin lisättiin muun muassa joukkotapahtumien, kuten markkinoiden ja toripäivien valvominen joko henkilökohtaisesti tai poliiseja paikalle järjestämällä. Tsaarinvallan aikana nimismiehestä muodostui ”pelottava mahtiherra” ja peräänantamaton, oikeamielisen ankara sekä esivallan voimaa osoittava ”virkanyrkki”. Nimismiehet koettiin senaatin taholta hyödyllisiksi ja he olivat ilmeisesti melko suosittuja myös kansan parissa. Palkkauksen ja arvovallan lisäyksen myötä vaatimuksetkin lisääntyivät: vuodesta 1857 eteenpäin nimismiehiltä edellytettiin yliopistotason tutkintoa tai riittävää kokemusta kruunuvoudin palveluksesta tai käräjien virkatehtävistä. Vuosikymmenten vieressä nimismieskunta täytti vaatimukset enenevässä määrin. Nimismiesten virkavelvollisuuksiin kuuluneista erilaisista luetteloista on havaittavissa, että vähävaraisimpiin väestönosiin kohdistettiin tiukkaa valvontaa.¹⁴⁸

3.3 Kihlakunnanoikeudet

Kihlakunnanoikeudessa tuomarin apuna oikeuden jakamisessa oli lautamiehistä koostunut lautakunta. Sitä pidettiin tarpeellisena erityisesti paikallisolojen tuntemuksensa ansiosta ja kansan oikeustajun edustajana¹⁴⁹. Kihlakunnanoikeuksissa vallitsi yleinen avoimuus, tapahtuman suullinen käsittely tuomarin ja asianomaisten kesken oli säilyttänyt välittömyyden sekä suojannut

¹⁴⁷ Ylikangas 1996, 177, 178.

¹⁴⁸ Ylikangas 1996, 181–183, 188, 191, 216.

¹⁴⁹ de Godzinsky ja Ervasti 1999, 10.

oikeuskäsittelyä pitkävetisyyksiltä ja muodollisuuksilta. Näistä syistä ne nauttivatkin kansan luottamusta.¹⁵⁰ Oikeudenkäynnit saatettiin kuitenkin kokea myös riistona ja epäoikeudenmukaisina maalaisväestön näkökulmasta, koska heiltä puuttui tietämystä juridisesta kielestä ja käytännöistä¹⁵¹. 1800-luvulla edetessä tapahtunut varallisuuserojen kasvu näkyi myös käräjillä. Kasvavissa määrin niistä muotoutui talollisten oma kenttä, jossa kiisteltiin pääasiassa toisten talollisten kanssa. Tämä kehitys taas johti tilattoman väestön aseman heikkenemiseen, mistä seurasi entistä tiukemman kontrollin alaisuuteen joutuminen.¹⁵²

Oikeudenkäynneissä avainasemassa olivat silminnäkijöiden todistukset, joten avaan tässä vielä lyhyesti, mitä syytöksen toteennäyttäminen edellytti. Kihlakunnanoikeuksissa noudatettiin pääasiassa 1700-luvulta periytynyttä legaalista todistusteoriaa. Yksinkertaistetusti se tarkoitti, että kahden esteettömän todistajan samanlainen lausunto riitti tuomiota varten. Päätös siitä, oliko todistaja luotettava, piti tehdä ennen todistuksen antamista. Luonnollisesti myös vastaajan eli epäillyn oma tunnustus riitti syyllisyyden osoitukseksi. Langettavan tuomion vähimmäisvaatimusten määrittelyn ajatuksena oli taata oikeusturva vastaajalle aikana, jolloin tuomiovallan käyttäjät, asianosaiset ja käräjäyleisö yleensä tunsivat toisensa läheisesti. Heikkoutena tosin oli se, että lähiomaisia pidettiin jääveinä todistamaan, joten kodin piirissä tapahtuneille rikoksille saattoi olla vaikea löytää kahta ulkopuolista todistajaa.¹⁵³ Oikeuden päämääränä oli selvittää ”totuus” asiassa ja sen pohjalta antaa vapauttava tai langettava tuomio. Tarkoituksena ei ollut avata osapuolten taustamotiiveja tai muita käsityksiä sen enempää.

3.4 Väkivalta osana isännän oikeuksia

Pohdittaessa 1800-luvun väkivallan käyttöä, johon eläinräökkäyskin sisältyy, on syytä huomioida, että väkivalta oli paljon arkipäiväisempää. Nykyisin virallisten eli oikeusnormien noudattamista valvoo siihen erityisesti valittu koneisto: poliisi, tuomioistuimet ja hallintoviranomaiset. Näillä toimijoilla on legitiimi väkivallan monopoli, sekä oikeus että velvollisuus tarvittaessa käyttää

¹⁵⁰ Ahmas 2005, 48.

¹⁵¹ Stark 2006, 76.

¹⁵² Koskivirta 2007, 156.

¹⁵³ Klami 1989, 190–191, 198.

voimakeinoja norminrikkokkia vastaan¹⁵⁴. Näin oli myös 1800-luvun Suomessa, mutta lisäksi useilla muilla yhteiskunnan jäsenillä oli yleisesti hyväksytty oikeus väkivallan käyttöön kuria ylläpitäessään. Isännällä oli fyysinen kurinpito-oikeus talon väkeen: vaimoon, lapsiin, palkollisiin¹⁵⁵ ja eläimiin. Isännän tuli johtaa kotitalouttaan rakkaudella ja kovalla, mutta oikeudenmukaisella kädellä¹⁵⁶. Isännänvalta ei kuulunut vain maatalojen päämiehille, vaan myös tehtaanpatruunoille suhteessa työntekijöihinsä¹⁵⁷ ja köyhät, sairaat, orvot, mielisairaat sekä vammaiset olivat erinäisten virkamiesten alaisuudessa¹⁵⁸.

Fyysiseen ojentamiseen oli oikeus ja jopa velvollisuus, mutta siihen tarttumista, ainakin liiallista, pidettiin merkinä asioiden huonosta tilasta talossa. Siihen joutui turvautumaan, kun auktoriteettia ei enää muilla tavoin saanut säilytettyä.¹⁵⁹ Esimerkiksi tottelemattomalle ja huonotapaiselle elätelapselle neuvottiin antamaan ”isällistä kuria, kuitenkin kiivastumatta tai sopimattomia sanoja käyttämättä”¹⁶⁰ ja köyhäntalojen johtajattaria ohjeistettiin pysymään tyyninä ja olemaan käymättä käsiksi hoidettaviin. Moisen käytöksen ei katsottu sopivan sivistyneen äitihahmon käytökseen, voimatoimia tarvittaessa piti kutsua paikalle laitoksen renki tai muu ”sopiva henkilö”¹⁶¹. Saman ajattelumallin voi tulkita olevan ihmisen ja kotieläimen välisen valtasuhteen taustalla. Tähän sopii sanonta ”missä taito loppuu, siinä voima alkaa”, mutta tätä käsittelem tarkemmin seuraavassa luvussa. Ihanteet eivät kuitenkaan tarkoittaneet, ettei pahoinpitelyitä sattunut. Muun muassa vaivaishoidon ja köyhäntalojen hoidokkien väärinkohtelusta ja pahoinpitelyistä raportoitiin niin tarkastusten yhteydessä kuin ”huolestuneiden kuntalaistenkin” toimesta¹⁶².

Isännän oikeutta fyysiseen kuritukseen kutsutaan nimityksellä kotikuri. Tämä oikeus sisältyi niin kansanoikeuteen kuin varhaisimpaan lainsäädäntöönkin. Isännyys oli perheen ja sitä kautta talon koossa pitävä voima. Alun perin oikeuteen sisältyi myös vastuu talon väen rikoksista ja veloista, mutta toisaalta se teki isännän auktoriteetista ehdottoman. Perinteisessä eurooppalaisessa kulttuurissa valta on jakautunut kirkon, hallitsijan ja perheenpään välillä. Kotikurilla oli lisäksi taivaallinenkin oikeutus perustuen neljänteen käskyyn ja Paavalin Efesolaiskirjeisiin. Ruotsin valtakunnan lainsäädäntö vahvisti isännän määräysvallan vaimoon, lapsiin ja palkollisiin sisältäen

¹⁵⁴ Kyntäjä 2004, 268.

¹⁵⁵ Rajala 2004, 126.

¹⁵⁶ Eilola 2002, 101.

¹⁵⁷ Jaakkola 1994, 77-78.

¹⁵⁸ Nygård 2002, 168.

¹⁵⁹ Liliequist 2002, 81-82.

¹⁶⁰ Piirainen 1958, 291.

¹⁶¹ Annola 2011, 173.

¹⁶² Piirainen 1958, 302-303, Annola 2011, 174-175.

oikeuden väkivallan käyttöön.¹⁶³ Vuonna 1866 annetun asetuksen mukaisesti yksityisellä paikalla, eli käytännössä kodin piirissä, tapahtunut aikuisen pahoinpitely ei johtanut käräjille, ellei asianomistaja nostanut syytettä ja sama muoto säilyi vuoden 1889 rikoslaissa.¹⁶⁴ Tämän on katsottu mahdollistaneen edelleen vaimon fyysisen ojentamisen, sillä kynnyksellä viedä moinen häpeälliseksi katsottu asia käräjille oli korkea¹⁶⁵. Oman käsitykseni mukaan, oikeus aikuisten kurittamiseen ei varsinaisesti poistunut rikoslain myötä, sillä kyseisessä 21. luvun 12. pykälässä on mainittu myös ”jos joku, kuritusvaltaansa käyttäessään, on kuritetulle saattanut sellaisen vähäisen vamman kuin tässä §:ssä mainitaan; älköön häntä siitä rangaistukseen tuomittako”.¹⁶⁶ Eläimiä ja lapsia sai yhä ojentaa fyysisesti ja lasten ruumiillinen kuritus kiellettiin lopullisesti vuonna 1983¹⁶⁷.

Juha Rajala esittää väitöskirjassaan, että kotiväkivalta oli hyväksytty ja yleinen osa isännän ylläpitämää kotikuria. Sitä pidettiin normaalina niin perheenjäsenten kuin yhteisönkin silmissä. Käräjille asioissa päädyttiin vain kun kurittaminen meni äärimmäisyyksiin: se ylitti totut rajat tai sille ei löytynyt edes kuvitteellisia perusteita. Väkivalta oli osa miehelle asetettuja kulttuurisia vaatimuksia, joita kuuluikin toteuttaa aggressiivisuuden avulla.¹⁶⁸

Samat vaatimukset ja oikeudet koskivat myös lasten kasvattamista. Protestanttinen kristinusko kannusti ankaruuteen kasvatuksessa ja Martti Lutherkin hyväksyi kohtuulliset fyysiset kuritukset. Ruumiinrangaistuksia kannatettiin niin luterilaisessa kasvatusopissa kuin kansan omissa käsityksissäkin noin 6–7-vuotiaasta alkaen. 1800-luvun lopun Karjalan kannaksella lasten kurittaminen katsottiin kuitenkin oman perheen oikeudeksi ja vieraiden lasten kurittamisesta seurasi helposti vastatoimia. Olosuhteiden salliessa käräjäitiinkin, mutta yleisempää oli puuttua asiaan suoraan tapahtumapaikalla. Kodin piirissä lapset olivat pääasiallisesti turvassa ulkopuolisten väkivallalta, mutta muualla, etenkin ilman vanhempiaan, liikkueensa he olivat hyvinkin alttiita vieraiden kurinpitotoimenpiteille, jotka saattoivat olla erittäin ankaria.¹⁶⁹

Talon palvelusväki kuului kotikurin piiriin ja tämä oli laissakin vahvistettu vuonna 1865. Alaikäiset palkolliset olivat talossa myös kasvatettavina. Vaatimuksena oli hyvä käytös ja ahkera työnteko, joka saattoi olla ajoittain liiankin kova lasten voimiin nähden. Oli tavanomaista, että alaikäisiä

¹⁶³ Rajala 2004, 125, 127–128.

¹⁶⁴ Niemi-Kiesiläinen 2004, 78-79.

¹⁶⁵ Pylkkänen 2007, 152.

¹⁶⁶ Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 39/1889 21:12.

¹⁶⁷ Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983). Annettu 8.4.1983, astui voimaan 1.1.1984.

¹⁶⁸ Rajala 2004, 129–130, 132.

¹⁶⁹ Rajala 2004, 137–140.

palkollisia ja palkollisten lapsia rangaistiin kovakouraisemmin kuin talon väen omia lapsia.¹⁷⁰ Eläteiksi otettujen kohtelu oli riippuvaista isäntäväestä: osaa pidettiin kuin omia lapsia, mutta erittäin kovaotteinen säännöllinen kurittaminen oli myös tavallista. Mielenvikaiset ja vammaiset sekä elätit olivat heikossa asemassa 1800-luvulla. Ensiksi mainitut olivat yksin kodin ulkopuolella liikkeessaan alttiina kenen tahansa vastaantulijan mielivallalle. Hoitokeinot rajoittuvat joko kahlitsemiseen tai muista eristämiseen ja fyysiseen kuritukseen. Näin oli huolimatta siitä oliko mielenvikainen hoidossa kotioloissa vai laitoksessa. Katsottiin, etteivät yleensä käytetyt verbaaliset keinot tehoa, joten viesti täytyi saattaa perille väkivalloin.¹⁷¹ Tämän voi tulkita johtuvan siitä, ettei ”vähä-älyisten” ja ”järkensä menettäneiden” katsottu tajuavan tai ymmärtävän juuri mitään ja heidän ajateltiin olevan eläimen asteella.¹⁷²

Näkemykseni mukaan eläimen asema talossa oli suurin piirtein yhteneväinen elätilasten ja mielenvikaisten kanssa. Kodin piirissä eläimet olivat taloväen kurinpito-oikeuden alaisia, raskaan työtaakan kantajia ja ”yksinkertaisina” pidettyinä alttiina kovakouraiselle kouluttamiselle. Ulkopuolella vailla omistajiaan uhkana oli joutua vieraiden mielivaltaisen väkivallan kohteeksi, erityisesti ”pahanteosta” tavattaessa. Kohtelu oli riippuvaista sekä isännästä että työtehosta. Lisäksi ihmisten köyhyys¹⁷³ ja pahoinvointi heijastuu usein heidän omistamiensa tai hoitamiensa eläinten kohteluun¹⁷⁴. Tästä sekä perheväkivallan ja eläinräkkäyksen välisestä yhteydestä on tieteellistä näyttöä¹⁷⁵. Lisäksi perinneaineistossa aikalaiset esittivät eläinten kaltoin kohtelun taustasyiksi muun muassa köyhyyttä, tietämättömyyttä, laiskuutta ja huonoa elämäntilannetta¹⁷⁶. Blomqvistin oppaassa eläinräkkäyksen sanotaan useimmiten johtuvan tietämättömyydestä, ajattelemattomuudesta tai pahanilkisyydestä¹⁷⁷. Eläinten arvostuksessa oli myös selvä hierarkia, mutta näihin palaan myöhemmin.

¹⁷⁰ Rajala 2004, 141–142.

¹⁷¹ Rajala 2004, 144–147.

¹⁷² Eenilä 1971, 29, 68.

¹⁷³ Levinthal 2010, 66.

¹⁷⁴ Faver ja Strand 2003, 238.

¹⁷⁵ Ks. esim. Adams 1997.

¹⁷⁶ Leinonen 2013, 148, Luoma 2012, 74.

¹⁷⁷ Blomqvist 1899, 7.

4 ELÄINSUOJELUASENTEET KESKI-SUOMESSA

4.1 ”Wiattomain luontokappalten räökkäämisen wastustamiseksi”

Keskisuomalaisesta eläinsuojelutyöstä on säilynyt lähteitä vain hyvin rajallisesti. Tutkimuksen alaisella vuosikymmenellä alueella toimi Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys, joka vaihtoi nimensä Keski-Suomen eläinsuojeluyhdistykseksi vuonna 1906¹⁷⁸. Kansallisarkiston Jyväskylän toimipisteestä löytyvät ainoastaan eläinsuojeluyhdistyksen pöytäkirjat ja vuosikertomukset 1905–1960. Pääasiallisesti lehtikirjoittelun kautta sekä kokouspöytäkirjojen ja vuosikertomusten avulla täydentäen kuvaan seuraavassa keskisuomalaista eläinsuojelutoimintaa 1800-luvun lopulla. Keskityn erityisesti yleiseen asenneilmastoon ja paikallisen eläinsuojeluyhdistyksen toimintaan. Kyseisenä ajanjaksona eläinsuojeluliike nosti myös esille ongelmia esimerkiksi teurastustavoissa, kalojen myynnissä toreilla ja vivisektiossa. Edellä mainitut eivät kuitenkaan näy varsinaisessa läähdeaineistossa, Viitasaaren tuomiokunnan varsinais asian pöytäkirjojen eläinräökkäystapauksissa, joten jätän ne vähemmälle huomiolle.

Suomessa perustettiin turkulaisten ja helsinkiläisten esimerkin innoittamina eläinsuojeluyhdistyksiä 1870-luvulla. Jyväskylään eläinsuojeluyhdistys perustettiin vuonna 1878. Alkuvuosikymmenien toiminnasta ei ilmeisesti ole säilynyt arkistomateriaalia. Sekä sanomalehdistä että myöhemmistä kokouspöytäkirjoista voi kuitenkin tehdä 1800-luvun loppua ja 1900-luvun alkua koskevan päätelmän: toiminta oli kausittaista ja hiljeni välillä kokonaankin. Näkyvintä se oli 1890-luvulla markkinoilla. Markkinoiden tunnelma ja ihmisten käytös oli yleinen huolenaihe kyseisenä ajanjaksona, niin Helsingissä¹⁷⁹, Turussa¹⁸⁰ kuin Jyväskylässäkin. Erityisesti rahvaan juopottelu ja hevoskauppa herättivät pahennusta säätyläisissä.

¹⁷⁸ KSESY kokouksen pöytäkirja 13.2.1906.

¹⁷⁹ Salonen 1995, 67.

¹⁸⁰ Lappalainen 2003, 51.

4.1.1 ”Raakuuden, eläinräökkäyksen ja siiveellisen alennuksen riehunta-aika”

Turkulaisessa sanomalehdistössä paheksuttiin 1800-luvulla markkinoilla esiintyvää juopottelua, räyhäämistä ja eläinräökkäystä¹⁸¹. Helsingin lehdissä tapahtumaan liittyvät huolenaiheet olivat yhteneväiset: runsas alkoholinkäyttö, epäsiiveellinen elämä ja erityisesti hevosten räökkääminen. Vaikka markkinat olivatkin alkaneet menettää merkitystään maakaupan vapauduttua vuonna 1859, säilyttivät ne silti suosionsa sisämaan suuremmissa kaupungeissa pitkälle 1900-luvun puolelle. Markkinat tarjosivat maalaisväestölle säännöllisen katkon arkiseen aherrukseen ja kävijät olivat pääasiallisesti miehiä, joiden perinteisiin kuului kaupanteon ohella vallatonta hauskanpitoa.¹⁸²

Markkinoilla niin maaseudun kuin kaupunginkin miehet vapautuivat paikalliskontrollista ja innostuivat juopottelemaan. Alkoholista oli runsaasti saatavilla ja kävijämäärien kasvaessa 1800-luvulla esivallan oli vaikea ylläpitää järjestystä. Kestitseminen kuului myös ajan kaupantekokulttuuriin ja arvokkaista kohteista, kuten hevosista, saatettiin neuvotella pitkäänkin. Juhlavalla pukeutumisella viestitettiin omaa arvovaltaa, menestystä sekä luotettavuutta ja voimakkaan humalatilan voitiin katsoa lisäävän miehistä arvokkuutta. Juhlakunnan heiketessä kaupunkilaiset pystyivät vetäytymään asuntoihinsa, mutta vailla tätä mahdollisuutta olleet humalaiset maalaiset toikkaroivat kaduilla. Lait, asetukset ja järjestyssäännöt pyrkivät pitämään julkiset tilat raittiina, siiveellisinä ja turvallisina. Markkinoiden mukanaan tuoma huutelu, meluaminen ja rähinöinti ärsytti etenkin kaupungin vallasväkeä. Erityisesti talonpoikaiseen kulttuuriin kuului kovaääninen rehentely ja isottelu viinapäissään. Järjestyksenvalvonta kohdistuikin pääasiassa alempiin kansankerroksiin, nuoriin ja maalaisiin. Kaupungin paremman väen ryyppäämistä saivat kritisoida vain vertaiset, jos hekään.¹⁸³

Jyväskylässä niin moitteen aiheet kuin markkinaväen alkuperä ja käytös käyvät yksiin muiden kaupunkien kanssa, ainakin lehtikirjoittelun perusteella. Markkinoiden tapahtumista kirjoitettiin koko tarkastelunjakson ajan kielteiseen sävyyn. Niistä raportoitiin kahteen tapaan. Yleisin oli lyhyehkö kuvaus, jossa paheksuvaan sävyyn mainittiin runsaasta alkoholinkäytöstä, metelistä, putkassa olleiden määrästä sekä kerrottiin, kuinka paljon huonokuntoisia hevosia paikallinen eläinsuojeluyhdistys oli lunastanut. Toinen tapa oli pidempi kirjoitus, jossa markkinahumua kuvailtiin ja tuomittiin laajemmin. Käsittelen ensin lyhyitä kuvauksia.

¹⁸¹ Lappalainen 2003, 53.

¹⁸² Salonen 1995, 66–67.

¹⁸³ Vilkuna 2015, 268–278.

Ensimmäinen eläinsuojelua käsittelevä kirjoitus on tammikuulta 1890 *Suomalainen* -lehdestä. Jyväskylässä oli vietetty markkinoita, joita uutisessa kuvaillaan. Hevosmarkkinoilla kerrotaan hyviä hevosia olleen vähän, mutta huonoja paljon. Paikallinen eläinsuojeluyhdistys oli ottanut haltuunsa ”toistakymmentä hewoskaakkia”. Lopussa mainitaan, ettei ihmisten käytös poikennut tavallisesta markkinaelämästä. Oluella epäillään olleen menekkiä ja yleiseen juopotteluun viitattiin värikkäästi lauseella ” ’hokmannin’¹⁸⁴ iletävä haju löyhkyi monen vastaan tulijan suusta”.¹⁸⁵ Tammikuussa 1893 *Suomalaisessa* kirjoitettiin jälleen markkinoista. Tällä kertaa ne olivat olleet siivot aikaisempiin verrattuna, minkä epäiltiin johtuvan kovasta pakkasesta. ”Juoma-aineilla lämmitelleitä” miehiä ei tällä kertaa ollut näkynyt kovinkaan montaa, mutta putkassa oli ollut kymmenen henkilöä, joista kaksi hevosvarkaudesta. Eläinsuojeluseura oli ottanut haltuunsa viisi ”hewoskaakkia”.¹⁸⁶

Syyskuussa samassa lehdessä kerrottiin taas Jyväskylässä pidetyistä markkinoista. Tällä kertaa tilaisuus oli ollut ”werrattain siiwo” ja hevostorilta mainittiin, että ”edistys useisiin entisiin markkinoihin werraten” näkyy siinä, kun ”peräti kelwottomia hewosia” ei ole kaupunkiin tuotu. Eläinsuojeluyhdistys oli ottanut haltuunsa vain yhden ”kaakin”.¹⁸⁷ Syyskuussa 1895 *Keski-Suomessa* raportoitiin markkinoista. Väkeä oli ollut ”runsaanlaisesti”, elämä oli ”tawallista äänekkäämpää” ja ”kerrassaan williä”. Kirjoituksessa ei positiivista sanottavaa tilaisuudesta ollut: ”humalaisia äärettömän paljon, suurta räyhinää, kirouksia, uhkauksia, hurjaa ajoa, eläinräkkäystä yms. koko ajan”. Putkassa kerrotaan olleen yhteensä 34 ihmistä ja eläinsuojeluyhdistyksen ”korjanneen” kaksi ”hewoskaakkia”.¹⁸⁸ Helmikuussa 1899 *Suomalaisessa* raportoitiin paikallisista laskiaismarkkinoista. Elämä oli ollut ”werrattain siiwoa” ja juopumuksesta oli vankilaan heitetty neljä henkilöä, joista kaksi oli naisia. Eläinsuojeluyhdistyksen kerrotaan ottaneen haltuunsa yhden ”hewoskaakin”.¹⁸⁹

Kuvaukset luovat lyhydestään huolimatta selkeän kuvan siitä, kuinka markkinat säätyläistön taholta koettiin. Mitään positiivista kirjoitettavaa niistä ei löytynyt. Lisäksi on mielenkiintoista, miten niistä lähes rutiininomaisesti raportoitiin paikallislehdistössä. Eläinsuojelutyön kannalta huomioitavaa on, että Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys toimi aktiivisesti ainakin markkinoiden aikaan, lunastaen ikäloppuja ”kaakkeja” lopetettaviksi. Aineiston pohjalta on kuitenkin vaikea

¹⁸⁴ Hokmannin eli Hoffmannin tipat oli nimitys yleislääkkeelle, joka sekoitettiin spriistä ja eetteristä. Sitä käytettiin myös päihtymistarkoituksessa.

¹⁸⁵ *Suomalainen* 13.1.1890 ”Markkinoita”.

¹⁸⁶ *Suomalainen* 13.1.1893 ”Siiwoiksi markkinoiksi”.

¹⁸⁷ *Suomalainen* 19.9.1894 ”Markkinoita”.

¹⁸⁸ *Keski-Suomi* 26.9.1895 ”Markkinoilta”.

¹⁸⁹ *Suomalainen* 15.2.1899 ”Laskiaismarkkinat”.

tulkita, johtuiko lunastettujen hevosten määrän lasku vuosikymmenen mittaan eläinsuojelusyhdistyksen toiminnasta ja valistustyöstä vai oliko se seurausta järjestön aktiivisuuden ja rahavarojen hupenemisesta.

Markkinaelämä kirvoitti myös pidempiin ja syvällisempiin kirjoituksiin. Paheksunta oli näissäkin pääteemana, mutta markkinaväkeä ja väärinkäytöksiä saatettiin kuvailla yksityiskohtaisemmin. Nämä kirjoitukset kuvastavat hyvin 1890-luvun ylempien luokkien edustajien suhtautumista rahvaan käyttöön markkinoilla. Myös huolta aiheuttaneet eläimet olivat ajalle tyypillisiä: vaikka eläinsuojeluaktiivit saattoivatkin puhua eläinten oloista ja kohtelusta laajalla skaalalla, niin pääasiassa julkisuudessa ja lainvalvonnassa huomion kohteina olivat näkyvimmit ja taloudellisesti merkittävimmät eläimet, eli hevoset ja nautakarja. Näissä kirjoituksissa ilmeni lisäksi ajatus eläinrääkkäyksestä merkinä sivistymättömyydestä ja häpeätahrana kansakunnan maineessa.

Tammikuussa 1894 *Suomalaisessa* kirjoitettiin jälleen markkinoista. Kirjoittaja ei peitellety tuntemaansa vastenmielisyyttä. Heti aluksi hän kertoi tietävänsä sekaisesta melusta, että markkinat ovat käynnissä. Jatkoksi hän sarkastisesti huomautti ”maankessun ja wäkijuomain ’mieltäwirkistäwästä’ tuoksusta”. Saavuttuaan hevostorille kirjoittaja kertoi, kuinka siellä ”kiljutaan, pauhataan ja kirotaan”. Hänen erityisenä inhonkohteenaan olivat ”waihturit”, jotka myivät ja vaihtoivat hevosia markkinoilla. Jo pelkkä ulkonäkö tuntui kertovan tästä väestä kaiken tarpeellisen: ”suu tupakan kuonassa, lakki takaraivolla, piiska toisessa ja suitset toisessa kädessä”, ”siwoamaton, punanen parta, tupakkimälli poskessa, takkunen karvalakki päässä, ruoska kädessä”. Myyntimiehiä ja heidän kauppatavaraansa kirjoittaja kuvaili ”ilettävän kurjia oliwat miehet, surkeampia hewoset, nälistyneitä, rääkätyitä”. Hänen halveksimiensa ihmisten yhteiskunnallinen asema ei jäänyt epäselväksi, kun hän kirjoitti ”moni köyhä mies, mökkiläinen, oli sinne kulettanut uskollisen työtowerinsa”. Mökkiläisellä tarkoitettiin torppareita ja mäkitupalaisia. Hevostoria kirjoittaja kutsui ”rääkkäyskentäksi”. Lopuksi hän vielä tuomitsi niin ”nuo pedot ihmishaamussa” eli hevossaupiaat kuin suomalaiset yleisemminkin lauseella ”milloinkahan aukenee Suomen kansalaisten silmät, että ankarammin tuomitseisiwat tuota raakalaistapaa: e l ä i n r ä ä k k ä y s t ä”.¹⁹⁰

Vuonna 1896 *Suomalaisessa* julkaistiin pitkä kirjoitus, jossa ruodittiin kuluneen vuoden ”tilinpäätöstä” uskonnollis-moraalisesta näkökulmasta. Lueteltaviin synteihin kuuluivat myös kaupungin markkinat, joita kirjoittaja kutsui ”raakuuden, eläinrääkkäyksen ja siweellisen

¹⁹⁰ Suomalainen 12.1.1894 ”Markkinoilta”.

alennuksen riehunta-ajaksi” ja nimitti tässä yhteydessä Jyväskylää ”Keski-Suomen suurimmaksi kapakka-paikaksi”.¹⁹¹

Paikallinen eläinsuojeluyhdistys yritti saada markkinat lakkautetuksi Turusta perustellen vaatimustaan tilaisuuteen liittyneillä kielteisillä lieveilmiöillä¹⁹². Vuoden 1897 valtiopäivillä pappissäädyn edustaja kirkkoherra J. Päivärinta teki esityksen markkinakaupan rajoittamisesta vedoten markkinoiden negatiivisiin sivuilmiöihin. Hänen mukaansa markkinoilla kansa oppi häpeämättä tekemään syntiä, etenkin juopottelua, haureutta ja hevosräökkäystä. Esityksen pohjalta ei kuitenkaan ryhdytty toimenpiteisiin.¹⁹³ Syyskuun 1899 markkinat olivat kirvoittaneet samankaltaisen tiukan vaatimuksen *Keski-Suomi* -lehteen. Kirjoittaja vaati markkinoiden lopettamista Jyväskylässä. Syynä tähän oli niiden aiheuttama ”aineellinen ja siweellinen wahinko” sekä eläinmarkkinoilla harjoitettava eläinräökkäys. Siihen kirjoittaja sisällytti nautakarjan kävelyttämisen pitkien matkojen takaa kauppapaikalle huonoilla teillä ja vähäisellä ravinnolla. Paikan päällä niitä sitten vielä seisotettiin ulkona säästä riippumatta. Hevosmarkkinoiden ongelmakohtina hän mainitsi vanhat ja laihat hevoset, joita ”piestään, juoksutetaan ja nytään näännyksiin”. Kauppoja tehdessä ”kiroillaan, siunaillaan ja sadatellaan walheellisten puheitten ja selitysten wakuudeksi”. Kirjoittajan mukaan markkinat olivat ”sekä synti että häpeä kansallemme” ja lisäksi hän tuomitsi tavan, jossa maaseudun palkolliset tulevat markkinoille ja ”täällä sitten hurwitellaan säästöt ja wietetään jos jonkinmoista elämää”. Kirjoittaja toi esille käsityksen eläinräökkääjien etnisestä taustasta, jota ei muussa tutkimukseni aineistossa näy: ”tekisipä mieli kutsua niitä mustalaisten markkinoiksi, sillä mustalaiset kurjine koneineen owat niissä räikeänä pääosana”.¹⁹⁴

Pidemmistä kirjoituksista on siis nähtävissä ajalle tyypilliset huolen- ja paheksunnanaiheet. Erona lyhyisiin kuvauksiin on myös se, että pidemmissä teksteissä pyrittiin vaikuttamaan asiaan jotenkin. Ne tuntuisivat olevan suunnattuja enemmänkin muille säätyläisille kuin markkinaväelle itselleen. 1800-luvun kansanvalistuksellisissa pyrkimyksissä rahvas oli vastaanottajan roolissa ja alan järjestöt tahtoivat jatkaa patriarkaalista mallia myös haaveiltuun kansalaisyhteiskuntaan¹⁹⁵. Kansanjoukot nähtiin kasvatettavina ja sivistyneistön tehtävänä oli oikean tiedon jakaminen sekä kärsivällinen valistaminen¹⁹⁶.

¹⁹¹ Suomalainen 8.1.1896 ”Kaksinkertaista kirjanpitoa”.

¹⁹² Lappalainen 2003, 53.

¹⁹³ Salonen 1995, 67–68.

¹⁹⁴ Keski-Suomi 23.9.1899 ”Eläinmarkkinat pois Jyväskylästä!”

¹⁹⁵ Sulkunen 1986, 91, 93.

¹⁹⁶ Nieminen 2006, 194, 200.

Sanamuodot viittaavat etenkin siihen, kuinka tämänkaltainen käytös on sekä syntiä että häpeäksi niin kaupungille kuin koko kansakunnalle. Eläinräökkäys oli vain yksi osa markkinatoimintaan liittyvää moitteenaiketta. Se toistettiin muiden häpeäpilkkujen luettelemisen ohessa, minkä voi katsoa viittaavan siihen, että se käsitettiin osana muuta epäsiiveellistä käytöstä, kuten ryyppäämistä ja pahaa elämää. Tätä ajatusta tukee sekin, että rikoslaisissa eläinräökkäys sisältyi 43. lukuun, joka oli otsikoitu ”Hyviä tapoja koskevien määräysten rikkomisesta”. Muut kyseisen luvun pykälät käsittelevät muun muassa laittomia arpajaisia, julkista juopumusta ja uhkapelien järjestämistä.¹⁹⁷ Lisäksi mielenkiintoista on, ettei pidemmissä kirjoituksissa esitetty kertaakaan eläinsuojeluyhdistystä ratkaisijana tai edes apuna ongelmiin.

Sivistyneistö piti rahvasta yhtäältä turmeltumattomina, lapsenkaltaisina, huvittavina ja vähän hölmöinä, mutta toisaalta likaisina, haisevina, viinaanmenevinä ja riettaina. Työväestö ajateltiin karkeana ja raakalaismaisena. Heidän ei uskottu pyrkivän parempaan elämään, pystyvän erottamaan hyvän ja pahan eroa sekä ylipäätään heidät nähtiin impulsiivisina ja vaistojen varassa toimivina.¹⁹⁸ Kansan perinteet ja tavat esitettiin alkukantaisina ja sivistymättöminä¹⁹⁹. Kansan syvissä riveissä piilevän eläimellisyyden pelättiin riistäytyvän heikon itsehillinnän vallasta tuhoamaan saavutetun sivistyksen ja järjestyksen²⁰⁰. Moraalisen ja fyysisen rappion uskottiin löytyvän pinnan alla odottamassa jokaisesta alkoholista nauttivasta työläisestä²⁰¹. 1800-luvun raittiuskirjasissakin markkinat esitettiin vaaranpaikkoina, tunnetuissa varoittavissa tarinoissa niin Maunulan Matti kuin Turmiolan Tommi aloittavat perikatoon johtaneen ryyppäämisensä markkinamatkalla²⁰².

Satu Apo on kyseenalaistanut sen, tunsiko kansan sivistämiseen pyrkinyt eliitti rahvaan todella vai liioiteltiinko sen ymmärtämättömyyttä ja osaamattomuutta alkoholin käytön suhteen. Perinteisessä suomalaisessa maalaiskulttuurissa alkoholinkäyttö ei ollut pääasiassa humalahakuista. Voimakaskin humaltuminen oli sallittua tietyissä tilaisuuksissa tuttujen ihmisten valvonnassa. Tästä poikkeuksen tekivät erityiset tilanteet, joihin sisältyivät kaupunki- ja markkinamatkat. Kuten mainittua näissä reissumiehet vapautuivat paikallisyhteisön kontrollista ja niihin ”kuului” alkoholin juominen, mutta haitallisiin seurauksiin, kuten omaisuuden hävittämiseen, suhtauduttiin paheksuen.²⁰³

¹⁹⁷ Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 39/1889 43. luku.

¹⁹⁸ Koski 2011, 164.

¹⁹⁹ Stark 2006, 101.

²⁰⁰ Eilola 2014, 88.

²⁰¹ Sulkunen 1986, 31.

²⁰² Ahonen 2003, 39-40.

²⁰³ Apo 2001, 164-168, 201.

Olen pohtinut, vaikuttiko markkinoiden poikkeuksellinen juhlahumu ja sen aiheuttama käytös sivistyneistön korostuneen negatiiviseen käsitykseen niin alkoholista kuin eläinrääkkäyksestäkin. Maalaista alkoholikulttuuria koskevassa kyselyaineistossa perhettään tai kotieläimiään pahoinpitelevät ja kaltoin kohtelevat juopot kuvattiin yksiselitteisen kielteisinä hahmoina²⁰⁴. Suomalaisten alkoholinkulutus oli Euroopan alhaisinta 1900-luvun alussa. Raittiusliike oli maan jäsenrikkaimpia järjestöjä ja sitä kannatettiin kaikissa kansankerroksissa. Työväenliikekin tuki sen kieltolakiehdotuksia.²⁰⁵ Yhtäältä alkoholin kokonaiskulutus oli vähäistä, mutta toisaalta se keskittyi varsin pienelle joukolle. Maanviljelyksestä elävälle väestölle olosuhteet olivat vaikeammat ja riskialttiimmat kuin säätyläistölle. Sairauden ja vammautumisen ohella juoppous nähtiin esteenä sosiaalisen nousun mahdollistaviin tilaisuuksiin tarttumiselle ja liiallinen alkoholinkäyttö olikin ensisijainen uhka maalaisköyhälistön omalle elämänlaadun parantamiselle. Heidän elämäänsä luonnehti ankara köyhyys tai sen jatkuva uhka ja raskas työnteko hengissä pysymisen ehtona. Jokapäiväinen selviytymiskamppailu vei useimmilta mahdollisuuden suunnitella tai päättää omasta paremmasta tulevaisuudesta, mutta siitä huolimatta tilaisuuksiin oltiin valmiita tarttumaan niiden avautuessa.²⁰⁶

4.1.2 ”Täkäläisessä Raastuwanoikeudessa”

Eläinrääkkäys oli kriminalisoitu ja siihen liittyviä tapauksia puitiin myös oikeudessa. Aika ajoin erittäin räikeitä eläinrääkkäystapauksia uutisoitiin muualta Suomesta, mutta olen tässä keskittynyt vain keskisuomalaisiin tapauksiin. Kaupungin alioikeudessa, eli raastuvassa, käsiteltiin ainakin lehtiaineiston perusteella melko vähän eläinrääkkäystapauksia.

Helmikuussa vuonna 1891 *Suomalainen* -lehdessä mainitaan raastuvan oikeudessa tuomitun neljä henkilöä. Sen tarkemmin ei eritellä, miksi juuri nämä tuomiot on nostettu esille, mutta tuomioiden perusteet viittaavat siveettömyyteen ja yleisen järjestyksen häiritsemiseen. Yksi tuomio on juopumisesta, toinen juopumisesta ja rähinästä, kolmas juopumisesta, rähinästä ja hurjasta ajosta kadulla ja neljäs ”eläinrääkkäyksestä kaupunkimme hewostorilla viime talwimarkkinoilla”.²⁰⁷ Seuraava eläinrääkkäystä koskeva juttu löytyy samaisesta lehdestä saman vuoden maaliskuulta.

²⁰⁴ Apo 2001, 259-260.

²⁰⁵ Peltonen 1997, 63.

²⁰⁶ Stark 2006, 66, 92-93.

²⁰⁷ Suomalainen 19.2.1891 ”Raastuwan oikeudessa”.

Siinä lueteltiin paikallisessa raastuvanoikeudessa edellisenä vuonna käsitellyt jutut ja yksi tuomioista oli annettu eläinräökkäyksestä. Lopuksi lisättiin vielä paheksuvaan sävyyn, etteivät raastuvanoikeus ja kirjurit ”ole saaneet olla joutilaina”.²⁰⁸

Maaliskuussa 1894 *Suomalaisessa* kerrottiin, että vesankalainen teurastaja oli paikallisessa kihlakunnanoikeudessa tuomittu maksamaan sakkoja sekä 150 markkaa eläinräökkäyksestä että 36 markkaa kolmannen kerran juopumuksesta ja lisäksi menettämään kansalaisluottamuksensa. Uutisen mukaan kyseinen teurastaja oli vetänyt maantiellä kärrynperään sidottua härkää, jonka lisäsorkat olivat lähtemäisillään irti ja iho oli monin paikoin karvaton ja rikki.²⁰⁹ Maaliskuussa 1897 *Suomalaisessa* kirjoitettiin paikallisen työmiehen tulleen tuomituksi raastuvanoikeudessa 100 markan sakkoihin eläinräökkäyksestä, hurjasta ajosta ja rähinästä.²¹⁰ Huhtikuussa Keski-Suomessa kerrottiin tilastotietoja Saarijärven käräjistä ja siellä käsitellyistä lähes neljästä sadasta jutusta kolme oli eläinräökkäystapausta. Tarkempia tietoja asianomaisista, tapahtumista tai tuomioista ei kuitenkaan avattu. Tällä kertaa moitteeseen ei syytä antanut yksinomaan rikkomusten määrä, vaan myös se, että ”on suuri osa asioista aiwan turhan-aikaisia ja käräjäimishalusta syntyneitä” ja tulevat kalliiksi.²¹¹

Oikeustapauksista kirjoitettiin 1890-luvun keskisuomalaisessa lehdistössä pääasiassa tilastollisesti. Lukuja kerrottiin, mutta tapauksia ei avattu sen tarkemmin. Näiden raporttien motiivina tuntuu olleen moralisointi suuresta oikeustapausten määrästä. Yksittäisistä eläinräökkäystapauksista esille nostetut liittyvät poikkeuksetta myös yleisen järjestyksen häiritsemiseen ja muihin siveysrikkomuksiin, kuten alkoholinkäyttöön, rähinöintiin ja hurjaan ajoon. Olettaisin näiden kirjoitusten taustalla olleen varoittavan esimerkin antamisen. Suurimmassa osassa tapauksia tekijän sosiaalista asemaa ei mainittu, mutta edellä mainituista rikkomuksista rangaistujen voitaneen olettaa olleen rahvasta. Tätä tukee se, että mainitut ammatit olivat työmies ja teurastaja. Luultavasti tapaukset olivat myös erityisen räikeitä, mikä lisäsi niiden uutisarvoa.

²⁰⁸ Suomalainen 26.3.1891 ”Täkäläisessä Raastuvanoikeudessa”.

²⁰⁹ Suomalainen 21.3.1894 ”Kalliiksi tuli härkä”.

²¹⁰ Suomalainen 25.3.1897 ”Eläinräökkäyksestä”.

²¹¹ Keski-Suomi 22.4.1897 ”Käräjät”.

4.1.3 ”Käännyn tämän seuran jäsenten puoleen”

Suomessa perustettiin 1800-luvun loppupuoliskolla innokkaasti monenlaisia yhdistyksiä. Jyväskylässä kehkeytyi kyseisellä ajanjaksolla yksi suomenkielisen sivistyselämän keskuksista, jossa oli kulttuurista vireyttä ja monipuolista yhdistystoimintaa²¹². Eläinsuojeluyhdistyksillä toimintaa kuitenkin rajoitti jatkuva pula aktiivisista jäsenistä. Tästä johtuen saatettiin tukeutua suurempiin yhdistyksiin, kun kannatuspohjaa yritettiin laajentaa tai aatetta levittää. Eläinten oloista ja kohtelusta keskusteleminen ei ollut eläinsuojeluyhdistysten yksinoikeus, vaan myös muissa järjestöissä asiasta puhuttiin. Lisäksi yksityishenkilöt kirjoittivat asiaan liittyen.

Joulukuussa 1892 ”Maaseutukirjeitä” -osiossa nimimerkki ”Asiaa harrastawa” ilmaisi mielipiteensä, jonka mukaan Muurameen pitäisi perustaa eläinsuojeluyhdistys. Kirjoittajan mukaan muuramelaiset eivät rääkkää eläimiään sen enempää kuin muutkaan, mutta silti aina löytyy niitä, jotka ”mitä hurjimmasti hoitavat elukoitaan”. Erityisenä huolenaiheena hänellä oli ”jalo ja maanmiehelle aiwan wälttämätön luontokappale” eli hevonen. Varsinkin vanhat, vaivaiset ja aliravitut hevoset altistuivat julmalle kohtelulle ja tämä oli kirjoittajan mukaan kaikkien nähtävissä, joten esimerkeille ei ollut tarvetta. Hän toivoikin paikallisen hewos-ystävään seuran ryhtyvän toimiin eläinsuojeluyhdistyksen perustamiseksi.²¹³ Myöhemmin kesäkuussa *Keski-Suomi* -lehdessä ilmoitettiin Keski-Suomen maanviljelysseuran juhlakokouksesta, joka järjestettäisiin Saarijärven kirkonkylässä elokuussa. Yhtenä keskustelukysymyksenä tulisi olemaan Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen kirjurin Kaarlo Forsgrenin esittämä ”Miten meidän tulee kohdella kotieläimiämme ja kuinka ne owat teurastettawat?”²¹⁴

Niin ikään kesäkuussa *Keski-Suomessa* oli pitkä selostus Saarijärven nuorisoseuran keskustelukokouksessa käydystä ajatustenvaihdosta eläinrääkkäykseen liittyen. Perimmäisenä kysymyksenä oli, pitäisikö Saarijärvelle perustaa oma eläinsuojeluyhdistys. Kokouksessa pidettiin valaisevia puheenvuoroja: esille nostettiin muun muassa kissojen ja koirien pitäminen lasten leikkikaluna, kalojen kuoliaaksi tukehtuminen kalastettaessa, linnunpesien tuhoaminen, lypsykarjan hoito, puhtaanapito ja kunnolliset navetat, villieläinten jääminen lain suojan ulkopuolelle ja lisäksi kilpa-ajot mainittiin eläinrääkkäykseksi. Eräs keskustelijoista nosti esille kysymyksen eläinrääkkäyksen määrittelystä. Hän teki eron kurittamisen ja rääkkämisen välille sekä jatkoi eläimen kurittamisen olevan yhtä oikeutettua kuin ihmisenkin kurittamisen. Lopulta

²¹² Sulkunen 1986, 139.

²¹³ Suomalainen 23.12.1892 ”Muuramesta”.

²¹⁴ Keski-Suomi 13.6.1896 ”Kutsumus”.

eniten kannatusta sai arvelu, että erillisen yhdistyksen perustaminen jakaisi voimia liiaksi, etenkin kun näiden järjestöjen toiminta nähtiin erittäin ”laimeaksi”. Eläinten paremman kohtelun edistäminen päätettiin ottaa nuorisoseuran asialistalle.²¹⁵ Vuoden 1898 huhtikuussa *Suomalaisessa* oli uutinen, jonka mukaan Saarijärven nuorisoseura oli päättänyt perustaa eläinsuojeluyhdistyksen ja tätä järjestämään oli valittu toimikunta²¹⁶.

Jyväskylän lehdistön uutisoinnista on havaittavissa, että eläinten kohtelusta keskusteltiin laajemminkin kuin vain eläinsuojeluyhdistyksen väen parissa. On mielenkiintoista, kuinka toisten mielipiteiden mukaan varsinaiset eläinsuojeluyhdistykset olivat tarpeellisia, kun taas toisten mielestä niiden toiminta oli laimeaa. Itse asiaa tunnuttiin kuitenkin pidettävän tärkeänä ja puhumisen lisäksi se otettiin asialistalle. Tämän aineiston valossa ei kuitenkaan ole mahdollista sanoa, miten se käytännössä toteutettiin. Eläinrääkkäyksen määritelmä ei ollut aikalaisille yksiselitteinen, sillä useammassa kokouksessa keskusteltiin siitä, mikä ylipäätään on eläinrääkkäystä. Yleisesti ottaen voidaan sanoa, että käsitys oli melko yhteneväinen, mutta tästä ja saarijärveläisen nuorisoseuran kokouksessa esitetystä ajatuksesta eläimen velvollisuuksista ja oikeuksista sekä hyvän hoidon määritelmästä kirjoitan tarkemmin seuraavassa pääluvussa.

4.1.4 ”Onko eläinsuojeluyhdistystä kaupungissamme?”

Jyväskylässä toimi vuonna 1878 perustettu eläinsuojeluyhdistys ja se olikin ainoa laatuaan Keski-Suomessa 1800-luvulla. Sen toiminta rajoittui ainakin lehtiaineiston perusteella varsinaisen kaupungin alueelle. Kokoustamisen ja valistustyön lisäksi järjestön toimintaan kuului vanhojen ja huonokuntoisten hevosten lunastaminen sekä lopettaminen markkinoilla. Aktiivisuus vaihteli 1890-luvun mittaan ja aineiston perusteella on vaikea päätellä, kuinka suuri merkitys eläinsuojeluyhdistyksellä oli käytännössä. Seuraavassa luon suurpiirteisen kuvan järjestön toiminnasta ja ajattelumalleista 1800-luvun viimeisellä vuosikymmenellä.

Helmi-maaliskuussa 1894 *Suomalaisessa* julkaistiin kaksi ilmoitusta, jossa eläinsuojelusta harrastavia kunniallisia miehiä ja naisia, jotka halusivat Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen

²¹⁵ Keski-Suomi 23.6.1896 ”Saarijärven nuorisoseuran”.

²¹⁶ Suomalainen 27.4.1898 ”Saarijärven nuorisoseuran”.

toiminnan jatkuvan, pyydettiin saapumaan kokoukseen kaupungin lukusaliin 2.3.²¹⁷ Lähes kaksi vuotta myöhemmin tammikuun alussa vuonna 1896 *Keski-Suomessa* ilmoitettiin, että Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys ”taas tuli eloon herätetyksi” ja todettiin toiminnan ”jonkun aikaa olleen laimentuneena”. Jäseniksi oli kirjautunut ”useita henkilöitä”. Kokouksen puheenjohtajana toimi Jyväskylän pormestari A. F. Aejmelaeus ja kirjurina toimi *Keski-Suomen* toimittaja Karl Forsgren. Yhdistykselle valittiin väliaikainen johtokunta, josta ei korkea-arvoisia henkilöitä puuttunut: jäsenten tittelit olivat kauppaneuvos, viskaali, piiri-insinööri, raatimies, ravintolan isäntä, kaksi toimittajaa, oikeusneuvos ja maisteri. Ensitöikseen johtokunta päätti tilata teurastusnaamareita²¹⁸ ja pestata tuleville markkinoille kaksi miestä tarkkailemaan huonokuntoisia hevosia. Lisäksi valittiin henkilöt arvioimaan takavarikoitujen hevosten arvoa ja neuvottelemaan omistajien kanssa hinnasta, jolla ne lunastettaisiin lopetettavaksi. Lopuksi päätettiin julkaista paikallisissa sanomalehdissä ”kehoitus markkina yleisöä warten elukkain oikein kohtelemisesta”.²¹⁹

Eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnan kehoitus hevosten säälimiseen markkinoilla julkaistiin muutaman päivän kuluttua kokouksesta. Nimenomaisesti markkinahevosten ”paremman ja ihmisellisemmän” kohtelun toivottiin näkyvän merkinä ”hiljaisuudesta ja säwyisyydestä”. Pelkkiin pyyntöihin ei tyydytty, vaan varoitettiin, ellei ”sisällinen siweellinen welwollisuuden tunne” muuten herää, ryhtyy eläinsuojeluyhdistys valvomaan ”hewosten kohtelua ja saattamaan edeswastaukseen sellaiset henkilöt, jotka tekeytywät syypäiksi elukkain raakaan kohtelemiseen”.²²⁰

Maalis-huhtikuussa Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys jatkoi aktiivista toimintaansa. Tilatut teurastusnaamarit olivat saapuneet, mutta jäsenten tyrmistykseksi paikalliset teurastajat eivät olleet ostaneet niistä yhtäkään edullisesta hinnasta huolimatta. He vetosivatkin kaupungin emäntiin, jotta nämä suostuisivat ostamaan lihaa vain teurastusnaamaria käyttäviltä teurastajilta.²²¹ Johtokunta oli kokoustanut 24.4. Wahlgrenin hotellissa. Lehtijuttu ei kerro tehdyistä päätöksistä sen enempää, mutta mainitsee uudeksi puheenjohtajaksi valitun Kuokkalan sahan omistajan, kauppaneuvos Julius Johnsonin.²²² Kolme päivää myöhemmin samassa lehdessä yhdistyksen ilmoitettiin julistaneen

²¹⁷ Suomalainen 28.2.1894 ”Ilmoitus” ja Suomalainen 2.3.1894 ”Ilmoitus”.

²¹⁸ Teurastusnaamari oli teurastamisen helpottamiseksi tarkoitettu huppu, joka laitettiin eläimen päähän. Siinä oli teräksinen puikko, joka lyömällä iskettiin teuraseläimen aivoihin. Tätä ennen teurastus suoritettiin yleensä puukolla eläimen ollessa sidottuna tai useamman miehen pitäessä sitä paikallaan.

²¹⁹ Keski-Suomi 4.1.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys”.

²²⁰ Suomalainen 8.1.1896 ”Säälikää hewosianne”.

²²¹ Keski-Suomi 28.3.1896 ”Teurastus-naamarit käytäntöön!”

²²² Keski-Suomi 25.4.1896 ”Jyväskylän Eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnalla”.

eläinsuojelusaiheisen kirjoituskilpailun, jossa pääpalkintona oli 50 markkaa ja toisena palkintona 25 markkaa²²³.

Huhtikuun lopussa *Keski-Suomessa* julkaistiin eläinsuojeluyhdistyksen teksti, jossa kerrottiin hieman järjestön toiminnasta ja tavoitteista. Eläinsuojelu rinnastettiin muihin ajan ”yleistä hyvää tarkoittaviin pyrintöihin ja harrastuksiin”. Kansalaisten sivistäminen kasvatuksen kautta olikin kaikille aikakauden kansalaisjärjestöille ominaista²²⁴. Eläinten kohtelun parantaminen ei ollut vain velvollisuus Jumalaa, vaan myös isänmaata kohtaan. Yhdistyksen tarkoituksena nimetään sekä ”velvollisuudentunnon herättäminen” että ”raakuuksista rankaisemisen walwominen”. Vielä todettiin eläinsuojelun olevan ”kansan sivistämistyötä sangen kauniissa sanan merkityksessä”. Lopuksi mainittiin yhdistyksen pyrkivän laajentamaan toimintaansa myös maaseudulle maanmiesseurojen avulla saadakseen lisjäseniä ja tulevaisuudessa jopa haaraosastoja. On merkillepantavaa, että kirjoituksessa käytettiin alun perin Topeliuksen käyttämää ”Oikeutta kaikille” -iskulausetta ja lopussa siteerattiin hänen vertauskuvaansa eläinsuojeluyhdistyksistä pimeyttä valaisevina katulyhtyinä.²²⁵

Syyskuussa sekä *Keski-Suomessa* että *Suomalaisessa* julkaistiin lyhyt selostus Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen kokouksesta. Helsingin eläinsuojeluyhdistykseltä oli tiedusteltu teurastusnaamarien käyttöönotosta, lisäksi päätettiin teettää ja asettaa eri puolille kaupunkia eläinräökkäystä koskevia varoitustauluja sekä hankkia seuraaville markkinoille juomavettä eläimille. Edellä mainittujen ohella valittiin jäsenet muotoilemaan järjestölle uutta sääntöehdotusta, jotta muutamat maaseutupaikkakunnille suunnitellut yhdistykset voisivat liittyä haaraosastoiksi.²²⁶ Marraskuussa johtokunta oli kokoustanut jälleen ja molemmissa paikallislehdissä julkaistiin lyhyt teksti kokouksen kulusta. Edellisessä kokouksessa mainitut eläinräökkäyskyltit oli tilattu, kuin myös 25 kappaletta ”Suomen eläinsuojelus” -aikakauskirjaa lukutupiin ja kansanopistoon jaettaviksi. Lisäksi kirjoituskilpailun palkinnot jaettiin. Lopuksi käsiteltiin viime markkinoilla huostaan otettua nuorta huonojalkaista hevosta, joka oli hoidettu kuntoon, koskeva asia.²²⁷ *Suomalaisessa* julkaistiin myös pian ilmoitus, jonka mukaan omistaja voi tulla lunastamaan hevosen hoitokustannuksia vastaan 15 päivän kuluessa²²⁸. Joulukuussa *Suomalaisessa* oli ilmoitus,

²²³ Keski-Suomi 28.4.1896 ”Palkinto-kilpailu”.

²²⁴ Sulkunen 1986, 126.

²²⁵ Keski-Suomi 30.4.1896 ”Eläinsuojelusasiasta”.

²²⁶ Keski-Suomi 22.9.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen Johtokunnan kokouksessa”, Suomalainen 23.9.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen Johtokunnan kokouksessa”.

²²⁷ Keski-Suomi 14.11.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnalla”, Suomalainen 16.11.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnalla”.

²²⁸ Suomalainen 16.11.1896 ”Wiime syysmarkkinoilla”.

jonka mukaan Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys oli anonut toimenpiteitä lainsäädäntöön teurastamistapojen parantamiseksi. Sen tarkemmin lehdessä ei kuitenkaan kerrota, miten ja kenelle anomus oli tehty.²²⁹

Huhtikuussa molemmat paikallislehdet julkaisivat uutisen Jyväskylän eläinsuojelusseuran vuosikokouksesta. Itse kokouksen sisällöstä ei kuitenkaan annettu muuta tietoa kuin johtokunnan henkilömuutoksista: *Keski-Suomen* toimittaja Forsgrenin tilalle valittiin maisteri H. A. Rönneberg.²³⁰ Vuosisadan lopussa eläinsuojelustoiminta hiljeni Jyväskylässä. Tarkastelujaksoni viimeisen vuoden aikana paikallislehdissä julkaistiin muutama juttu muualla Suomessa tapahtuneista eläinräökkäystapauksista, mutta ei Keski-Suomessa tapahtuneista. Syysmarkkinoiden alla *Suomalaisessa* julkaistiin kirjoitus, jossa varoiteltiin maalaisia käyttäytymään asiallisesti. Kirjoittaja ihmetteli, että miten muuten niin ”rauhalliset ja wakawat” miehet muuttuvat markkinoilla ”hurjiksi ja tunnottomiksi”. Moisen käytöksen aiheuttajaksi hän vastaa ”kapakkojen juowuttawat juomat”. Eläinräökkääjiä hän uhkaa sekä Jumalan tuomiolla että lain määräämillä rangaistuksilla. Eläinsuojeluyhdistyksestä hän ei mainitse mitään eikä siitä ole merkintöjä muissakaan lehdissä koko vuodelta.²³¹ Ilmeisesti yhdistyksen toiminta loppui vuosiksi. Tähän on löydettävissä vahvistus myöhemmistä pöytäkirjoista. Toukokuun 30. päivä vuonna 1905 järjestön toimintaa ryhdyttiin elvyttämään²³². Seuraavana vuonna tehdyssä selvityksessä havaittiin, ettei jäsenmaksuja ole kerätty sitten vuoden 1899²³³.

Jyväskylän eläinsuojeluyhdistyksen toiminnasta 1890-luvulla on hankala luoda kattavaa kuvaa. Markkinauutisoinnin yhteydessä voimme havaita, että järjestö on lunastanut heikkokuntoisia hevosia markkinoilla vaihtelevasti koko vuosikymmenen mittaan. Toisaalta uutisoinnista näemme myös, että järjestö on täytynyt ”herättää uudelleen henkiin” vuonna 1896. Toiminta on ollut ilmeisen aktiivista ”herätyksen” jälkeen, mutta hiipunut ja lopulta lakannut vuosikymmenen lopulle tultaessa. Tämän aineiston pohjalta voi kuitenkin hahmottaa yleistä asenneilmapiiriä Keski-Suomessa eläinten kohtelun suhteen. Muun maan eläinsuojelutoiminnan kanssa yhteneväisesti Jyväskylässä valistustyö oli tärkeässä osassa. Tietoa jaettiin sanomalehdistön välityksellä, varoitustauluja pystyttämällä ja ennen kaikkea tilaamalla aiheeseen sopivaa kirjallisuutta kaupunkiin ihmisten saataville. Pelkästään opastamiseen ei tyydytty, vaan lehtikirjoituksissa muistutettiin myös lainmukaisista rangaistuksista.

²²⁹ Suomalainen 7.12.1896 ”Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys”.

²³⁰ Suomalainen 1.4.1898 ”Jyväskylän eläinsuojelusseuran vuosikokouksessa”, Keski-Suomi 2.4.1898 ”Jyväskylän eläinsuojelusseuran vuosikokouksessa”.

²³¹ Suomalainen 15.9.1900 ”Näin markkinain kynnyksellä”.

²³² KESY ylimääräisen kokouksen pöytäkirja 30.5.1905.

²³³ KESY johtokunnan kokouksen pöytäkirja 13.2.1906.

Yhdistyksen omien kirjoitusten perusteella on todettavissa, että myös Jyväskylässä eläinsuojelutyö nähtiin kansan sivistämisen välineenä sekä toimintana Jumalan ja isänmaan hyväksi. Lisäksi voidaan huomata, että Helsingin aatetovereihin oli oltu yhteydessä sekä kirjallisuuden että ohjeistuksen saamiseksi. Viittaukset Topeliuksen teksteihin kertonevat myös siitä, että alan kirjoituksiin oli ainakin johtokunnan jäsenten parissa perehdytty. Käytännön toiminnassa resurssit keskitettiin erityisesti hevosten aseman parantamiseen ja pääasiallisesti markkina-aikoihin. Itse aatetta ja jäsenpohjaa pyrittiin laajentamaan maaseudulle muiden seurojen kautta. Varsinkin markkinoihin keskittyvä toiminta vaikuttaisi olleen maalaisväestöä koskevaa, vaikka tätä ei varsinaisesti suoraan mainittukaan. Yhdistyksen teksteissä puhuttiin kansan sivistämisestä ja varoituskylyt oli kiinnitetty nimenomaan kaupunkiin johtavien teiden varsille, joita pitkin maaseudun väki markkinoille saapui. Muiden suomalaisten eläinsuojeluyhdistysten mukaisesti myös Jyväskylässä jäsenistö koostui paikallisesta niin taloudellisesta kuin poliittisestakin eliitistä. Tämäkin vahvistaa ajatusta ylhäältä alaspäin suuntautuvasta kontrollista.

4.1.5 ”Ehdotus, joka ei ole hulluimpia”

Eläinsuojeluyhdistys käytti paikallislehdistöä tiedotuskanavanaan, mutta sitä voitiin käyttää myös toisinpäin. Lehtikirjoitusten avulla saatettiin osoittaa arvostusta järjestön tekemälle työlle tai esittää parannusehdotuksia. Kuten on jo aiemmin todettu, eläinten kohtelusta ja rääkkäyksestä puhuivat muutkin kuin vain eläinsuojeluyhdistyksen väki eikä järjestöä aina ehdotettu edellä mainittujen asioiden ratkaisijaksi. Usein eläinsuojeluyhdistys kuitenkin nähtiin tärkeänä tekijänä ja tässä alaluvussa tarkastelen niitä kirjoituksia, joissa järjestöä kiiteltiin tai siltä toivottiin toiminnan laajentamista.

Keski-Suomessa oli kirjoitus, jossa annettiin kiitosta eläinsuojeluyhdistykselle sen toiminnasta markkinoilla viranomaisten apuna ”hevosten huolimattoman pitelyn ja eläinrääkkäyksen” ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Kirjoittaja huomautti ”maaseutulaisille”, että paikkakunnan lehdissä on ollut neuvoja hevosten kunnollisesta hoidosta, minkä lisäksi eläinsuojeluyhdistys oli laitattanut varoituskylyt kaupunkiin johtavien maanteiden varsille. Lopuksi hän totesi ”ja luulisihan jo wihdoin ajan tulleen, jolloin hewosien ja muidenkin eläimien tarkotuksenmukaisen hoitamisen

pitäisi täällä Keski-Suomessa olla jokaisen kunnia-asiana ja eläinrääkkäyksen harwinaisena poikkeuksena”.²³⁴

Heinäkuussa *Keski-Suomessa* oli kirjoitus eläinsuojeluyhdistysten tarpeellisuudesta maaseudulla. Kirjoittaja totesi, että kaupungeissa poliisi ottaa rääkätyn hevosen pois ja omistaja joutuu edesvastuuseen teoistaan, mutta maalla näin ei ole. Hänen mukaansa samalla kun kaikenlaisia yhdistyksiä muutenkin perustetaan, perustettaisiin myös eläinsuojeluyhdistyksiä, joiden jäsenet keskittyisivät pääasiassa ”hyödyllisimpäin kotieläinten olosuhteisiin”. Erityisenä huolenaiheena kirjoittajalla olivat hevoset ja niiden kohtelu peltotöissä. Hän nostaa esille epäsovivien ikeiden käytön, ruoskimisen ja vanhojen huonojen hevosten ostamisen väliaikaiseksi työvoimaksi pelloille sekä niiden lopettamisen työkiireiden helpottaessa. Lopuksi kirjoittaja muistutti, että ”hewonen on tunteellinen” ja kehottaa ”säälikäät eläimiänne, joita Luoja on antanut meille tarpeeksi”.²³⁵

Heinäkuussa *Keski-Suomessa* ilmestyneessä kirjoituksessa ehdotettiin Suomeenkin ruotsalaisen ehdotuksen innoittamana ”eläinsuojelustarkastajia”. Kirjoittaja valitteli tämän hetkisen työn toimivan lähinnä ”wakaumuksen” pohjalta, koska eläinrääkkääjät joutuvat vain harvoin lainmukaiseen edesvastuuseen. Näillä tarkastajilla pitäisi olla syyttäjän toimivalta, mutta tarkastajan pitäisi olla ”käytännöllinen mies”, joka osaisi erottaa ”työn liiallisesta woiman ponnistuksesta” ja tunnistaa ”kowan kohtelun, missä sellainen on tarpeen”. Kirjoittajan mukaan tehtävässä tuskin olisi hyötyä valtion virkamiehestä, vaan tarkastajat tulisi valita eläinsuojeluyhdistyksistä. Toivottavat tarkastajat olisivat ”eläinsuojelusaatetta tosiaankin harrastawia, kohtuullisia ihmisiä, jotka eivät turhaan rettelöisi”. Nämä ominaisuudet olisivat tarpeen etenkin ensimmäiselle tarkastajalle, koska hän epäilemättä joutuisi kohtaamaan ”paheksumismyrskyn”.²³⁶

Kahdesta ensimmäisestä kirjoituksesta on havaittavissa, että kirjoittajien mukaan eläinrääkkääjät ovat pääasiassa maalaisia ja eläinsuojeluyhdistyksen toiminta pitäisi ulottaa maaseudullekin. Aikakauden sanomalehdistössä oli yleisemminkin tapana surkutella modernin tiedon ja ajattelutapojen hidasta leviämistä maalaisväestön pariin²³⁷. Ensimmäisessä kirjoituksessa kirjoittaja näki markkinat eläinrääkkäyksen keskittymänä ja on tyytyväinen eläinsuojelijoiden toimintaan. Erityisesti hän mainitsi lehtikirjoitukset kunnollisesta hevosten hoidosta ja eläinrääkkäyksestä varoittavat kyltit. Hänen mukaansa siis tietoa eläinrääkkäyksen välttämisestä oli ollut riittävästi maalaistenkin saatavilla. Toisessa kirjoituksessa taas ongelmakohtina mainittiin hevosten kohtelu

²³⁴ Keski-Suomi 17.12.1896 ”Jyväskylän kirje”.

²³⁵ Keski-Suomi 22.7.1897 ”Surkuteltawa epäkohta maalla”.

²³⁶ Keski-Suomi 16.7.1898 ”Tulewaisuuden aate eläinsuojeluksen alalla”.

²³⁷ Stark 2006, 63.

pelloilla työskenneltäessä. Kirjoittajan näkemyksen mukaisesti eläinten huono kohtelu ei onnistu kaupungissa, mutta maaseudulle sitä valvomaan tarvittaisiin eläinsuojeluyhdistyksiä. Hänkin siis näki järjestön toiminnan vähentäneen eläinräökkäystä.

Kolmannessa tekstissä kaivattiin ruotsalaisen ehdotuksen mukaisia eläinsuojelutarkastajia Suomeenkin. Tämäkin kirjoittaja arvosti eläinsuojeluyhdistysten toimintaa, koska hänen mukaansa tarkastajat tulisi valita jäsenistön parista. Valtion virkamiesten hän ei uskonut pystyvän hoitamaan tehtävää kunnolla. Eläinsuojelijoiden parissa oli yleistä valittaa poliisien passiivisuudesta tai ajanpuutteesta eläinräökkäystapauksien suhteen. On oletettavaa, että siksi hän ehdotti tarkastajille syyttäjän oikeuksia. Maaseudulla nimismiehet toimivat myös yleisinä syyttäjinä²³⁸. Kirjoittaja tuntui myös jakaneen muuallakin esitetyn huolen siitä, että jotkut eläinten ystävät saattoivat olla liiaksi tunteidensa vietävissä. Tämä on huomattavissa siinä, että hänen mukaansa tarkastajaksi pitäisi valita kohtuullinen mies, joka osaisi erottaa hyväksyttävät työsuoritukset ja kurinpalautukset räökkäyksestä. Lisäksi kirjoittaja ilmeisesti tunsu käytännön eläinsuojelutoiminnan kohtaaman vastustuksen ja puhui siksi ”paheksumismyrskystä”.

4.1.6 ”Onkohan sekin eläinsuojelusta?”

Eläinsuojelutoiminta esitettiin 1890-luvun keskisuomalaisessa lehdistössä pääosin positiivisessa valossa. Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys sai enimmäkseen myönteistä palautetta ja sen menettelytavat saivat kiitosta. Kaikki eivät kuitenkaan nähneet asiaa tältä kannalta. Järjestön toiminta sai kritiikkiä siitä, miten se vahtasi alempien yhteiskuntaluokkien eläintenpitoa, mutta säätyläisten väärinkäytökset katsottiin läpi sormien. Epäkohtana mainittiin lisäksi se, että toisin kuin heikkokuntoisille hevosille niiden huono-osaisille omistajille ei myötätuntoa herunut. Toisaalta negatiivista palautetta annettiin myös siitä, ettei yhdistyksen koettu toimivan riittävän aktiivisesti.

Keski-Suomi -lehdessä julkaistiin huhtikuussa 1895 kirjoitus, jossa nimimerkki ”Eräs” tiedusteli paikallisen eläinsuojeluyhdistyksen perään. Kirjoittaja päivitteli ensin edellisillä markkinoilla tapahtunutta ”kauheata eläinräökkäystä”, jonka annettiin tapahtua ”kaupunkimme kaduilla satojen ihmisten nähden keskellä kirkkainta päivää”. Hän ihmetteli, että mihin ja miksi paikallinen eläinsuojeluyhdistys on kadonnut. Pahennuksen aiheena oli useita kymmeniä ”surkean surkeita,

²³⁸ Ylikangas 1996, 182.

wanhoja ja raihnaisia ja laihoja hewosraukkoja”, joita hevosmarkkinoilla ”humalapäiset miehet owat kiroilleet ja armottomasti pieksäneet kaikki päiwät”. Kirjoittajan mielestä eläinrääkkääjien saattaminen edesvastuuseen ja eläinrääkkäyksen ehkäiseminen valistuksellisin keinoin kuuluisivat nimenomaisesti eläinsuojeluyhdistykselle.²³⁹

Hänen ajatuksissaan eläinten julma kohtelu yhdistyi maaseutuun ja rahvaaseen. Tämä on nähtävissä hänen sanavalinnoissaan, esimerkiksi lauseessa ”on wäärin sallia hullaantuneitten ja sydämmettömien ihmisten kaupunkipaikassa tyydyttää tunnottoman luontonsa rääkkämishalua”. Kirjoittaja toivoi eläinsuojeluyhdistyksen laajentavan toimintaansa maaseudullekin ja ”waikuttawan eläinten kohtelun parantamiseksi”. Hän valitteli eläinsuojelusaatteen olevan Keski-Suomessa hyvin vähän tunnettu. Hänen mukaansa ei ole vielä ”koetettu toden teolla ja sopiwillä, tehokkailla keinoilla terottaa kansan mieleen eläinsuojeluksen suurta merkitystä” ja ”kansa on tunnoton eläinten kärsimyksille”. Paikallisen eläinsuojeluyhdistyksen toimimattomuus oli kirjoittajasta häpeällistä ja lopuksi hän hämmästeli, etteikö Jyväskylästä muka löydy rääkättyjä eläimiä sääliviä ja niiden kärsimysten poistamiseen innokkaita ihmisiä.²⁴⁰

Eläinsuojeluyhdistyksiä oli syytely työväen käyttämisestä ja ylempien luokkien edustajien rikkomusten huomiotta jättämisestä. Vuoden 1909 valtiopäivillä osa sosiaalidemokraateista vastusti eläinrääkkäyspykälään ehdotettuja uudistuksia, koska katsoivat niiden koskevan pääasiallisesti työväestöä, joka joutui usein olosuhteiden pakosta vaatimaan vetojuhnilta liian kovia suorituksia²⁴¹. Vuoden 1906 lokakuussa jyvaskyläläisessä työväenlehdessä *Sorretun Voimassa* kirjoitettiin hevosista yhtenä aikakauden sorretuista ja kehoitettiin muun muassa parempaan kohteluun ja kengittämiseen. Samassa yhteydessä kirjoittaja huomauttaa, kuinka paikallinen eläinsuojeluyhdistys ”useinkin on hywin karkäs haalimaan pois laihan konin yhtä laihalta ja kuihtuneelta mökkiläisomistajaltaan”, mutta ”pyylewien, hywässä huippatuulessa olewien isäntämiesten” hevosia he eivät tarkastaneet.²⁴² Edellä mainitut esimerkit ovat 1900-luvun ensimmäiseltä vuosikymmeneltä, mutta samankaltaista kritiikkiä esitettiin myös 1890-luvun Jyväskylässä.

Elokuussa *Keski-Suomi* -lehdessä julkaistiin nimimerkki ”Antti-Karoliinan” pakinatyyppinen kirjoitus, jossa kritisoitiin erilaisia asioita, esimerkiksi kiertokouluja, papistoa ja virkamieskuntaa. Eläinsuojelun kannalta mielenkiintoinen on tekstin loppuosa, jossa sarkastisesti kehoitettiin maanmiehiä ahertamaan ”kaulaansa myöten hangessa” elantonsa eteen, kunhan vaan muistavat

²³⁹ Keski-Suomi 18.4.1895 ”Onko eläinsuojeluyhdistystä kaupungissamme?”.

²⁴⁰ Keski-Suomi 18.4.1895 ”Onko eläinsuojeluyhdistystä kaupungissamme?”.

²⁴¹ Salonen 1995, 47.

²⁴² Sorretun Voima 26.10.1906 ”Eläinsuojelusta edistämään”.

lämmittää kirkon kodikkaan lämpöiseksi sunnuntaina. Tulkitsen tämän olevan vertauskuva seurakunnan vaatimille monille veroille. Sen jälkeen kirjoittaja varoitti samaan tyyliin kuitenkin rääkkäämästä hevosta, vaan järjestämään sille ”herraspäivät”, vaikka maanmies itse kärsisi ja ”kirwelisikin”. Hän neuvoi pilkallisesti eläinsuojelukirjallisuuden ohjeita matkien ”kanna hangessa hawusi tielle, haali ummesta halkosi uralle ja kokoo selwällä tiellä hewosesi kuorma... mutta älä tee raskasta – se on synti”. Lopuksi hän vielä ivallisesti muistutti tämän olevan ”ajan tunnussana ja sitä ’aika waatii’”.²⁴³

Saman vuoden marraskuussa *Suomalaisessa* esitettiin kritiikkiä eläinsuojeluyhdistysten kaksinaismoraalista. Jutussa kerrotaan, kuinka hollolalaisessa kartanossa oli ajettu vuosia sokealla hevosella ja muita hevosia on käytetty työssä ”olkapääät werilihalla”. Lisäksi laitumella oli pidetty sokeaa lehmää, joka kärsi vedenpuutteesta. Kirjoittajan mukaan eläinsuojeluyhdistykselle olisi jo ilmoitettu ja eläimet takavarikoitu, jos kyseessä olisi pientilallinen. Hän kuitenkin totesi, että suurtilallisen kyseessä ollessa moisten eläinten käyttäminen saa jatkua tulevaisuudessakin.²⁴⁴

Näistä lehtikirjoituksista on havaittavissa, ettei eläinsuojeluyhdistyksen toiminta miellyttänyt kaikkia. On huomionarvoista, että aineiston perusteella jyväsyläläisessä eläintensuojelussa oli meneillään suvantovaihe 1890-luvun puolivälissä, jolloin *Keski-Suomessa* julkaistiin järjestön passiivisuutta arvosteleva kirjoitus. Huolenaiheena oli markkinaväen käytös, kuten monessa muussakin aikakauden kirjoituksessa. Etenkin maaseudun rahvas aiheutti toiminnallaan kirjoittajalle pahaa mieltä ja heidän kontrollointinsa sekä valistamisensa kuuluisi nimenomaisesti eläinsuojeluyhdistykselle. Mielenkiintoisesti kritiikkiä annettiin myös täysin päinvastaisesta. ”Antti-Karoliinan” pakinnassa asetettiin kyseenalaiseksi pyrkimykset hevosten kärsimysten poistamiseksi omistajien koettelemuksista välittämättä. Kirjoituksesta on luettavissa kritiikki, jota eläinsuojelusaktiivit saivat osakseen myös muun muassa Englannissa. Järjestöissä keskityttiin enemmän työväestön valvomiseen ja rankaisemiseen väärinkäytöksistä, kuin heidän olojensa parantamiseen. Eliitin muodostamat eläinsuojeluyhdistykset uurastivat surkeissa oloissa raatavan huonokuntoisen hevosen puolesta, mutta sen kanssa samoissa töissä puurtavaa köyhää maatyöläistä ei nähty kuin sivistymättömänä raakalaisena. Tämän lisäksi hollolalaisella kartanolla esiintyvää jatkuvaa eläinrääkkäystä tuodaan esille mainiten, että moisista rikkomuksista olisi eläinsuojeluyhdistys ollut jo mökkiläisen kimpussa.

²⁴³ Keski-Suomi 10.8.1897 ”Kirje Jyväskylän pitäjältä”.

²⁴⁴ Suomalainen 15.11.1899 ”Onkohan sekin eläinsuojelusta?”

4.1.7 ”Tärkeä tehtävä kansan sivistystyössä”

Käytännön kuvailujen, ilmoitusten, kiitosten ja kritiikin lisäksi 1890-luvun keskisuomalaisissa lehdissä julkaistiin myös pidempiä ja syvällisempiä pohdintoja eläinten suojelemiseen liittyen. Keskiluokkaiseen käsityksen mukaisesti kansan sivistämisessä ja moraalisisessa kasvatuksessa avainasemassa olivat kirkko ja koululaitos²⁴⁵. Helsingissä paikallinen eläinsuojeluyhdistys lähetti opettajille ja papistolle lehtiä ja muita painatteita toivoen näiltä apua päämääriensä saavuttamiseksi²⁴⁶. Jyväskylässä edellä mainittuja kehoitettiin lehtikirjoitusten kautta tukemaan eläinten parempaa kohtelua. Tässä osiossa esittelen lehtiaineistossa esiintyneitä papeille ja opettajille sekä muulle sivistyneistölle osoitettuja kirjoituksia.

Joulukuussa 1893 *Suomalainen* -lehdessä julkaistiin luku ”Mitä woiwat koti ja koulu tehdä eläimien suojelemiseksi” kirjasta ”Kotieläinten suojeleminen”. Tekstissä esiintyvät 1800-luvun eläinsuojeluaatteelle ominaiset ajatukset lasten kotikasvatuksen ja kouluopetuksen merkityksestä ihmisen jalostamisessa, josta eläintensuojelussakin perimmäisesti on kyse. Siinä todetaan, että eläimiä säälimättömästi kohteleva lapsi päätyisi kohtelemaan lajitovereitaan julmasti aikuisena. Kirjoittaja huomauttaakin, että ”eläinsuojelun tarkoituksena ei ole ainoastaan eläinten etu vaan ennen kaikkea ihmisen jalostuttaminen”. Lisäksi mainitaan, ettei ihminen saa käyttää väärin oikeuttaan ”hallita kaikkea luontoa” ja vedotaan Jumalaan ja Raamatun käskyihin hoitaa eläimiä hyvin sekä kerrotaan myös pakanakansojen omanneen samankaltaisia toimintaohjeita. Tekstissä muistutetaan kasvattajia ja opettajia siitä, että kerran vielä heidänkin tekonsa tuomitaan ”sen Herran ja Mestarin edessä, joka huolta pitää pienimmästäkin warpusesta”. Alkoholinkäyttö yhdistetään paheena eläinräkkäykseen ja toivotaan kansakoulunopettajien opettavan eläinsuojelusta erityisesti maalla eläinten keskuudessa eläville ja ”kansan” lapsille. Mielenkiintoista on, että kaiken ihmiskeskeisen ajattelun lisäksi mainittiin, että eläimiä pitäisi kohdella hyvin niiden itsensä vuoksi ja tämä ei koske vain eläimiä ”ihmisen palveluksessa”, vaan myös ”kesyttömässä tilassaan” olevia, eli villieläimiä.²⁴⁷

Toukokuussa *Suomalaisessa* julkaistiin kirjoitus, joka kertoi Sylvia-yhdistysten²⁴⁸ toiminnan elvyttämisestä Helsingissä. Kirjoittaja kannustikin jyväskyläläisiä, erityisesti ”lastenkasvattajia, nais- tahi miesopettajia”, perustamaan paikkakunnalle Sylvia-yhdistyksen. Perusteluissa mainittiin

²⁴⁵ Sulkunen 1986, 87.

²⁴⁶ Salonen 1995, 70.

²⁴⁷ *Suomalainen* 13.12.1893 ” Mitä woiwat koti ja koulu tehdä eläimien suojelemiseksi”.

²⁴⁸ Topeliuksen alullepanemien pikkulintuja suojeleiden Kevätyhdistysten perinnönjatkajia.

perinteiseen tapaan ajatus aikuisista rikollisista, jotka ovat aloittaneet lapsina räkkämällä eläimiä. Näin oli ”suurin osa meidän suurimmista rosvoistamme alkanut raa’an ja rikollisen elämänsä”. Lopussa vielä huomautettiin, että toiminnan tärkein puoli oli ihmisten jalostaminen, kirjoittajan mukaan ”eläinsuojelus-asian ajaminen on siis mitä tärkeintä siivistystyötä”.²⁴⁹ Tämän voi tulkita kuuluvan osaksi laajempaa kansan moraaliseen jalostamiseen tähänneiden piirien tavoitetta, jossa alemmat väestöryhmät tahdottiin kansalaisyksinä edistävään, mutta samalla kontrolloituun ja autoritäärisesti ohjattuun vapaa-ajantoimintaan²⁵⁰.

Maaliskuusta kesäkuuhun 1896 *Keski-Suomessa* julkaistiin kolmeosainen sarja kirjoituksia, jotka koskivat eläinten kohtelua. Ensimmäinen osa käsitteli eläinten kohtelua kansan parissa ja toinen osa koski ylhäisön suhtautumista eläimiin. Ensimmäisessä jutussa todettiin, että vaikka eläinsuojelusta oli harrastettu Helsingissä jo kauan, oli se maaseudulla lähes tuntematonta. Tämä laskettiin opettajien syyksi, koska he pitivät asiaa vähäpätöisenä. Ongelmana pidettiin sitä, että kansaa oli opetettu oikeudestaan ”luomakunnan herrana”, muttei siihen liittyvistä velvollisuuksista. Kansa ei tuntunut ymmärtävän, että ”wiattomien eläimienkin weri huutaa kosta taiwaasta”. Tekstissä pahoiteltiin, kuinka kansa katsoi ”miltei welvollisuudekseen niitä [eläimiä] kurittaa ja räkkätä”. Tarpeetonta pieksämistä verrattiin lasten tarpeettomaan kurittamiseen ja yhdistettiin eläinräkkäys alkoholinkäyttöön. Kirjoituksen mukaan tutkimus oli osoittanut, että ”eroitus alhaisella asteella olewain ihmisten ja ymmärryksen puolesta kehittyneempien eläimien -niink. hewosen- wälillä ei ole suuri”. Siinä esitettiin ajatus, jonka mukaisesti mitä raaempi ihminen, sitä todennäköisemmin hän käyttää ruumiin voimaa asemansa osoittamiseen. Näin todettiin olleen erityisesti ”kansain lapsuuden aikana” ja näin edelleen olevan ”Afrikan willikansojen” parissa. Sekä juoppouden että eläinräkkäyksen kerrottiin olevan kansalle häpeäksi ja vahingoksi. Eläinsuojeluksen mainittiinkin olevan nimenomaisesti kansan sivistämiseksi.²⁵¹ On mielenkiintoista huomata, että tässäkin teksti vaikutti olevan suunnattu enemmän opettajille kuin kansalle itselleen.

Pari numeroa myöhemmin julkaistiin toinen osa. Se käsitteli säätyläisten toimintaa eläimiä kohtaan. Näiden ”n.s. siivistyneiden” rikkomuksiin kirjoituksessa lueteltiin kuuluvan eläinten pahoinpitely juovuspäissään, rekikytyien vaatiminen mukavuussyistä, vaikkei lunta olisi juuri yhtään, hevosvetoisten raitiovaunujen turha pysäyttely ja eläimille haitallisen turhamaisen muodin seuraaminen, esimerkiksi lintujen siivillä tai kokonaisilla pikkulinnuilla koristeltujen hattujen käyttäminen. Loppuosa pitkähköstä tekstistä ruotikin kovin sanoin ”muotihulluutta”. Erityisesti

²⁴⁹ Suomalainen 31.5.1897 ”Wieläkin Sylwia-yhdistyksistä”.

²⁵⁰ Sulkunen 1986, 88.

²⁵¹ Keski-Suomi 17.3.1896 ”Wähän keskustelua welvollisuuksista eläimiä kohtaan I”.

tuomion kohteena olivat ”hienosti puetut” naiset, joilta nimenomaisesti voisi edellyttää ”lempeyttä ja sääliwäisyyttä”. Keskiluokkaisen ihanteen mukaan nainen oli ennen kaikkea kasvattaja, hoivaaja ja äiti. Etenkin hoiva- ja opetuslalla työskennelleet naiset alettiin mieltää yhteiskunnallisiksi äideiksi, joiden tehtävänä oli huolehtia nuorista ja heikoista kansalaisista kuin omista lapsistaan. Kuten tässä tutkielmassa on aiemminkin mainittu, Zacharias Topelius piti juuri naisia luonnostaan sopivina eläinsuojeluliikkeisiin. Saman ajatusmallin mukaisesti hän kannusti naisia ryhtymään muun muassa kansakoulunopettajatariksi ja köyhäintalojen johtajatariksi. Äidin kautta uudenlaisen ideaalin ajateltiin suodattuvan perhe-elämään ja yhteiskunnallisen äidin myötävaikutuksella hoivattaviin ja kasvatettaviin. Toisella kädellä hän auttoi ja huolehti, mutta toisella ohjasi ja rankaisi.²⁵² Lisäksi kirjoituksessa päiviteltiin, että nämä ihmiset ovat ”usein siwistylaitoksien ja koulujen läpikäyneitä”. Muodin seuraajia verrattiin matkimishalultaan ”neekereihin ja Darwinin esittämään uuteen sukulaiseen Afrikan aarniometsien apinaan”. Tekstissä viitattiin myös Topeliukseen ”helläsydämisenä, kunnianarwoisana runoilijavanhuksena”.²⁵³

Kesäkuussa oli kolmannen osan vuoro. Siinä keskityttiin eläinsuojeluun kristillisestä näkökulmasta. Eläinrääkkäystä verrattiin orjuuteen ja hämmästeltiin, miten ”wanhan ajan siwistyskansat” eivät näitä tuominneet. Julmuus eläimiä kohtaan nähtiin kristinopin vastaisena ja mainittiin, että kristityt voisivat ottaa oppia Koraanista tässä asiassa. Huonon kohtelun todettiin johtuvan tietämättömyydestä ja tyhmyydestä, mutta myös ”wanhoista harhaluuloista”. Tekstissä esitettiin ajatus, että eläinten pitäminen järjettöminä luontokappaleina oli seurausta germaanisten eläinopojumalien kammoksumisesta, jota kristityt lähetyssaarnaajat levittivät. Tästä syystä kirjoituksessa painotettiin voimakkaasti, että oli pappien ja uskonnonopettajien velvollisuus ”poistaa tuo häpeällinen menettely [julma kohtelu] eläimiä kohtaan, joka ilmeisesti sotii kristinopin perusteita vastaan.”²⁵⁴ Tälle kirjoitukselle julkaistiin jatkoa noin viikkoa myöhemmin. Tällä kertaa pappien lisäksi korostettiin myös kotikasvatuksen, koulun ja nuorisoseurojen tärkeyttä eläinsuojelun edistämiseksi. Lopuksi siteerattiin kuuluisaa toteamusta ”se tapa, jolla kansa eläimiä kohtelee, todistaa millä siwistyksen kannalla se on”. Siihen kirjoittaja lisäsi ”jos tältä kannalta arwostele kansaamme, on todella sangen paljon wielä tekemättä”.²⁵⁵

Helmikuussa 1896 *Suomalaisessa* kirjoitettiin hevosen hoidosta. Kirjoitus sisälsi käytännön talli-, hoito- ja ruokintaohjeiden ohella perinteisen varoituksen eläimiä rääkkäävistä lapsista, joista kasvaisi aikuisina ihmisrääkkääjiä. Siinä pohdiskeltiin myös, miksi ”siwistymätön arapialainen”

²⁵² Annola 2011, 70, 75-76, 164.

²⁵³ Keski-Suomi 24.3.1896 ”Wähän keskustelua welwollisuuksista eläimiä kohtaan II”.

²⁵⁴ Keski-Suomi 2.6.1896 ” Wähän keskustelua welwollisuuksista eläimiä kohtaan III”.

²⁵⁵ Keski-Suomi 13.6.1896 ” Wähän keskustelua welwollisuuksista eläimiä kohtaan III”.

kohtelee hevostaan kuin lastaan tai ystävää, mutta ”me siivistyneet eurooppalaiset” näemme sen työkoneena ja olemme riistäneet siltä Luojan säätämät oikeudet. Loppupuolella mainittiin, kuinka kovin kohtalo hevosella on yleensä markkinoilla. Kirjoituksessa kuvailtiin, kuinka alkoholin vaikutuksesta luontokappalettakin alemmaksi alentuneet ihmiset eivät kykene huolehtimaan edes itsestään saati sitten hevosestaan. Useimmiten hevonen sai uudeksi isännäkseen kovasydämisen juomarin ja vain harvoin kunnollisen miehen. Lopuksi vielä julkaistiin Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen voimaisen rouva Constance Ullnerin sepittämä runo ”Hewonen”.²⁵⁶

On selvää, että keskisuomalaisissa lehtikirjoituksissa pyrittiin aktivoimaan pappeja ja opettajia eläinsuojelun saralla. Eläinsuojelussa toistui ilmeisesti sama ajatusmalli, jossa rahvaalle oli varattu pelkkä vastaanottajan rooli keskiluokan määrittämille moraalisisille arvoille ja hyveille. Yleisestikin voidaan todeta, että tietyt teemat toistuivat tämän tyyllisissä jutuissa. Juoppous ei ollut sivistyneelle kansalle soveliaista ja se nähtiin perimmäisenä syynä useille rikkomuksille ja synneille, joihin eläinräökkäyksiin luettiin. Lasten kasvatus oli äärimmäisen tärkeää kansan jalostamisessa ja tästä syystä sekä opettajien että muiden kasvattajien rooli korostui. Sama ajatus, joka on tullut esille jo englantilaista ja ruotsalaista eläinsuojeluliikettä tarkasteltaessa, esiintyi tiheään tahtiin myös Jyväskylän lehtikirjoituksissa. Jos lapsi saa rääkätä eläimiä vapaasti aikuisten puuttumatta asiaan, hän päätyy vartuttuaan rikoksen poluille ja pahoinpitelemään muita ihmisiä. Luterilaisessa ja yleisemminkin kristillisessä perinteessä lasten ajateltiin olevan ulkoisesti viattoman oloisia, mutta sisällä piili herättämistään odottava paha henki²⁵⁷. Rikollisuus nähtiin siveellisen turmeluksen kehityksen tuloksena ja päätepisteenä²⁵⁸.

Pappien rooli taas oli olennainen, kun haluttiin painottaa eläinräökkäyksen olevan syntiä ja Jumalan tahdon vastaista. Mielenkiintoista on myös, ettei eläinten oikeanlaisessa kohtelussa käytetty muita eurooppalaisia kansoja esimerkkeinä, mutta alkukantaisen sivistymättömyyden perikuvana esitettiin mustat afrikkalaiset. Muslimitkin nimettiin vailla sivistystä oleviksi, mutta toisaalta mainittiin heidän toimensa eläimiä kohtaan ja heidän pyhä kirjansa kristityille esimerkeiksi. Lisäksi huomionarvoista on, etteivät yhteiskunnan ylhäiset selvinneet kritiikittä. Erityisen huomion kohteena tuntui olleen se, että asemastaan ja koulutuksestaan huolimatta he silti syyllistyivät eläinten kaltoin kohtelemiseen. Varsinkin naisten, joiden pitäisi olla ihanteellisilta ja luonnollisilta ominaisuuksiltaan lempeitä hoivaajia, eläinräökkäystä paheksuttiin. Yksinkertainen rahvas saattoi syyllistyä tietämättömyyttään väärinkäytöksiin, mutta säätyläisiltä edellytettiin parempaa.

²⁵⁶ Suomalainen 14.2.1896 ”Kotieläinten hoidosta ja kohtelusta”.

²⁵⁷ Koski 2011, 160.

²⁵⁸ Vehkalahti 2011, 392.

4.1.8 ”Ei ole säälintuntoa ollenkaan eläimiä kohtaan”

Turussa eläinsuojeluyhdistys oli kiinnittänyt huomiota ajurien²⁵⁹, eli kaupungin hevosliikennettä pääasiassa hoitavien ammattimiesten, hevostenkohteluun. Vuonna 1881 Turun ja Porin läänin kuvernööri määräsi ajurit käyttämään asianmukaisia loimia talvisin sakon uhalla. Ajurien toiminta oli näkyvää ja siksi ymmärrettävästi keräsi eläinsuojelijoiden huomion. Turussa yleisimpiä valituksen aiheita olivat liian suuret kuormat, ylinopeus ja hurjastelu.²⁶⁰ Myös Yhdysvalloissa ajurit olivat toistuvasti eläinsuojeluyhdistysten hampaissa. Rahdinajo oli lisääntynyt räjähdysmäisesti kaupungeissa ja sitä hoidettiin entistä suuremmilla kärryillä ja vaunuilla. Lisäksi suurin osa kuskeista oli töissä kuljetusyhtiöillä eikä siten tuntenut käyttämiään hevosia. Yhtäältä siis vierailta hevosilla ajavien ja aina vaan raskaampia kuormia kaupunkien kaduilla vedättävien ajureiden määrä kasvoi ja toisaalta eläinsuojeluaktiivit eivät välttämättä osanneet erottaa tavallista työhevosen käyttöä ylirasituksesta.²⁶¹ Jyväskylässä ei tietojeni mukaan ollut sakkorangaistusta loimen käyttämättä jättämisestä, mutta asiasta kirjoitettiin lehdissä.

Joulukuussa *Keski-Suomessa* ilmestyi kirjoitus, jonka laatijalla oli huomautettavaa pika-ajureiden toiminnasta. Hänen mukaansa herätti ”syvää mielihapaa jokaisessa ajattelewassa ihmisessä”, kuinka ajurit seisottivat hevosiaan ajojen välissä kylmässä ilman loimea. Kirjoittaja on sitä mieltä, ettei kysymys voi olla taloudellinen, sillä kaikilla ajureilla oli jo loimi. Sitä ei vain ”lewäperäisyydestä ja tunnottomuudesta” käytetty. Kirjoituksen sävy antaa vaikutelman, ettei teksti ole tarkoitettu huomautuksena ajureille, vaan heidän esimiehilleen. Mielestäni myös viimeinen lause kuvastaa tätä: ”suljemme huomautuksemme asianomaisten huomioon”.²⁶²

Suomalainen -lehdessä julkaistiin matkakuvaus Moskovasta. Paikallisista ajurien, joita kirjoittaja kutsui myös ”iivanoiksi”, hevosista todettiin, että Jyväskylän torilla suurin osa niistä joutuisi todennäköisesti eläinsuojeluyhdistyksen takavarikoimiksi ja ”wieläpä sakottaisikin omistajia moisten kulettamisesta ihmisten nähtäväksi”. Kritiikkiä he saivat myös siitä, etteivät hanki hevosilleen loimia. Kirjoittaja huomautti, että huonoimmassa asemassa ovat kuormahevoset. Hänen mukaansa vain harva niistä oli hyvässä kunnossa, loput ovat ”aiwan luurangoiksi uuwutettuja”. Tämänkaltaisilla hevosilla paikalliset ajurit vedättivät ”uskomattoman suuria” kuormia ja erityisesti kirjoittajaa suututti se, että hevoset vetivät taakkojaan jonossa toisiinsa kytkettyinä, ajurin

²⁵⁹ Ajureita oli kahta lajia: pika-ajurit hoitivat henkilöliikennettä ja olivat siis oman aikansa taksikuskeja, kuorma-ajurit taas vastasivat tavaroiden kuljettamisesta kuten tämän päivän kuorma-autokuskit.

²⁶⁰ Lappalainen 2003, 55.

²⁶¹ Greene 2008, 241, 253.

²⁶² Keski-Suomi 20.12.1898 ”Eläinräökkäystä sekini”.

pakottaessa niitä ”kirouksilla ja ruoskalla”. Laihojen huonokuntoisten hevosten käyttäminen työssä, kunnes ne kuolevat kuormansa eteen, kuului kirjoittajan tulkinnan mukaan ”päiväjärjestykseen”. Hänen mielestään Moskovassakin tarvittaisiin eläinsuojeluyhdistystä ja hän ihmetteli, miten ”moista eläinrääkkäystä voidaan harjoittaa aiwan keskellä päivää, keskellä kaupunkia ja järjestysmiesten silmien edessä”.²⁶³ Tekstistä voi päätellä kirjoittajan pitäneen Jyväskylää Moskovaa sivistyneempänä paikkana, jossa eläinsuojeluyhdistys ennaltaehkäisi eläinrääkkäystä ja rankaisi siitä, toisin kuin Moskovassa, jossa eläimiä voi kohdella julmasti jopa järjestysvallan nähden.

Ajureista kirjoitettiin keskisuomalaisissa lehdissä yllättävän vähän verrattuna siihen, kuinka näkyvä ammattiryhmä oli kyseessä. Eräs mahdollinen selitys on se, ettei Jyväskylän kaltaisessa pikkukaupungissa ollut niin suurta määrää ajureita hevosineen kuin esimerkiksi Turussa. Kuten on jo aiemmin sanottu, Venäjä oli yksi negatiivisista esimerkeistä puhuttaessa eläinten kohtelusta. Jälkimmäisessä tekstissä on erityisen mielenkiintoista, kuinka kirjoittaja vertaa moskovaalaisten pika- ja kuorma-ajurien toimintaa Jyväskylään. Hänen näkökantansa mukaan Jyväskylässä moinen eläinrääkkäys ei olisi mahdollista eläinsuojeluyhdistyksen ansiosta. Matkakuvaus Moskovasta ei sinänsä luonnehdi venäläisiä suomalaisia raakalaismaisemmiksi, mutta sanavalinnat ja ylipäätään koko esitys osoittaa ainakin ”ajuri-iivanoiden” julmuutta ja säälimättömyyttä eläimiä kohtaan. Etenkin kun tällaista annetaan tapahtua päiväsaikaan järjestyksenpitäjien nähden. Kirjoittajan sanavalinnat ovat mielenkiintoisia myös eläinrääkkäystuomioihin liittyen: hänen viestinsä olisi ymmärrettävissä siten, että Jyväskylässä luurangonlaihan vereslihalla olevan hevosen käyttämisessä rangaistavuus ei syntyisi vain eläimen kärsimyksistä, vaan enemmänkin siitä, että ihmiset ovat joutuneet moista näkemään. Kuten havaittua, tämä oli ominaista 1800-luvun eläinsuojelujattelulle: eläinten tuskien vähentäminen oli kyllä tärkeää, mutta ensisijainen rikkomus oli ihmisten raaistaminen rääkkäämällä eläintä julkisesti kaikkien silmien edessä.

²⁶³ Suomalainen 23.12.1898 ”Kuwauksia Wenäjän oloista VI”.

5 ELÄINRÄÄKKÄYSTAPAUKSET VIITASAAREN TUOMIOKUNNASSA

Eräs tämän pro gradu -tutkielmani mielenkiinnonaiheista oli se, miten eläinsuojelu näkyi syrjäisemmällä maaseudulla, missä kaupunkien eläinsuojeluaktiivien toiminta oli satunnaista tai jopa olematonta, miten eläinrääkkäys ylipäättään määriteltiin 1890-luvulla Keski-Suomessa ja oliko edellä mainittuihin liittyen havaittavissa sosiaalista kontrollia, kuten esimerkiksi Englannissa ja Ruotsissa. Tässä luvussa tarkastelen näitä kysymyksiä Viitasaaren tuomiokunnan varsinaisasiain pöytäkirjoissa esiintyvien eläinrääkkäystapausten pohjalta. Käytän tukena myös Jyväskylän lehdissä olleita kirjoituksia, valistuskirjallisuutta ja aiheeseen soveltuvaa tutkimuskirjallisuutta.

5.1 Tapaukset lukuina

5.1.1 Alueellinen ja ajallinen esiintyminen

Olen käynyt läpi Viitasaaren tuomiokunnan kihlakunnanoikeuksien varsinaisasiain pöytäkirjat vuosilta 1890–1900. Niistä löytyy yhteensä 86 eläinrääkkäystapausta. Absoluuttisena lukuna se ei kuitenkaan ole kovin kuvaava, sillä osaa tapauksista on käsitelty useammilla käräjillä. Mikäli tapaukset lasketaan käsittelykerroista huolimatta yksittäisiksi tapauksiksi, niin yhteisluvuksi muodostuu 48. Viitasaaren tuomiokuntaan 1890-luvulla kuuluivat Laukaan, Konginkankaan, Sumiaisen, Viitasaaren ja Pihtiputaan käräjäkunnat. Näiden välillä oli suuria paikkakuntaakohtaisia eroja. Seuraavassa esittelen näitä ja pohdin syitä niiden taustalla.

Eniten eläinrääkkäystapauksia käsiteltiin Viitasaaren ja Laukaan kihlakunnanoikeuksissa. Molemmissa tapauksia oli yhteensä 18. Konginkankaan ja Sumiaisten käräjäkunnassa tapauksia oli yhdeksän. Pihtiputaalla taas tapauksia oli vain kolme. Kokoamani aineiston perusteella on mahdoton sanoa, mistä ero johtuu, mutta todennäköisimmältä vaikuttava selitys lienee paikkakuntien asukasluvuissa. Laukaa ja Viitasaari olivat alueen selvästi väkirikkaimmat kunnat. Vuonna 1890 Laukaassa oli 9 944 asukasta ja Viitasaarella 8 493 asukasta. Sumiaisilla ja Konginkankaalla asui yhteensä 3 953 ihmistä ja Pihtiputaalla 4 450.²⁶⁴ Eräs mahdollinen selittävä tekijä voi myös liittyä säätyläisten määrään. Keski-Suomessa oli hyvin vähän säätyläisiä, mutta

²⁶⁴ STV 1895.

tietyillä paikkakunnilla he muodostivat näkyvän ja merkittävän ryhmän. Viitasaaren tuomiokunnan alueella sellaisia pitäjiä olivat Laukaa ja Viitasaari.²⁶⁵ Näin oli yleensä suuremmissa pitäjissä, joihin oli asettunut pappisperheitä ja korkeaa virkakuntaa²⁶⁶.

5.1.2 Tuomioon johtaneiden tapausten määrä

Koko aineistossa tuomioon johtaneita tapauksia oli 19, mikä on 40 prosenttia eläinrääkkäysjutuista. Kaikissa näissä vastaaja tuomittiin sakkoihin. Keisarillisen Asetuksen mukainen suurin sakko eläinrääkkäyksestä oli 200 markkaa ja Rikoslain mukaan enimmillään 500 markkaa. Kokonaismääristä voin käyttämäni aineiston pohjalta todeta, ettei lakimuutos vaikuttanut siihen, kuinka paljon eläinrääkkäystapauksia käsiteltiin oikeudessa. Keisarillisen Asetuksen voimassaoloaikana tapauksia oli 27 ja Rikoslain alaisuudessa 21²⁶⁷. Käräjille haastamiset siis jopa vähenivät, mutta ei ole syytä olettaa tämän johtuneen lakimuutoksesta.

Viitasaaren käräjillä käsitellyistä eläinrääkkäystapauksista tasan puolet, eli yhdeksän, tuomittiin Keisarillisen Asetuksen nojalla ja toinen puoli Rikoslain pohjalta. Sakkotuomioon johti yhteensä seitsemän tapausta. Näistä kaksi oli Keisarillisen Asetuksen aikana ja viisi uuden Rikoslain aikana. Tämän ei kuitenkaan voida katsoa johtuneen muutoksesta lainsäädännössä, sillä vaikka eläinrääkkäyspykälä mahdollisti suuremmat sakot, niin Viitasaarella sakot eivät olleet keskimäärin suurempia Rikoslain aikana. Syyskäräjiä 1895 edeltäneistä sakkotuomioista molemmat olivat 60 markkaa. Sen aikaisilla tai jälkeisillä käräjillä sakot vaihtelivat suuresti: viidestä markasta sataan markkaan ja keskiarvoksi muodostuen 47 markkaa.

Laukaassa tapauksista kolmetoista käsiteltiin Keisarillisen Asetuksen alaisuudessa ja viisi Rikoslain pohjalta. Sakkotuomio jaettiin yhdeksästä jutusta. Näistä seitsemän käsiteltiin ennen vuoden 1894 talvikäräjiä ja kaksi siitä alkaen. Keisarillisen Asetuksen nojalla annetut sakot vaihtelivat viidentoista ja sadan markan välillä, keskiarvoksi tullen vähän yli 57 markkaa. Rikoslain aikaiset tuomiot vaihtelivat myös, sillä toisessa tapauksessa molemmat vastaajat saivat 30 markan sakot ja toisessa molemmat vastaajat saivat sadan markan sakot. Keskiarvoksi saadaan näin 65 markkaa.

²⁶⁵ Laitinen 1988, 111–112.

²⁶⁶ Mäkelä 2008, 35.

²⁶⁷ Rikoslaki astui voimaan 21.4. Riippuen käräjien aikataulusta, uusi laki otettiin käyttöön joko talvikäräjillä 1894, kuten Laukaassa tai syyskäräjillä 1894, kuten Pihtiputaalla, Viitasaarella sekä Sumiaisilla ja Konginkankaalla.

Konginkankaan ja Sumiaisten kärjäkunnassa käsiteltiin kolme eläinräökkäysjuttua Keisarillisen Asetuksen voimassa ollessa ja kuusi Rikoslain aikana. Keisarillisen Asetuksen nojalla ei annettu yhtään sakkotuomiota ja Rikoslain pohjalta niitä jaettiin kolme. Kuten Laukaassa ja Viitasaarellakin, myös Konginkankaalla ja Sumiaisissa summissa oli merkittävää varianssia: pienin sakko oli 25 markkaa ja suurin 150 markkaa. Pihtiputaalla eläinräökkäystapauksia käsiteltiin kaksi Keisarillisen Asetuksen ja yksi Rikoslain aikana. Yhdestäkään näistä ei annettu sakkotuomiota.

Tutkimukseni aineiston perusteella olen päätellyt, ettei lakimuutoksella ollut varsinaista vaikutusta eläinräökkäystapausten määriin eikä tuomioiden suuruuteen keskisuomalaisella maaseudulla. Sakon suuruus vaihteli paljon ja oli enemmänkin tapauksen yksityiskohdista riippuvainen kuin lakimuutoksesta. Myöskään erot tuomareiden asenteissa tai tulkinnoissa eivät vaikuta asiaan, sillä koko tarkastelun alaisena olevan ajan Viitasaaren tuomiokunnan kihlakunnantuomarina toimi sama mies, Karl Johan Hjelt²⁶⁸. Merkillepantavaa on, ettei eläinräökkäys mitä ilmeisimmin ollut ainakaan kihlakunnanoikeuksien silmissä kovin vakava rikos, sillä Viitasaaren tuomiokunnassa suurin annettu sakko Keisarillisen Asetuksen aikana oli 75 markkaa, vaikka suurin mahdollinen sakko olisi ollut kaksi sataa markkaa. Rikoslain astuttua voimaan enimmäissakko nousi viiteen sataan markkaan, mutta kokoamani aineiston suurin sakko oli 150 markkaa.

Asian hahmottamisen kannalta on olennaista ymmärtää myös rahan arvo 1890-luvulla. Vuonna 1893 virallisten tilastojen mukaan keskimääräinen miehen päivätyöpalkka oli 1,5 markkaa ja hevospäivätyön kolme markkaa²⁶⁹. Eli esimerkiksi 60 markan sakon maksaminen edellytti 20 työpäivää hevosen kanssa. Vastaavalla summalla olisi saanut vuonna 1895 esimerkiksi noin 35 kiloa voita tai noin 12 hehtolitraa kauraa. Vuoden 1901 hinnoissa se vastasi noin kuutta kiloa tuoretta sianlihaa tai noin 30 tiuta munia.²⁷⁰ Moinen summa oli siis tuntuva, etenkin köyhemmille mökkiläisille ja itsellisille. On mahdollista, että kihlakunnanoikeuksissa huomioitiin suurten sakkojen vaikutus ihmisten taloudelliseen tilanteeseen ja siksi lain mahdollistamia maksimisakkomääriä ei käytetty tuomioita annettaessa.

²⁶⁸ Holmberg 1959, 201.

²⁶⁹ STV 1895.

²⁷⁰ Vattula 1983, 441, 445.

Taulukko 1. Eläinrääkkäystapaukset Viitasaaren tuomiokunnassa 1890-1900			
	Tapaukset yhteensä	Käsittelykerrat yhteensä	Tuomiot
Viitasaari			
Keisarillinen Asetus	9	14	2
Rikoslaki	9	20	5
Laukaa			
Keisarillinen Asetus	13	19	7
Rikoslaki	5	8	2
Sumiainen ja Konginkangas			
Keisarillinen Asetus	3	4	0
Rikoslaki	6	15	3
Pihtipudas			
Keisarillinen Asetus	2	5	0
Rikoslaki	1	1	0
Yhteensä	48	86	19

5.1.3 Eläinlajit oikeustapauksissa

Tutkimuskysymyksiini kuuluu myös tapausten tarkastelu eläinlajien näkökulmasta. Tarkemmin sanottuna, mitkä eläinlajit nousivat esille oikeusjutuissa ja mitkä syyt ovat vaikuttaneet tähän. Ensiksi mainittuun kysymykseen on löydetävissä hyvin selkeä vastaus. Kokoamassani aineistossa käsitellystä 48 eläinrääkkäystapauksesta 39 koski hevosta. Kolmessa jutussa kyseessä oli lehmä tai lehmät, kahdessa asiassa sika ja kerran aiheena oli koira. Kolmessa tapauksessa käräjöinnin aiheena ollut eläinlajia ei mainittu. Seuraavassa pohdin, miksi juuri hevosen kaltoin kohtelu johti käräjille niin selvästi useammin kuin muiden eläinlajien.

Mietittäessä edellä mainittua kysymystä, voidaan ensinnä huomioida 1800-luvun eläinsuojelutyön, etenkin maaseudulla, keskittyneen pääasiassa hevosten aseman kohentamiseen, kuten jo aiemmin on todettu. Toisaalta on syytä panna merille 1890-luvun työn voimanlähteet. Niin maatalous- kuin metsätöitäkin tehtiin ihmisten ja eläinten lihasvoimalla. Suomen maatalouden modernisoitumiskehitys alkoi 1800-luvun loppupuoliskolla. Uudet niitto- ja haravakoneet sekä rautaiset aurat ja äkeet vaativat hevosen vetämään niitä. Myös puima- ja meijerilaitteet sekä kehittyneet muokkausvälineet ja korjuukoneet toimivat hevosten voimin. Lisäksi on otettava huomioon, että metsätöiden lisääntyminen kasvatti tarvetta hevosille.²⁷¹ Puut täytyi kiskoa metsistä

²⁷¹ Östman 2004, 25.

satamiin, rautateiden varteen²⁷² ja tuotantolaitoksiin hevosvoimin, kuten myös laajentuvan kaupan tuotteet kauppoihin ja asiakkaille²⁷³. Höyryvoima ei siis vähentänyt tarvetta hevosille: pitkillä välimatkoilla hevosten käyttäminen väheni, mutta lyhyillä etäisyyksillä niin kutsuttu syöttöliikenne lisääntyi²⁷⁴. Edellä mainittujen lisäksi myös henkilöliikennettä hoidettiin hevoskyydein. Se oli kuitenkin kallista ja näin ollen hevosia käytettiin maanteillä pääasiassa tavaroiden kuljettamiseen.²⁷⁵ Vuosina 1880–1900 hevosten lukumäärä kasvoi Suomessa noin 40 000 yksilöllä²⁷⁶ ja autojen määrä ylitti hevosten määrän vasta toisen maailmansodan jälkeen²⁷⁷.

Hevosten käyttäminen siis lisääntyi maa- ja metsätaloudessa sekä kuljetuksissa ja koneiden käyttövoimana 1800-luvun lopussa. Keski-Suomessa erityisesti Viitasaari ja Laukaa tunnettiin merkittävänä hevospitäjinä²⁷⁸. 1860-luvulta vuoteen 1910 hevosten määrä 1,5-kertaistui maakunnassa, mutta pelkkä määrän lisääntyminen ei kuitenkaan itsessään selitä hevosen erityisasemaa. Samaan aikaan sianlihan suosio alkoi kasvaa ja sikojen määrä lähes kolminkertaistui. Muun muassa parantunut ruokinta ja rodunjalostus lisäsivät karjatalouden tuottoa ja nautakarjan määrä kasvoi Keski-Suomessa 1,5-kertaiseksi 1880-luvun 1910-luvun välisenä aikana.²⁷⁹

Selitys on löydettävissä hevosen roolista ja sen symbolisesta arvosta. Hevosen pitäminen on kautta aikain ollut suhteellisen kallista, joten sen kautta omistajan on ollut mahdollista ilmentää sosiaalista asemaansa. Lisäksi hevoseen on yhdistetty sivilisaatioon kuuluvia ominaisuuksia, kuten lempeys, kärsivällisyys, aulius, uskollisuus, ystävällisyys, viisaus ja jalous. Hevosta on myös ruokittu paremmin kuin muita kotieläimiä.²⁸⁰ Talvisin rehua ei yleensä ollut riittävästi ja hevonen oli etusijalla, muiden kotieläinten sinnitellessä pahimmillaan nälkäkuoleman partaalla²⁸¹. Jopa 1880-luvun karjanhoitokouluissa hevonen sai kaksinkertaisen määrän rehua lehmään verrattuna²⁸².

Hevonen oli siis 1800-luvun suomalaisessa agraariyhteiskunnassa näkyvä ja asemaa osoittava eläin. Näiden lisäksi hevosen arvostukseen liittyi työtehtävien sukupuolittuneisuus. Pohjoismaisessa talonpoikaisyhteiskunnassa työt, eläintenhoito mukaan lukien, olivat jakautuneet sukupuolen

²⁷² Mauranen 1999b, 69.

²⁷³ Vihola 1991, 293.

²⁷⁴ Mauranen 1999b, 70.

²⁷⁵ Mauranen 1999a, 86.

²⁷⁶ Peltonen (toim.) 2004, liitetaulukko 8 s. 524.

²⁷⁷ Antila 1999, 186.

²⁷⁸ Mäkelä 2008, 76 ja Kuokkanen 1983, 219.

²⁷⁹ Markkanen 1988, 180, 182, 186.

²⁸⁰ Schuurman 2012, 24.

²⁸¹ Nenonen 1999, 324.

²⁸² Vihola 1991, 245.

mukaan. Lypsy- ja pienkarjan hoitaminen kuuluivat naisille ja hevostenhoito miehille²⁸³. Talliin miesten ja navettaan naisten valtakuntana on myös liittynyt tabu-aineksista luonnetta.²⁸⁴ Maatalouden koneistumisen on esitetty jopa eriyttäneen sukupuolittunutta työnjakoa entisestään hevosvetoisten niitto- ja haravakoneiden tultua miesten vastuualueelle. Työtä navetassa karjan parissa arvostettiin vähemmän kuin peltotyötä hevosen kanssa. Yhtäältä etenkin lypsäminen oli miehille sopimatonta, mutta toisaalta naiselle katsottiin häpeälliseksi, jos mies otti hoitaakseen hänen vastuutehtävänsä.²⁸⁵ Naisten rooli oli tässä suhteessa joustavampi eikä hevosella ajavaa naista pidetty niin häpeällisenä kuin lehmää lypsävää miestä. Lisäksi hevosen sukupuolella oli merkitystä: erityisesti hyvin koulutettu ja komea ori oli omistajansa kunnianaihe.²⁸⁶ On myös tulkittu, että ori vahvisti isäntänsä maskuliinista identiteettiä, tammaan samaistuminen olisi ollut epämiehekästä²⁸⁷.

Elämänalueiden sukupuolittuneisuuden voidaan katsoa selittävän hevosen yleisyyttä eläinrääkkäystapauksissa myös toisella tavalla. Naisen työtehtävien ominaispiirre oli hoivaluonne, mihin siis karjasta huolehtiminenkin sisältyi. Fyysinen liikkumatila oli kapea, sillä toimet keskittyivät kodin, aitan, navetan ja karjahaan ympärille. Miehen maailma taas oli huomattavasti laajempi, koska miehen tehtäviin kuuluivat liikkumista edellyttävät vastuut, kuten peltotyö, tilan ja perheen asioidenhoito, kaupankäynti, lisäansioiden hankinta sekä edustaminen ja yhteiskunnallinen vaikuttaminen.²⁸⁸ Näin ollen miesten vastuualueiden hoito hevosen kanssa liikkuen ja työskennellen oli monesti näkyvää ja julkista. Pellolla, tukkisavotassa, maantiellä tai markkinoilla tapahtuneille eläimen rääkkäämislle löytyi useammin ja helpommin silminnäkijöitä, niin ilmiantajia kuin todistajiaakin. Navetassa tai pihapiirissä sattuneet kaltoin kohtelut jäivät todennäköisemmin huomaamatta tai vaille riittäviä todistuksia.

Hevosen asemaa pohdittaessa on syytä ottaa huomioon sen merkitys 1800-luvun mittaan vahvistuneelle kansallisuusaatteelle. Hevoskasvatusta pidettiin niin tärkeänä, että valtio päätti ryhtyä toimiin sen parantamiseksi 1830-luvulta lähtien. Erityisesti 1860-luvun nälkävuosien aikana parhaita oriita oli pakon edessä myyty ulkomaille ja niin senaatti kuin yksityiset asianharrastajat alkoivat edistää hevosjalostusta. Pääasiallisena tavoitteena oli tuottaa vahvoja ja kestäviä hevosia maatalouden tarpeisiin. Asiaan liittyi kuitenkin myös nationalistinen näkökulma, jonka mukaan joka kansalle oli kehittynyt omalaatuisensa hevosrotu, joka kuului oleellisesti kansalliseen

²⁸³ Nykypäivän näkökulmasta hevonen olisi helposti nähtävissä naisten ja tyttöjen eläimeksi, sillä valtaosa 2000-luvun hevosiharrastajista on naisia ja tyttöjä.

²⁸⁴ Siiskonen 1990, 22–24.

²⁸⁵ Östman 2007, 45–46, 50.

²⁸⁶ Savikko 2014, 387–389.

²⁸⁷ Haavikko 2003, 113.

²⁸⁸ Siiskonen 1990, 23.

kulttuurihistoriaan. On lisäksi mielenkiintoista, että tulevan suomenhevosen jalostamiseen ei käytetty ulkomailta tuotuja siitoseläimiä, toisin kuin muiden kotieläinten kohdalla oli toimittu.²⁸⁹ Eräänä tausta-ajatuksena oli ”millainen hevonen, sellainen kansa”²⁹⁰. Zacharias Topelius kirjoitti *Maamme kirjassa*

”Eläimet saavat usein joitakin ominaisuuksia siitä maasta ja niistä oloista, joissa elävät. Suomen hevonen on jo niin kauan ollut maansa ja kansansa lempilapsena, että nämä ovat siihen jättäneet hyvin tuntuja jälkiä... Kestävyyden ohessa on Suomen hevosen, niin kuin kansankin, ominaisuutena huomattava itsepäisyys... Suomen hevonen... on hyvinkin sen arvoinen, ettei sitä kohdella orjana, vaan hyvänä, uskollisena ja luotettavana palvelijana”.²⁹¹

5.2 Eläimen rääkkääminen ja hyvä hoito

Suhtautumisessa eläimiin on yksilöllisiä eroja. Perinteisesti on esitetty, ehkä hieman mustavalkoisesti, että ihmiskunnan kehitys on ollut edistystä ja esimerkiksi eläinten asema on parantunut vuosisatojen kuluessa. Itse kuitenkin yhdyn keskiajan tutkija Hannele Klemetilän²⁹² ja agraarihistorioitsija Niklas Cserhalmin²⁹³ näkemykseen, jonka mukaan kautta aikain toiset ihmiset ovat suhtautuneet eläimiin empaattisemmin ja toiset julmemmin. Kulttuuriantropologi Riitta-Marja Leinosen mukaan hevosen hyvän kohtelun määritelmä riippui aikakaudesta, omistajan varallisuudesta, empatiakyvystä sekä vuorovaikutus- ja hevostaidoista²⁹⁴.

Eläinrääkkäyslainsäädäntö säilyi tarkemmin määrittelemättömänä pitkälle 1900-luvun puolelle, joten 1800-luvulla määrittely jäi pääasiassa oikeusistuimien, nimismiesten ja yksittäisten ilmiantajien sekä todistajien tehtäväksi. Esitän, että 1800-luvun Suomen suuriruhtinaskunnassa ei ollut yhtä ainoa määritelmää eläinrääkkäyksestä, vaan ihmisten välillä oli näkemyseroja. Väitän myös, ettei raja mennyt yksiselitteisesti kaupunkilaisten ja maalaisten tai säätyläistön ja rahvaan

²⁸⁹ Toivio 2007, 9, 11-14.

²⁹⁰ Savikko 2014, 51.

²⁹¹ Topelius 1875/1983, 100.

²⁹² Klemetilä 2013, 12.

²⁹³ Cserhalmi 2004, 355.

²⁹⁴ Leinonen 2013, 130.

välillä. Seuraavassa käsittelen erilaisia mahdollisia suhtautumistapoja eläimiin ja esittelen ajatuksen siitä, mitä melko universaalisti käsitettiin termeillä ”eläinrääkkäys” ja ”hyvä hoito”.

5.2.1 ”Aina hyvin oli hoitanut ja ruokkinut hevostaan”

Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, mikä käsitettiin eläinten hyväksi hoidoksi 1890-luvun Keski-Suomessa. Omien tulkintojeni pohjana käytän pöytäkirja-aineiston ohella ruotsista suomeksi käännettyä ja eläinsuojeluväen levittämää opaskirjasta *Neuvoja eläinsuojelusopissa kotia ja koulua varten* sekä keskisuomalaisessa lehdistössä esiintynyttä kirjoittelua. Keskityn tässä niihin asioihin, jotka koskettavat myös kokoamassani aineistossa ilmitulleita toimintatapoja. Esittelen nimenomaisesti hevosten ja nautakarjan hoitoa, sillä ne olivat erityisesti esillä, niin käyttämässäni aineistossa kuin hoito-ohjeissakin.

Kotieläimen ja ihmisen välistä suhdetta agrariyhteiskunnassa pohdittaessa on olennaista ymmärtää siinä vallinnut ”sopimus”. Kuten jo aikaisemmin olen maininnut, kotieläimet kuuluivat isännän vallan alaisuuteen. Eläimillä oli tietyt velvollisuudet, mutta myös oikeudet. Niiden piti tehdä työtä kykyjensä rajoissa ja olla ihmiselle kuuliaisia. Tätä kutsutaan implisiittiseksi domestikaatiosopimukseksi. Sopimuksen voidaan katsoa purkautuvan, mikäli ihminen laiminlyö tai kohtelee eläintä huonosti, mutta myös eläimen käyttäytyessä ei-toivotusti.²⁹⁵ Ihmisen velvollisuuksiin kuului tarjota eläimelle ruokaa, vettä, suojaa ja lepoa. Eläin piti pitää vahvana ja terveenä eikä sitä saanut yllirasittaa, mutta siitä hyvästä ihmisellä oli oikeus vaatia siltä koviakin työsuorituksia, kunhan ne eivät olleet ylivoimaisia.²⁹⁶ Edellä mainitusta ”sopimusajattelusta” voidaan katsoa olevan kyse myös Saarijärven nuorisoseuran keskustelukokouksessa esitetyssä puheenvuorossa. Keskustelija teki eron kurittamisen ja rääkkäämisen välille sekä jatkoi eläimen kurittamisen olevan yhtä oikeutettua kuin ihmisenkin kurittamisen. Hänen mukaansa eläimillä oli ajateltava olevan omat määräyksensä ja tehtävänsä, joten eläinrääkkäyksen määritelmä kuului ”kun eläimen suhteen tehdään tahi laiminlyödään jotain, joka ei ollut sopusoinnussa käsityksen kanssa eläimen tehtävästä”.²⁹⁷ Tätä voi verrata isännän ja palkollisen väliseen suhteeseen, jossa isännällä

²⁹⁵ Schuurman 2012, 237.

²⁹⁶ Cserhalmi 2004, 236, 241.

²⁹⁷ Keski-Suomi 23.6.1896 ”Saarijärven nuorisoseuran”.

oli oikeus kurittaa tottelematonta alaistaan, mutta myös pitää huolta tästä, esimerkiksi sairauden yllätettyä²⁹⁸.

Onkin järkeenkäypää, että ihmisten elannon ollessa riippuvaista eläimistä, niitä kohdeltaisiin hyvin. Hevonen oli maatilan tärkein eläin ja hyvin hoidettuna se oli isäntänsä ylpeys²⁹⁹. Näin se myös symbolisoi miehen kykyä huolehtia perheestään ja talostaan³⁰⁰. Lisäksi tilan toimeentulo oli usein riippuvainen karjanhoidosta ja hyvin hoidettu navetta oli emännälle kunnia-asia³⁰¹. Ei siis liene mitään syytä olettaa ihmisten tahallisesti hoitaneen eläimiään huonosti 1800-luvulla, olihan kyseessä niin elanto kuin mainekin.

Ehkä jopa tärkein osa hyvää hoitoa oli ruokinta ja sitä pidettiin monesti riittävänä hoitona, kun tavoitteena oli pitää hevonen työkykyisenä³⁰². Blomqvistin kirjasessa lehmistä mainitaan muun muassa, että niiden nälässä pitäminen on ”kovaa eläinrääkkäystä”.³⁰³ Riittävän ravinnon ja veden tarjoamista pidettiin ensisijaisen tärkeänä hyvässä hoidossa. Talonpoikaisen käsityksen mukaan hoito oli kelvollista, kun eläimellä oli ”katto pään päällä ja ruokaa edessä”.³⁰⁴

Blomqvist neuvoo ohjekirjasessaan antamaan lehmille kylliksi sopivaa ruokaa ja riittävästi puhdasta juomavettä. Lisäksi hänen mukaansa on velvollisuuden laiminlyömistä ja taloudellisesti kannattamatonta pitää suurempaa määrää eläimiä talven yli kuin mitä rehuvarat antavat myöten.³⁰⁵ Samansuuntaisia ajatuksia esitettiin myös Jyväskylän maalaisseuran kokouksessa marraskuussa 1897, kun laskettiin ”liewemmäksi eläinrääkkäykseksi” se ”kun elätetään liian monta eläintä pienillä rehuvaroilla”.³⁰⁶ Hevosten ruokinnastakin on oppaassa sivutolkulla ohjeita, pääasiana mainitsen, että ruokinta täytyy sovittaa hevosen koon, ruuan laadun ja työtaakan mukaan.³⁰⁷ Vuoden 1896 tammikuussa *Keski-Suomessa* julkaistussa kirjoituksessakin mainitaan nälässä ja janossa pitäminen, kun luetellaan ”jaloa toweriamme” eli hevosta kohtaavia väärinkohteluita markkinoilla³⁰⁸. Varsinaisasian pöytäkirja-aineistossa riittävä ruokinta eläimen hoidossa korostuu, erityisesti kun oli tarpeen vastustaa eläinrääkkäyssyytöksiä.

²⁹⁸ Pulma 2007, 65.

²⁹⁹ Östman 2004, 25.

³⁰⁰ Leinonen 2013, 132.

³⁰¹ Östman 2007, 45, 47.

³⁰² Leinonen 2013, 264.

³⁰³ Blomqvist 1899, 35.

³⁰⁴ Leinonen 2013, 134, 139.

³⁰⁵ Blomqvist 1899, 33-34.

³⁰⁶ Suomalainen 15.11.1897 ”Jyväskylän maalaisseuralla”.

³⁰⁷ Blomqvist 1899, 19.

³⁰⁸ Keski-Suomi 4.1.1896 ”Säälikä kurjia markkinahewosia”.

Yhdessäkään tapauksessa eläinrääkkäyssyytökseen ei johtanut pelkkä huono ruokinta tai nälässä pitäminen. Ne kuitenkin mainittiin usein joko syytöstä vahvistamaan tai toisaalta hyvää ruokintaa voitiin käyttää puolustuksena rääkkäyssyytöstä vastaan. Laukaan talvikäräjillä vuonna 1893 kruununnimismies³⁰⁹ oli haastanut ison talon isännän eläinrääkkäyksestä. Syynä oli isännän erittäin huonokuntoinen navetta. Navettaa tarkastamassa käyneet poliisikonstaapelit kuvailivat, että se oli ”niin huonossa kunnossa, kuin se suinkin saattoi olla” ja ihmettelivät ”miten v[astaa]jan karja oli siellä tarennut”. Vanhempi konstaapeli totesi vielä lopuksi, että ”jos lehmät lämmintä tarvitsevat, niinkun luonnollista on, niin v[astaa]jan navetta niitä ei ainakaan kylmältä suojele”. Muut todistajat lausuiivat samansuuntaisesti, vaikka yksi heistä mainitsikin isännän lehmien olevan surkeasta navetasta huolimatta ”lihavat ja riskit”. Isäntä itsekkin myönsi, ettei navetan välikatto ollut ”aivan täydessä kunnossa”. Jatkaen kuitenkin, ettei häntä voi eläinrääkkäyksestä syyttää, koska hänen lehmänsä ovat ”terveemmät ja lihavammat” kuin useammassa muussa talossa. Lisäksi hän vetosi siihen, ettei kuumalla vedellä juotettavia lehmiä voi pitää lämpimässä täivaaran takia. Syyttäjän vastauksen mukaan vastaaja oli alkanut ”kovasti syöttämään lehmiään saatuansa kuulla, että tulisi eläimen rääkkäyksestä syytetyksi”.³¹⁰ Edellä mainituilla kommentteillaan isäntä todennäköisesti halusi osoittaa lehmien saavan hyvää hoitoa. Se, että lehmät ovat terveet ja hyvässä lihassa viittaa niiden saavan riittävästi laadukasta ravintoa. Kuuman veden tarjoamisen olettaisiin liittyvän Blomqvistin ohjekirjasessakin esiintyvään toteamukseen, jonka mukaan eläinten juottaminen jääkylmällä vedellä talvella on eläinrääkkäystä³¹¹.

Laukaan talvikäräjillä 1894 yleinen syyttäjä oli kruununnimismiehen virkansa puolesta haastanut maakauppiaan. Syytös koski paitsi pyhäkauppaa³¹² myös hevosen pieksemistä. Syytöksen perusteluissa ja vastaajan puolustuksessa käytiin mielenkiintoinen sananvaihto. Maakauppias perusteli hevosen fyysistä kurittamista sillä, että hänellä oli äkäinen hevonen, jonka hallitseminen vaati piiskan käyttöä. Tähän syyttäjä totesi, ettei hevonen ollut ollut edellisellä omistajallaan äkäinen, vaan hevosesta oli tullut äkäinen vastaajan rääkkäyksen vuoksi. Siihen vastaaja kuittasi, ettei hevonen jaksanut olla äkäinen edellisen omistajan hoteissa, koska se oli silloin ollut ”huono ja laiha”. Hänen hoidossaan se on ”voimakas ja lihava”, jolla maakauppias viittaa hevosen olevan hyvin ruokittu ja täysissä voimissaan.³¹³ Blomqvistin ohjekirjasessa vahvistetaan molemmat näkökannat, hänen mukaansa muun muassa uhkauksilla, ruoskimisella ja rajuilla vedoilla ohjaksista

³⁰⁹ Kaikissa kokoamani aineiston tapauksissa yleisenä syyttäjänä toimi paikallinen kruununnimismies.

³¹⁰ LA TK1893 t288.

³¹¹ Blomqvist 1899, 35.

³¹² Kaupankäynti oli kielletty sunnuntaisin ja kirkkopyhinä aamukuudesta iltakuuteen.

³¹³ LA TK 1894 t309.

voi tehdä hevosesta välinpitämättömän, oikullisen, itsepäisen ja tottelemattoman. Lisäksi hän mainitsee, että syynä hevosen laiskuuteen ja hitauteen voi olla huonosti ravitseva ruoka.³¹⁴

Viitasaaren syyskäräjillä 1892 käsitellyssä tapauksessa yleinen syyttäjä oli kruununnimismiehen virkansa puolesta asettanut torpparin syytteeseen. Syynä tähän oli kivisen pellon kyntäminen laihalla ja haavoja täynnä olevalla hevosella. Vastajaan edellisen hevosen syyttäjä kertoi olleen niin huonossa kunnossa, että se ”kastui” pellolla ojiin, kun ei jaksanut hypätä niiden yli. Vastauksessaan torppari vetosi siihen, että hevonen oli itse telonut itsensä kaaduttuaan. Hän oli tapaturman jälkeen syöttänyt hevosen ja ”parantanut haavoja”. Tarkoituksena oli vain kokeilla pystyisikö hevosella kyntämään ja juuri silloin nimismies oli sattunut paikalle. Kun tämä oli kieltänyt kyntämisen moisella hevosella, oli vastaaja vienyt sen syömään ”paraimpaan niittyynsä”. Puheista on pääteltävissä, että vastajaan näkökulmasta ”sopimuksesta” oli pidetty kiinni, sillä hevosen haavoja oli parannettu ja se oli saanut syödäkseen, eli toisin sanoen se oli saanut hyvää hoitoa. Todistajien lausunnot puolsivat syyttäjän kertomusta ja kihlakunnanoikeus tuomitsi vastajaan 60 markan sakkoihin.³¹⁵

Riittävä ravinnon saanti saattoi olla osaltaan tuomiolta säästävä seikka. Viitasaarella vuoden 1895 talvikäräjillä oli torppari syytettynä ja syyttäjä ajoi asiaa toisen torpparin ilmiannon johdosta. Tapausta puitiin myös syyskäräjillä 1895 ja talvikäräjillä 1896. Syytöksenä oli vanhan ja huonon hevosen pakottaminen liian suurten tukkuormien vetämiseen piiskaamalla. Yhteensä kuusi todistajista kuvaili hevosen olleen ”laiha” tai ”laihanlainen”. Siitä huolimatta kolme todistajaa kertoi hevosen saaneen ruokaa. Kihlakunnanoikeus myönsi, että vastaajalla oli selvästi ollut ”laiha ja huononlainen” hevonen tukinajossa, mutta siltä ”ei ole puuttunut ruokaa”. Lisäksi sillä oli eräiden todistusten mukaan ajettu ”sääliväisesti” ja kun hevonen oli todettu niin laiskaksi, että ”sitä täytyi piiskalla hosua”, päätettiin syytökset kumota.³¹⁶

Vuoden 1900 syyskäräjillä Laukaassa oli yleinen syyttäjä haastanut torpparin ja tämän pojan eläinräkkäyksestä oikeuteen. Syytöksen mukaan he olivat rääkänneet hevosta ”liiallisella ajolla”, ”näännyttäneet sitä nälällä” ja hakanneet sitä ”kaikellisilla aseilla” saadakseen sen vetämään kuormansa. Järven jäällä tapahtuneen pahoinpitelyn jälkeen, hevonen oli erään todistajan mukaan ”niin huono ja kurjassa tilassa, ett’ei se enää jaksanut syödäkään, vaikka v[astaa]jat koettivat antaa heiniä sen suuhun”.³¹⁷ Puolustuksessaan torpparinpoika vetosi muun muassa siihen, että oli

³¹⁴ Blomqvist 1899, 17, 25.

³¹⁵ WS SK1892 t131.

³¹⁶ WS TK1895 t135, WS SK1895 t33, WS TK1896 t26.

³¹⁷ LA SK1900 t254.

ruokkinut hevosta ”kuten tavallista on”. Eräs puolustuksen kutsumista todistajista ei tuntunut pitävän hevosta liian heiveröisenä tukiajoon, vaan totesi hevosen olleen ”laihanmoinen”, mutta lisäsi ”ajetaan sitä laihemmillakin”.³¹⁸ Tukkiyömaat olivat suuria ja siellä vaadittiin paljon miehiä hevosineen³¹⁹. Näin ollen niissä tapahtuneille eläinrääkkäysepäilyille riitti runsaasti todistajia ja eriäviä näkemyksiä.

Talvikäräjillä 1899 Viitasaaren kunnanlääkäri oli ilmiantanut paikallisen maanviljelijän kruununnimismiehelle eläinrääkkäyksestä. Kunnanlääkäriin mukaan maanviljelijä oli rasittanut häneltä ostamaansa hevosta liiallisella ajolla ja sen jälkeen palauttanut hevosen surkeassa kunnossa. Vastaaja puolustautui selittäen, ettei ollut ajanut hevosella liian pitkiä matkoja liian nopeasti. Kertomansa mukaan hän oli juottanut ja syöttänyt hevosta ajojen välissä sekä antanut sen levätä. Kaksi vastaajan äidin renkiä kertoi todistuksissaan, miten vastaaja oli käskenyt hoitaa hevosta hyvin ja hieroa sen jalkoja. Lisäksi sille oli annettu kahtena päivänä kuroja. Blomqvistin mukaan erityisesti sopivan runsas ja riittävän aikaisin aloitettu kauralla syöttäminen on perustuksena työhevosen arvostettujen ominaisuuksien kehittymiselle³²⁰. Todistamassa olleen torpparinvaimon lausunnossa mainittiin hevosesta, että vastaaja oli ”taputtanut sitä ja pitänyt sitä hyvänä”.³²¹ Hyvän hevosenkäsittelijän merkinä pidettiin, että eläimelle osoitettiin kiintymystä ja empatiaa taputteleamalla sitä ja juttelemalla sille³²².

Kolmannella käsittelykerralla kaksi eri todistajaa todisti hevosta hoidetun hyvin sen ollessa vastaajan hallussa. Toisaalta kahden muun todistajan mukaan hevonen oli ollut niin väsyksiin ajettu, ettei se ollut meinannut jaksaa edes syödä. Asiassa todistivat myös kaksi piikaa, joista toinen kertoi hevosta ruokitun leivällä ja toinen kuvaili, että eläin oli ”lihava ja kiilsi kuin silkki”. Molemmat aiemmin kuulluista vastaajan äidin rengeistä oli pyydetty todistamaan uudelleen ja toinen heistä lisäsi todistukseensa, että hevosta oli hoidettu jalkahieronnan lisäksi myös harjaamalla. Ruokinnasta hän jatkoi, ettei hevonen ollut vastaajalla ollessaan laihtunut, sillä tämä syöttää hevosiaan melkein jopa liiaksikin.³²³

Näistä lisäyksistä on pääteltävissä sekä rengin että piian halunneen korostaa vastaajan hevoselle tarjoamaa hyvää hoitoa. Työhevosille oli tapana antaa herkkuna erityisesti leipää. Vielä 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuolella hevosten ajateltiin puhdistavan itse itsensä. 1940-luvulle saakka

³¹⁸ LA TK1901 t45.

³¹⁹ Kekkonen 2011, 155.

³²⁰ Blomqvist 1899, 19.

³²¹ WS TK 1899 t24.

³²² Leinonen 2013, 134.

³²³ WS TK1900 t87.

harjaamista pidettiin ”mitättömänä sivuseikkana” sekä ”rikkaiden ja hevoshullujen ylellisyytenä”.³²⁴ Tämä tapaus oli tärkeä, olihan osapuolina kaksi merkittävää tahoa: kunnanlääkäri ja ison talon isäntä. Itse hevonen oli arvokas ori, se oli myöhemmin vakuutettu 700 markan arvosta. Sen arvosta kertoo lisäksi sen nimi, Toivo. Se ei ole tyypillinen maatiaishevosen nimi. 1800-luvulla etenkin tilan ainoilla hevosilla ei tavanomaisesti ollut varsinaisia nimiä, vaan niitä kutsuttiin jonkun fyysisen ominaisuuden, kuten värin, koon, sukupuolen tai ulkomuodon, perusteella. Kartanoissa ja suurilla tiloilla hevosilla saattoi olla nimet, jotta ne pystyttiin erottamaan toisistaan. Erityisellä nimeämisellä pyrittiin myös nostamaan valioyksilöt esille. Toivo-nimi kuvaa vuosisadan vaihteen tulevaisuudenuskoa ja ponnistuksia.³²⁵ Asiaa käsiteltiin useaan otteeseen, lähes kolmeakymmentä todistajaa kuulusteltiin ja ilmiantajan apuna oli kruununnimismies virkansa puolesta ja vastaajalla oli myös oikeudenkäyntiavustaja. Tähän tapaukseen palaan vielä myöhemmin.

Hyvän hoidon ohjeet sisältävät myös riittävän suojan. Blomqvistin kirjasessa määritellään, että navetan tai tallin pitää suojata eläimiä viimalta ja kylmältä, siellä täytyy olla riittävä ilmanvaihto sekä suuria ikkunoita valoa tuomaan³²⁶. Jo aiemmin mainitussa Jyväskylän maalaisseuran kokouksessa mainittiin nautakarjalle erityisesti aiheutuvan kärsimyksiä ”pimeistä ja kosteista suojista, wailla tarpeellista valoa ja lämpöä”.³²⁷ Tutkimukseni aineistossa eläinten suojat eivät kuitenkaan nousseet esille. Lukuun ottamatta ylempänä käsiteltyä tapausta, jossa ison talon isäntää syytettiin surkeakuntoisesta navetasta, ei hevostallien tai navettojen olosuhteet johtaneet käräjille. Tutkimukseni aineiston valossa on mahdotonta sanoa johtuiko tämä siitä, ettei eläinsuojien kuntoon kiinnitetty liiemmästi huomiota, korjattiinko puutteet yleensä suullisen huomautuksen jälkeen tai voiko olla, ettei senkaltaisia laiminlyöntejä katsottu riittävän vakaviksi tai julkisiksi oikeudessa selvitettäviksi. Tässä Laukaan tapauksessa syyttäjä mainitsi syytöksen perusteluissa, että isännän ”menettely oli herättänyt harmia yleisesti pitäjässä”. Päätelisin tämän jutun johtaneen käräjille, koska isäntä ei yleisestä mielipiteestä huolimatta ollut suostunut korjauttamaan navettaansa.

Käyttämässäni aineistosta on nähtävissä, että 1890-luvun Keski-Suomessa hyvä hoito tarkoitti asianmukaista suojaa sekä erityisesti kunnollista ja riittävää ravintoa. Oikeustapauksista ei kuitenkaan paljastu, mitä näillä tarkalleen ottaen käsiteltiin. Kaupungin maatalousseuran ja opaskirjaseuran näkemysten voisi olettaa edustavan ideaalia, joka ei ainakaan syrjäisemmällä seuduilla tai köyhimmässä tuvissa toteutunut. Ruokinta, tai sen puute voitiin mainita joko hyvän hoidon merkinä tai indikaattorina sen puuttumisesta. Pelkästään se, että eläin oli laiha, ei aina ollut

³²⁴ Leinonen 2013, 135, 137.

³²⁵ Kalske 2006, 4, 7, 9.

³²⁶ Blomqvist 1899, 12-13, 17.

³²⁷ Suomalainen 15.11.1897 ”Jyväskylän maalaisseuralla”.

tuomittavaa eläinräökkäystä aikalaisten silmissä. Toisaalta se, että eläin oli hyvin ruokittu ja voimakas, ei aina pelastanut tuomiolta. Keski-Suomessakin siis näyttää päteeneen sanonta ”hevonen kertoo ajajastaan”. Asioita, joihin kiinnitettiin huomiota, olivat olemus ja ilme sekä laihuus, karvan kunto, polvien ja pään asento sekä hevosen valppaus, pelokkuus tai masentuneisuus. Myös käsittelijän otteista seurattiin muun muassa asennetta ja tunnetilaa, eli tarkemmin sanottuna rauhallisuutta, tarvetta huutamiseen tai voimakeinojen käyttöön.³²⁸

5.2.2 ”Jota todistaja piti vähän niinkun räökkäämisenä”

Eläinräökkäyksen määrittelemisen ei ollut yksinkertaista 1800-luvun lopulla. Laissa käytetyt sanamuodot jättivät paljon tulkinnanvaraa. Joissain asioissa räökkäys vaikutti riittävän selvältä ja tuomio lankesi nopeasti. Toisissa tapauksissa taas oli vaikea osoittaa, että epäilty henkilö oli vahingonteon takana. Myös nykyaikana syyllisyys eläimen vahingoittamiseen on vaikea osoittaa syytetyn kiistäessä teon ja henkilötodistajien puuttuessa³²⁹. Monissa jutuissa itse teon oli useampikin todistaja nähnyt, mutta heidän käsityksensä siitä, oliko se eläinräökkäystä, vaihtelivat. Otan lähtökohdaksi sen, että todistukset ovat todenmukaisia, vaikka onkin uskottavaa, että joissakin oikeusistunnoissa todistajat liioittelivat tai kaunistelivat tapahtunutta, siitä riippuen, kumman osapuolen halusivat voittavan. Käyttämäni aineiston perusteella kaikista jutuista ei voi varmuudella sanoa puhuivatko ihmiset muunneltua totuutta, eikä se lienekään tarpeellista aikakauden eläinräökkäyskäsitteiden hahmottamiseksi. Tapahtumia silotellessaan tai suurennellessaan he kuitenkin heijastavat taustalla vallitsevia käsityksiä. Seuraavassa tarkastelen eläimen räökkäämisen määrittelyä niin syyttäjän, syytettyjen, kihlakunnanoikeuden kuin todistajienkin näkökulmista. Lopuksi myös esittelen tapauksia, joissa henkilö on puuttunut eläinräökkäykseen ilman mitään ilmeistä omaa tai läheisen ihmisen hyötymisen motiivia. Kuten Niklas Cserhalmi on ruotsalaisesta aineistosta osoittanut, myös 1800-luvun maalaisrahvas tunsii empatiaa eläimiä kohtaan eikä se ollut vain ylempien luokkien ominaisuus³³⁰.

Aloitan lehdistöaineistossa esiintyneistä eläinräökkäysmääritelmistä. Jo aiemmin mainituksa Saarijärven nuorisoseuran kokouksessa oli keskusteltu siitä, mikä pitäisi käsittää

³²⁸ Leinonen 2013, 133.

³²⁹ Koskela 2017, 21.

³³⁰ Cserhalmi 2004, 295–296.

eläinrääkkäykseksi. Näiksi mainittiin kissojen ja koirien pitäminen lasten leikkikaluina, kalojen kuoliaaksi tukehtuminen kalastettaessa, linnunpesien tuhoaminen, lypsykarjan hoito, puhtaanapito ja kunnolliset navetat, luonnoneläinten jääminen lain suojan ulkopuolelle ja lisäksi kilpa-ajot mainittiin eläinrääkkäykseksi. Pahimmiksi eläinrääkkäyjiksi epäiltiin kuitenkin tukinajajia, jotka ”wedättävät ylellisiä kuormia ja jättävät hewosensa yöksi ulkosalle 20 á 30 asteen pakkaseen”.³³¹ Viitasaaren tuomiokunnassa edellä ensiksi listatuista asioista ainoastaan navettojen kunto oli esillä käräjillä ja sekin vain yhdessä tapauksessa. Tukinajossa sattuneet väärinkäytökset taas olivat oikeudenkäynnin aiheena hieman useammin: Laukaassa kahdessa tapauksessa, Viitasaarella viidessä jutussa sekä Konginkankaalla ja Sumiaisissa kerran.

Tammikuussa 1898 *Suomalaisessa* julkaistiin ilmoitus, joka määritteli rangaistavan eläinrääkkäyksen. Tietoa ilmoituksen laatijasta tai tarkoituksesta ei mainittu. Rangaistavan eläinrääkkäyksen lajeja oli seitsemän: 1) jos työssä käytettäisiin eläintä, jonka liikkeessa haavat ja ajokset tuottaisivat kipua tai jos haavat ja ajokset ovat valjaiden tai satulan hangattavissa, 2) jos käytetään eläintä, joka osoittaa säännöllisesti liikkeillään kipua yhdessä tai useammassa jalassa, 3) liian raskaat kuormat, 4) nälkiintyneiden ja voimattomien eläinten käyttäminen työssä, 5) lyöminen tai rääkkääminen tarpeettomalla tavalla tottelevaisuuden saavuttamiseksi, 6) eläinten sullominen liian ahtaaseen tilaan kuljettaessa ja 7) elävien kalojen ”turmeleminen punnituksessa” esimerkiksi tunkemalla koukku leuoista läpi.³³² Jyväskylässä tavattiin järjestää tammikuussa markkinat, joten mahdollisesti ilmoitus oli tarkoitettu konkreettisesti selventämään eläinrääkkäyksen muodot myyjille ja yleisölle. Näistä rääkkäyksen erilaisista lajeista kaikki paitsi kohdat 6 ja 7 esiintyivät kokoamassani aineistossa.

Seuraavassa pyrin erittelemään kuvaavimpia tapauksia lehtijutussa lueteltujen rääkkäyskategorioiden mukaisesti selventääkseni, mikä käsitettiin eläinrääkkäykseksi keskisuomalaisella maaseudulla. On kuitenkin ensin todettava, että monesti tapaus sopii useampaankin luokkaan ja erottelu on hieman keinotekoinen. Ensimmäisessä kategoriassa olivat siis loukkaantuneen eläimen tai epäsopivien varusteiden käyttäminen työssä. Blomqvist ohjeistaa, että ”kaikki huonot vetokapineet” vaikeuttavat hevosen työskentelyä. Hän painottaa, että ”jos rauta-, puu, tahi kovat rasvaamattomat nahkaosat painavat ja kalvavat eläintä sen vetäissä kuormaa, on se julmaa eläinrääkkäystä”.³³³ Jo aiemminkin siteeratussa Jyväskylän maalaisseuran kokouksessa

³³¹ Keski-Suomi 23.6.1896 ”Saarijärwen nuorisoseuran”.

³³² Suomalainen 31.1.1898 ”Rangaistawaa eläinrääkkäystä”.

³³³ Blomqvist 1899, 25.

lievempiin eläinrääkkäyksen muotoihin luettiin se ”kun ei ole ajoneuvot kunnossa”³³⁴. Heinäkuussa 1897 *Keski-Suomi* -lehdessä oli kirjoitus eläinsuojeluyhdistysten tarpeellisuudesta maaseudulla. Erityisenä huolenaiheena oli hevosten kohtelu peltotöissä ja epäkohtiin kirjoittaja laski muun muassa epäsopivien ikeiden käytön.³³⁵ Valjaiden nostamista tauoilla ja siten mahdollisten hiertymien tarkastamista pidettiin merkinä hyvästä hevosen hoitamisesta. Ihanteellisessa tilanteessa jokaisella hevosella olisi sen mittojen mukaan teetetyt länget.³³⁶

Sumiaisten ja Konginkankaan talvikäräjillä vuonna 1896 oli käsiteltävänä tapaus, jossa kruununnimismies oli haastanut torpparin eläinrääkkäyksestä. Syytöstä perustellessaan hän kertoi kyseisen torpparin käyttäneen kuorman vetämiseen hevosta, jonka ”ruumis oli ollut täynnä verisiä, nahattomia, märkiviä ja vuotavia” paiseita, joita oli ollut myös ”hevosen olkapäässä länkien painettavina”. Vastaaja myönsi kuvatonlaista eläintä työssä käyttäneensä, kun ei hänellä muutakaan ollut. Hän oli kertomansa mukaan käyttänyt hevosta eläinlääkärin hoidettavana, mutta parantuneista kohdista huolimatta, oli aina syntynyt uusia paiseita. Eläinlääkärin luona käyminen viittaisi poikkeukselliseen panostamiseen, sillä ennen toista maailmansotaa eläinlääkäreitä oli harvassa ja heidän palvelunsa olivat mökkiläisille kalliita. Lisäksi tavallinen kansa suhtautui epäluuloisesti niin lääkäreihin kuin eläinlääkäreihinkin.³³⁷

Syyttäjä ei tätä kieltänyt, mutta piti silti kiinni syytteestä. Kun vastaaja itsekin oli teon myöntänyt, ei todistajia tarvinnut kuulla ja kihlakunnanoikeus tuomitsi miehen 25 markan sakkoihin.³³⁸ Laukaan syyskäräjillä 1893 kruununnimismies oli haastanut torpparin. Vastaaja oli syyttäjän mukaan osoittanut julkinaista julmuutta, kun hän oli ”mennä kesänä ja tänä syksynä ajoissansa käyttänyt hevosta, jonka olkapäät olivat aivan mäskinä”. Torppari myönsi asian ja jätti sen oikeuden päätettäväksi, eikä todistajia katsottu tarpeelliseksi kuulla. Tuomiona oli 15 markan sakot.³³⁹

Tutkimukseni aineistossa ei esiinny yhtäkään tapausta, joka olisi perustunut pelkästään jaloistaan kipeän tai vammautuneen eläimen työssä käyttämiseen. Muutamissa tapauksissa tosin mainittiin eläimellä olevan myös jalassa vikaa, mutta jätän tämän toisen kategorian erikseen käsittelemättä. Sen sijaan kolmannen ja neljännen kategorian mukaisia juttuja oli eniten. Tarkastelenkin niitä pääosin yhdessä, koska useassa tapauksessa nälkiintynyttä ja voimatonta eläintä oli käytetty liian

³³⁴ Suomalainen 15.11.1897 ”Jyväskylän maalaisseuralla”.

³³⁵ Keski-Suomi 22.7.1897 ”Surkuteltava epäkohta maalla”.

³³⁶ Leinonen 2013, 134, 145.

³³⁷ Leinonen 2013, 141-142.

³³⁸ SUKO TK1896 t25.

³³⁹ LA SK1893 t278.

suuren kuorman vetämisessä. Samassa yhteydessä käsittelen eroavaisuuksia ihmisten käsityksissä eläinräkkäyksestä.

Jo aiemmin tässä luvussa käsitellyssä tapauksessa vuoden 1900 Laukaan syyskäräjiltä syytteenalaisina olivat torppari ja tämän poika. Syytettä perustellessaan syyttäjä kertoi miesten hakanneen hevosta, kun se ei jaksanut vetää kuormaansa. Hän jatkoi, että eläintä oli pidetty nälässä ja näiden kaltoin kohteluiden vuoksi se oli lopulta kuollut. Toimintaa pidettiin ilmeisesti erityisen julmana, sillä syyttäjä vaati, että vastaajat ”tästä ra’asta menettelystään ja törkeästä rikoksestaan tuomittaisiin mitä ankarimpaan edesvastaukseen”. Poika ei ollut paikalla ensimmäisessä istunnossa, mutta isä mainitsi puolustuksessaan hevosen olleen ”tavallisissa voimissa, mutta laiska ja äkänen”. Näiden hän kertoi myös olleen syynä piiskalla lyömiseen. Hän piti syytettä turhana, koska ei oman näkemyksensä mukaan ollut hevosta rääkännyt eikä nälässä pitänyt ja lisäksi hevosen sairastuttua tukinajossa, oli hän sen välittömästi lopettanut.³⁴⁰

Ensimmäinen todistaja oli nähnyt parivaljakon lyövän hevosta useasti tukinajossa, seuraava todistaja ei ollut lyömistä nähnyt, mutta kuvaili hevosen olleen kurjassa kunnossa ja ”olkapää... pahoin rikki”. Toisella käsittelykerralla kolmannen todistajan mukaan hevosta oli hakattu tukinajossa päivittäin ja jäällä kymmeniä kertoja reen juututtua jäihin. Viimeinen todistaja ei osannut tarkemmin sanoa tästä hevosesta, mutta kertoi vastaajien edellisen hevosen olleen ”kovin huono ja laiha sekä ajolla liiaksi rasitettu” ja sitä lyödyn pitkällä kepillä tukinajossa³⁴¹.

Tämä tapaus on yksi niistä esimerkeistä, joissa eläinräkkäyksen määritelmästä oli erimielisyyksiä. Aineiston pohjalta ei pääasiassa ole mahdollista päätellä, oliko joillain todistajilla ollut erityinen motiivi liioitella tai kaunistella tapahtumia todistuksessaan. Eräs potentiaalinen rajanveto voisi mennä siinä, oliko todistaja kantajan vai vastaajan kutsuma. Tällä kertaa kaikki todistajat olivat syyttäjän kutsumia ja vain vastaajat itse puolustivat kantaansa. Siitä huolimatta käsityksissä on havaittavissa ainakin joitain ristiriitaisuuksia.

Kahta lukuun ottamatta kaikki todistajat kertoivat hevosen olleen laiha tai huonokuntoinen tai molempia. Useimmat myös sanoivat nähneensä hevosen lyömistä erinäisillä aseilla. Toisen käsittelykerran toinen todistaja sanoi nähneensä vastaajat ja kyseisen hevosen tukinajossa, mutta ei nähneensä lyömistä eikä tarkemmin katsoneensa hevosen kuntoa. Muista todistuksista voisi kuitenkin päätellä, että hevosen kurja kunto on ollut selkeästi nähtävissä. Samaisen istunnon ensimmäinen todistaja ei ilmeisesti pitänyt näkemäänsä poikkeuksellisena. Hän sanoi hevosen

³⁴⁰ LA SK1900 t254.

³⁴¹ LA SK1901t45.

olleen ”laihanmoinen”, mutta lisäten ”ajetaan sitä laihemmillakin”. Ehkä viimeksi mainituilla todistajilla oli jokin motiivi suojella vastaajia, mutta toisaalta en pitäisi tätä todennäköisenä, sillä he olivat syyttäjän kutsumia. On mahdollista, että toisilla ihmisillä oli erilaiset käsitykset rääkkäämisestä tai he kiinnittivät herkemmin huomiota kaltoin kohteluun. Kihlakunnanoikeus tuomitsi molemmat vastaajat sadan markan sakkoon.

Viitasaaren talvikäräjillä vuonna 1900 kruununnimismies oli haastanut mäkitupalaisen. Syytöstä pohjustaessaan syyttäjä kertoi vastaajan halkoja Äänekosken tehtaalle kuljettaessaan käyttäneen niin kurjaa, vanhaa ja huonokuntoista hevosta, että oli määrännyt sen välittömästi lopetettavaksi. Mäkitupalainen ei ollut käskyä totellut ja jatkanut kyseisen hevosen käyttämistä, joten syyttäjä halusi hänet tuomitukseksi eläinrääkkäyksestä. Mäkitupalaisen oman näkemyksen mukaan hevonen ei ollut niin vanha eikä huono. Hän ei myöskään ollut ”kiusannut” sitä tai lyömällä pakottanut sitä vetämään liian raskaita kuormia ja oli vielä ruokkinut ja hoitanutkin sitä hyvin. Hän siis piti syytöstä aiheettomana. Lisäksi hevonen ei enää ollut hänen hallussaan, vaan hän oli jo ehtinyt myymään sen eteenpäin.³⁴²

Syyttäjän ensimmäisen todistajan mukaan hevonen oli ollut vanha, laiha sekä huonokuntoinen ja sillä oli ollut ”patti jokaisessa jalassa” ja se ”hädin tuskin kaatumatta saattoi liikkua”. Hänen mukaansa sellaisen työssä käyttäminen on katsottava eläinrääkkäykseksi. Toinen todistaja kertoi, että niin huono, laiha ja jaloiltaan vaivainen hevonen ”olisi hävitettävä”. Vastaajan todistaja myönsi hevosen olevan huono ja jaloiltaan vaivainen, mutta lisäsi todistajan sitä hyvin hoitaneen ja ruokkineen eikä pakottaneen lyömällä tai ”hätyyttäneen” sitä vetämään liian suuria kuormia. Kihlakunnanoikeus katsoi, että laihan ja huonokuntoisen hevosen ajossa käyttäminen on eläinrääkkäystä ja tuomitsi vastaajalle viisi markkaa sakkoa.³⁴³ Oli ilmeisesti olemassa erilaisia näkemyksiä siitä, millaista hevosta vielä oli hyväksyttävää käyttää työssä. Jalkavaivat, heikko kunto tai korkea ikä eivät kaikkien mielestä estäneet käyttämästä hevosta, kunhan sitä hoidettiin hyvin eikä pakotettu ylivoimaisiin työsuorituksiin. Oikeuden määräämä poikkeuksellisen pieni sakko taas antaa aihetta pohdinnalle, että olivatko tuomari ja lautamiehet lopulta kuitenkin ymmärtäväisiä myös vastaajan näkökannalle.

Syyskäräjillä 1893 Viitasaarella kruununnimismies, talollisenpojan ilmiannosta, oli haastanut käräjille torpparin ja tämän pojan. Syyte koski tukinajossa laihojen ja voimattomien hevosten käyttämistä. Lisäksi vastaajat olivat pakottaneet hevoset vetämään liian suuria kuormia

³⁴² WS SK1900 t38.

³⁴³ WS SK1900 t38.

tukkikangilla ja aidaksilla hakaten. Puolustautuessaan isä kielsi hevosten olevan voimattomia tai niitä rääkätyn ja poika ilmoitti olleensa mukana vain puita kaatamassa eikä hevosia ajamassa. Ensimmäisessä istunnossa ensimmäinen todistaja, joka oli ollut mukana samaisessa tukinajossa, ei ollut nähnyt vastaajien lyövän hevosia tai vedättävän niillä liian suuria kuormia. Toinen todistaja kertoi isän lyöneen hevosta kaksi kertaa kepillä ja ehkä kerran aidaksella saadakseen sen liikkeelle. Hänen mukaansa tätä voidaan pitää rääkkäyksenä, koska hevonen oli ”voimaton” ja ”tuskin käydä jaksoi”.³⁴⁴

Toisella käsittelykerralla yksi todistajista kertoi torpparinpojan lyöneen hevostaan, joka ”ei ollut aivan huono”, useita kertoja ”hienolla seiväsnäreellä” laitettuaan sille neljän tai viiden tukin kuorman. Tätä todistaja piti ”vähän niinkun rääkkäyksenä”, mutta pöytäkirja ei kerro tarkemmin, pitikö todistaja hevosen lyömistä vai kuorman kokoa rääkkäyksenä.³⁴⁵ Kolmannessa istunnossa todistajien lausunnoissa on huomattavissa eriäviä käsityksiä. Ensimmäinen todistaja oli nähnyt torpparinpojan lyövän ”laihaa ja huonoa” hevostaan pari kertaa kepillä, mutta lisäten hevosen kuitenkin vieneen kuorman. Kolmannen todistajan mukaan vastaaja oli useita kertoja tukkikangilla lyönyt laihaa hevostaan, joka oli suuren kuorman edessä. Tätä hänen mielestään ei voida ”pitää muuna kuin eläimen rääkkäyksenä”. Toisen todistajan näkemys poikkesi muista: hänestä hevoset olivat olleet ”laihanlaisia”, mutta ”kyllä muutkin ajavat sellaisilla hevosilla”. Lopulta kihlakunnanoikeus vapautti isän syytteestä, koskei sitä oltu täysin pystytty näyttämään, mutta torpparinpoika katsottiin syylliseksi ja tuomittiin sadan markan sakkoon.³⁴⁶

Sumiaisten ja Konginkankaan kappelien kärjäkunnassa oli vuoden 1900 talvikäräjillä vireillä juttu, jossa itsellinen oli haastanut talollisen eläinrääkkäyksestä. Asian laadun tähden myös kruununnimismies virkansa puolesta seurasi tapausta, vaikkei kantaja ollutkaan ilmiantanut sitä hänelle. Syytöstä perustellessaan kantaja kertoi vastaajan edeltävänä keväänä ja kesänä käyttäneen hevosta, jonka olkapäät olivat rikki. Lisäksi vastaaja oli yrittänyt lyömällä pakottaa sitä vetämään raskaita kuormia, joita se ei jaksanut saada liikkeelle. Talollisen vastauksen mukaan hän ei ollut ajanut loukkaantuneella hevosella, vaan yrittänyt parantaa sitä lääkkeillä. Hän myös kiisti syytökset liian suurista kuormista ja lyömällä pakottamisesta. Ensimmäisenä todistanut metsänvartija sanoi, että vastaaja oli voidellut hevosen olkapäitä voiteella eikä käyttänyt sitä sinä aikana. Kyntötöissä

³⁴⁴ WS SK1893 t178.

³⁴⁵ WS TK1894 t120.

³⁴⁶ WS SK1894 t110.

vastaaja oli ”hosunut” hevostaan pienellä vitsalla, mutta tätä todistaja ei katsonut eläinrääkkäykseksi.³⁴⁷

Todistajia nimettäessä vastaaja ilmoitti toisena todistamisvuorossa olleen lampuodin yrittäneen ”hankkia vieraita miehiä rahalla”, eli lahjoa todistajia, toisessa oikeusjutussa ja olevan siksi epäluotettava. Tästä ei kuitenkaan oikeudessa ollut tietoa eikä vastaaja pystynyt todistamaan väitettään, joten lampuodi sai todistaa. On ymmärrettävää, ettei vastaaja halunnut lampuodin todistavan, sillä tämän lausunto oli raskauttava. Lampuodin mukaan vastaaja oli kepillä ja piiskalla lyömällä koittanut pakottaa hevostaan vetämään liian isoa tukkuormaa. Lopulta kuormaa oli kevennettävä, kun hevonen ei muuten päässyt liikkeelle. Vastaaja huomautti, että kuormaa oli jouduttu keventämään, koska ”takareki oli luisunut tien syrjään”. Lampuodi vastasi, että ensin hevonen oli ajatettu ”kovaan hankikinokseen” ja sitten sitä oli hakattu kepillä ja seipäällä, jotta se vetäisi itsensä pois sieltä. Lopuksi lampuodi kertoi, että ”vastaajan hevosen olkapäissä viime kesänä oli reijät, jotka olivat suuremmat kun kymmenen pennin raha, mutta ajoi vastaaja siitä huolimatta sillä, vaikka länget ajaessa tulivat verisiksi”. Vastaaja ilmoitti todistuksen olevan perätön ja vaati kantajaa edesvastuuseen väärästä ilmiannosta.³⁴⁸

Toisella käsittelykerralla ensimmäinen todistaja ei ollut nähnyt vastaajan ajavan hevosella, silloin kun se oli loukkaantuneena. Toinen todistaja kertoi vastaajan rengin käyttäneen kesällä kahta vastaajan hevosta kyntämisessä, vaikka niillä molemmilla oli ”toinen olkapää rikki”. Tätä todistaja piti eläinrääkkäyksenä. Kolmas todistaja sanoi vastaajan tukinajossa käyttäneen ”kunnollista hevosta”, mutta kasanneen sille liian suuria kuormia ja lyömällä yrittäneen pakottaa sitä liikkeelle. Tämä menettely oli todistajan mielestä eläinrääkkäystä. Nimismies katsoi vastaajan ”jossakin määrin... syytäksi eläinrääkkäykseen” ja yhtyi virkansa puolesta syytteeseen. kihlakunnanoikeus katsoi talollisen syyllistyneen niin kuorman ajamiseen hevosella, jonka olkapäät ovat rikki kuin hevosen lyömällä pakottamiseen vetämään liian suurta lastia. Tuomiona oli 30 markan sakot.³⁴⁹

Viitasaaren talvikäräjillä vuonna 1897 todistajilla oli eriäviä näkemyksiä eläinrääkkäyksestä. Kruununnimismies oli haastanut torpparin oikeuteen. Syytöksen mukaan vastaaja oli vetänyt tukkia ”yhdellä vanhalla, hyvin laihalla ja... ontuvalla hevoskaakilla”. Syyttäjä vaati torpparia edesvastuuseen ”tästä törkeästä ja julmasta eläinrääkkäyksestään”. Syyttäjä oli sanojensa mukaan kuullut asiasta ja tultuaan väitettä tarkistamaan sen ”tosiperäiseksi havainnut”. Torppari kiisti hevosen olevan syyttäjän kuvaamassa kunnossa. Hän myönsi sen olevan ”vähän laihanlainen” ja

³⁴⁷ SUKO TK1900 t22.

³⁴⁸ SUKO TK1900 t22.

³⁴⁹ SUKO SK1900 t58.

”viallinen toisesta etujalastaan”, mutta ”tämä vika oli niin pieni ett’ei se laisinkaan haitannut sen kulkemista”. Näin ollen vastaaja anoi syytteestä vapauttamistaan.³⁵⁰

Ensimmäisen todistajan mukaan hevonen oli ”hyvin laiha” ja sillä oli ”suuri patti toisessa etujalassa”. Hänen mielestään sillä ajaminen oli ”pelkkää eläinrääkkäystä”. Toinenkin todistaja kertoi hevosen olleen ”hyvin huono ja laiha” ja sillä olleen ”jaloissa vanhoja patteja”, mutta ei pitänyt sen käyttämistä eläinrääkkäyksenä. Seuraavien kahden todistajan lausuntojen mukaan hevonen oli ”laiha ja huono”, sillä oli ”patti etujalassa”, vastaaja oli lyönyt sitä monta kertaa tukkikangella ja sillä oli yleensä vedettävänä liian iso kuorma. Viides todistaja sanoi hevosen olleen ”hyvin huono ja laiha” sekä että se oli ”ajettu niin uupuneeksi että se aivan värisi”. Tämä oli todistajan mielestä ”mitä törkeintä eläinrääkkämistä”. Kaksi viimeistä todistajaa olivat vastaajan nimeämiä. Kuudes todistaja katsoi vastaajan lastanneen ”laihan moisellem” hevoselleen ”pienenlaisia kuormia” ja pitäneen siitä ”hyvää huolta”. Seitsemäs todistaja lausui, että hevonen oli ”huononlainen eikä omin voimin päässyt makoiltaan ylös”. Hän oli nähnyt vastaajan myös lyövän hevosta, mutta ei kokenut tämän rääkänneen sitä ”millään lailla”. Ristiriitaisista todistuksista huolimatta kihlakunnanoikeus katsoi, että vastaaja oli ”ajanut tukkia laihalla ja kipeällä hevosellansa sekä lyömisellä ja muutenkin, kohtuuttomalla ajamisella, rääkännyt sitä”. Näillä perusteilla vastaaja tuomittiin 50 markan sakkoihin.³⁵¹

Lehtijutun määrittelemien eläinrääkkäyksen muotojen viides kategoria oli lyöminen tai rääkkäminen tarpeettomalla tavalla tottelevaisuuden saavuttamiseksi. Viitasaaren tuomiokunnan varsinaisasian pöytäkirjoista löysin kaksi puhtaasti tähän kategoriaan sopivaa tapausta. Molemmissa tapauksissa hevonen oli aggressiivisesti vastustanut valjastamista ja tämä oli johtanut väkivaltaisiin kuritustoimenpiteisiin. Ensin on todettava, että eläimen fyysinen ojentaminen katsottiin täysin hyväksyttäväksi. Tässä se ei eronnut esimerkiksi lapsista, joiden ojentamisessa hyväksytyyn voimankäytön ja pahoinpitelyn raja oli liukuva³⁵². Blomqvistin oppaassa rangaistuksista suositellaan kevyimpiä mahdollisia, mutta todetaan kovemmankin rangaistuksen joskus olevan välttämätön. Vastahakoisen tai oikukkaan hevosen sopiikin antaa ”maistaa muutamia tuntuvia piiskan lyöntiä”.³⁵³ Hevonen on ihmiselle alisteinen ja hyväkin isäntä on oikeutettu rankaisemaan

³⁵⁰ WS TK1897 t67.

³⁵¹ WS TK1897 t67.

³⁵² Tuomaala 2005, 50.

³⁵³ Blomqvist 1899, 25, 27.

hevostaan ”kerralla ja kunnolla”³⁵⁴. Ongelmalliseksi fyysinen kurittaminen koettiin, kun se ylitti hyväksyttävän rajan.

Laukaan syyskäräjillä vuonna 1892 oli käsittelyssä eläinräkkäysjuttu, jossa kruununnimismies oli torpparin ilmiannosta haastanut vuokraajanpojan. Syytöksen mukaan vastaaja oli ”sitonut hevosensa kiini ja pieksänyt sitä rautavitjoilla niin pahasti, että hevosen ruumis oli tullut aivan täyteen verihaavoja.” Syyttäjä tahtoi vuokraajanpojan edesvastuuseen ”sellaisesta törkeästä eläimen räkkäyksestä”. Vastaajalla oli mukanaan oikeudenkäyntiavustajana paikallinen maanviljelijä, joka toimi myös asianajajana. Tämä kertoi puolustuksessaan, että vastaajan isällä oli ”pahankurinen orihevonen, joka aina oli vihainen”. Kun vastaajan oli pitänyt valjastaa se, oli se noussut pystyyn, kaatanut hänet alleen sekä alkanut potkimaan ja puremaan häntä. Hevosta kurittaakseen hän oli ottanut ”siiman”, jonka ”päähän oli jatkettu noin kolmeakymmentä senttimetriä pitkä rautavitja” ja lyönyt sillä muutaman kerran. Mitään vammoja hevoseen ei tämän seurauksena kuitenkaan jäänyt, joten asianajaja anoi syytteen kumoamista. Ensimmäinen todistaja sanoi hevosen nousseen pystyyn ja ”aikoneen tavoittaa” vastaajaa, mutta ei kaatanut häntä alleen tai purrut. Sen jälkeen vuokraajanpoika oli hakenut piiskan, jossa ”siima oli rautavitjassa ja sillä ruvennut lyömään hevosta varsin kovasti ja lukemattomia kertoja, jotta hevonen tuli yleensä täyteen verihaavoja, joista veri tippui”. Toinen todistaja oli myös nähnyt vastaajan lyövän hevosta ”rautavitjoilla joka paikkaan ruumista”, muttei ollut nähnyt tarkemmin tuliko siihen verihaavoja. Kihlakunnanoikeus tuomitsi vuokraajanpojan 60 markan sakkoihin.³⁵⁵

Vuokraajanpoika ei kuitenkaan tyytynyt kohtaloonsa, vaan yritti haastaa asian ilmiannaneen torpparin väärästä ilmiannosta. Siinä yhteydessä hän toimitti oikeuteen kirjeen. Kaksi tapahtuman nähnyttä miestä todisti siinä, että ”riski ja lihava ori” oli alkanut valjastaessa ”runtelemaan monenmoisesti valjastajaansa”. Tästä syystä vuokraajanpoika oli ryhtynyt kurittamaan hevosta ”aseella, jota voimme piiskaksi sanoa”. Miehet huomasivat orin tarvitsevan ”enemmänkin kuritusta” ja yrittivät tulla apuun, mutta vuokraajanpoika oli kieltänyt. Hevosessa jo entuudestaan ollut rupi oli auennut hevosen lyötyä itsensä pylvääseen, jossa se oli kiinni. Itse kurituksesta ei haavoja syntynyt. Kirjeen lopussa miehet totesivat, että ”hevonen tarvitsi semmoisen kurituksen, niin emme voi sanoa... menettelyä eläimen räkkäykseksi, vaan tylyn hevosen opettamiseksi ja kurittamiseksi, eikä kurittajalla näkynyt olevankaan räkkäykseen tarkotusta”.³⁵⁶

³⁵⁴ Leinonen 2013, 141.

³⁵⁵ LA SK1892 t28.

³⁵⁶ LA SK1893 t240.

Jo aikaisemmin mainitussa tapauksessa, jossa Laukaassa maakauppiasta syytettiin pyhäkaupasta ja eläinrääkkäyksestä, oli tähän kategoriaan sopivia piirteitä. Hänen ja hänen veljensä oli nähty piiskaavan kiinni sidottua hevostaan, koska se oli vastustanut valjastamista, ”pahkannut päälle” ja ”ajanut” maakauppiaan veljeä. Erään todistajan mielestä hevonen olisi kaivannut enemmänkin kuritusta.³⁵⁷ Kihlakunnanoikeus päätyi lopulta ratkaisuun, jonka perusteluiden mukaan oli käynyt ilmi, että vastaaja oli piiskannut hevostaan. Kaksi todistajista oli kuitenkin maininnut hevosen kuritusta tarvinneen ja koska ”tällaista kuritusta ei voi pitää sellaisena ilmeisenä julmuutena, josta rikoslaki rangaistusta säättää”, päätettiin maakauppias vapauttaa syytteistä.³⁵⁸

Näistä tapauksista on huomattavissa, että fyysinen kurittaminen hyväksyttiin, jos eläimen katsottiin ansainneen sen. Pitihän eläimen olla tottelevainen ja kuuliainen omistajalleen. Piiskaaminen oli vielä sallittavissa rajoissa, mutta rautavitjoilla verille piekseminen ei enää saanut yhteisön hyväksyntää. Vuokraajanpojan tapauksessa hevonen oli ori, jota pidettiin liian hurjana työhevoseksi, mutta toisaalta sitä pidettiin ”oikeana hevosenä”. Niitä oli yleensä vain varakkaammissa taloissa, joissa sitä käytettiin matkojentekoon, kilpajuoksijana tai siitoseläimenä. Kuten myös aiemmin on todettu, se korosti isäntänsä maskuliinisuutta. 1800-luvun ajattelumallin mukaan orin hoitajaksi ei voinut kuka tahansa ryhtyä, vaan siihen vaadittiin taitava mies. Joillekin miehille hevosen vastarinta tai tottelemattomuus merkitsi kasvojen menetystä.³⁵⁹

Onkin mahdollista, että eläinrääkkäystuomio kyseenalaisti vuokraajanpojan maineen hevostiehenä. Vaikka fyysinen kurittaminen olikin hyväksyttyä, julmasti hevosia kohdelleet saivat osakseen huonon maineen ja yhteisön halveksuntaa³⁶⁰. Mahdollisesti ainakin osittain siitä syystä hän niin hanakasti pyrki tuomiotaan kumoamaan. Miehille ominainen toimintamalli oli vastata väkivaltaan väkivallalla, kuten edellä olevat tapaukset osoittavat. Vuokraajanpojan oikeuteen tuoman kirjeen allekirjoittaneet miehet olisivat olleet valmiita avustamaan häntä kurittamisessa, jos hän olisi antanut. Hevosen ”opettaminen” oltiin valmiita tekemään toisen puolestakin.³⁶¹

Kuten olen edellä esittelemissäni esimerkeissä osoittanut, eläinrääkkäyksen määrittelyminen ei ollut yksiselitteistä. Toiminta, jonka yksi ihminen määritteli eläinrääkkäykseksi, saattoi toisen mielestä olla tavanomaista käytöstä, jota muutkin tekevät. Tietyt linjat käyvät kuitenkin selviksi tapauksia analysoitaessa. Voidaan sanoa, että ihmisen ja eläimen välisen ”sopimuksen” rikkominen johti käräjille. Laajasti voidaan todeta, että hyvän hoidon laiminlyönti ja ylivoimaisten suoritusten

³⁵⁷ LA TK1894 t309.

³⁵⁸ LA TK1895 t205.

³⁵⁹ Leinonen 2013, 121, 122, 244.

³⁶⁰ Leinonen 2013, 152.

³⁶¹ Leinonen 2013, 121, 150.

vaatiminen olivat 1890-luvun keskisuomalaisten silmissä eläinrääkkäystä. Eläimet kuuluivat ihmisten arkipäivään ja erityisesti hevosten kanssa oli tultava toimeen. Koska hevosten valitseminen eri työtehtäviin ei ollut mahdollista, oli kaikkia hevosia pystyttävä käsittelemään. Hevosen ja ihmisen suhteen keskiössä on luottamus, jos sitä ei pääse syntymään ei työskentely eläimen kanssa toimi sujuvasti.³⁶² Hevosen hallitseminen edellyttää siis kahden elävän olennon välistä vuorovaikutusta³⁶³.

Perinteisesti ajateltiin, että hevonen pitää työnteosta, kunhan sitä käytetään sopivasti eikä rasiteta yli voimiensa³⁶⁴. Talonpoikaisyhteisössä kaikkien piti työskennellä tilan menestymisen eteen ja kokoamastani aineistosta käy ilmi, että hevosilta edellytettiin suuriakin työsuorituksia. On kuitenkin selvää, että tietyt asiat olivat ihmisen vastuulla. Kuten jo aiemmin todettua, eläimen asianmukainen ruokinta ja suoja kuuluivat tähän. Raskaiden lastien vetäminen oli osa hevosen tehtäviä, mutta huonoilla välineillä sitä ei hyväksytty. Hevonen katsottiin työkyvyttömäksi, jos esimerkiksi epäsojivat länget hankasivat karvat pois tai ihon rikki. Tutkimukseni aineistosta on nähtävissä, että jotkut ajoivat loukkaantuneillakin hevosilla, mutta sitä ei pidetty hyväksyttävänä. Sen voi päätellä heidän puheenvuoroistaan, joissa he pyrkivät osoittamaan, että hevosia on kuitenkin ruokittu ja vammoja parannettu. Voidaankin katsoa, että myös ajotaidot kuuluivat hyvään hoitoon. Näihin sisältyivät valjastaminen, kohtuullinen ajaminen ja se, ettei kasattu liian isoja kuormia.³⁶⁵ Varsinaisasian pöytäkirjamateriaalista on huomattavissa, että erityisesti liian suuren kuorman tekeminen ja sen vetämiseen pakottaminen väkivalloin oli tuomittavaa. Hevosen ”pieni kannustaminen” lyömällä oli yleinen toimintamalli, mutta liiallinen hakkaaminen ja piekseminen, varsinkin ylivoimaisen kuorman edessä oli paheksuttua.

Saarijärven nuorisoseuran kokouksessa oli epäilty erityisesti metsätyöläisten rääkkäävän hevosia tukkisavotoilla. Käyttämässäni aineistossa esiintyi myös näitä tapauksia, mutta mikään ympäristö ei lopulta noussut merkittävästi muita yleisemmäksi. Jos otetaan huomioon, että Keski-Suomen metsäteollisuus oli 1800-luvun loppupuolelta alkaen vahvassa kasvussa, ei tukkityömaille tapahtuneita eläinrääkkäystapauksia voi sanoa olleen huomattavasti. Tämän havainnon mielenkiintoisuutta lisää, että sanomalehtiaineistossa jatkuvasti esille nousseet alkoholinkäyttö eläinrääkkäyksen taustalla ja markkinat tapahtumapaikkana eivät Viitasaaren tuomiokunnan käräjöpöytäkirjoista erotu. Vain yksi tapaus oli markkinoilta ja alkoholijuomien nauttiminen tai juopumus mainittiin kolmessa jutussa, muttei sitä kertaakaan esitetty edes osasyysksi epäiltyyn

³⁶² Leinonen 2013, 78,118, 129.

³⁶³ Nenonen 1999, 321.

³⁶⁴ Leinonen 2013, 132.

³⁶⁵ Leinonen 2013, 140.

eläinrääkkäykseen. Tutkimani aineiston pohjalta on kuitenkin mahdotonta kertoa, oliko kaltoin kohtelu niin yleistä, että vain räikeimmät tapaukset vedettiin käräjille. On myös ajateltavissa, että rajut pahoinpitelyt olivat poikkeuksellisia ja herättivät siksi huomiota. Hevosen lyöminen oli aikakaudella tavanomaista, mutta miehisessä työkuulttuurissa ei ollut tapana puuttua toisen tapaan kohdella omaisuuttaan³⁶⁶. Ehkä suurin osa ylilyönneistä tai uhkaavista tilanteista hoidettiin suullisella huomautuksella paikan päällä.

Oli kuitenkin tiettyjä piirteitä, joiden vuoksi etenkin tukkisavotat voisi kuvitella alttiiksi eläinrääkkäykselle. Ensinnäkin miehillä oli kovat suorituspaineeet ja ennätyskuormista kilpailtiin toisten työmiesten kanssa. Jaakko Luoma kertoo Keski-Suomen hevoshistoriateoksessa, että savotoilla vallitsi jatkuva kilpailu siitä, kuka pääsee lähtemään palstalta ensimmäisenä, kellä on suurin kuorma ja kenen hevonen vetää parhaiten. Toisaalta kirjassa kerrotaan, että menestyksekkäimmät ajomiehet nostivat hevostensa kuormitusta talven mittaan ja hoitivat niitä niin hyvin, että ne jaksoivat kevääseen asti. Ajokauden loputtua tilin suuruuden määräsi kuormien suuruus ja kirjassa mainitaan ”ainakaan sellainen mies ei enää ajopalstaa saanut, jolta jäi puuta metsään”.³⁶⁷ Toiseksi hevoset oli yleisestikin tapana ajaa loppuun ja yli 20-vuotiaita hevosia käytettiin työssä. Vielä 1950-luvulla hevoset lopetettiin 20–30 vuoden ikähaarukassa, kun ne eivät enää pystyneet syömään tai nousemaan ylös.³⁶⁸ Hevosen vanhuudesta ja sitä kautta johtuvasta voimien heikkenemisestä Blomqvist neuvoi antamaan hevoselle ”helpon ja suruttoman loppuijän” tai edes ”vapauttaa [se] raskaasta elämäntaakastaan”. Hän kuitenkin harmitteli, että monesti juuri tässä vaiheessa hevonen joutui ”sellaisten ihmisten käsiin, jotka julmalla tavalla sitä yli voimain rasittavat, antaen vielä huonoa ja riittämätöntä ravintoa.”³⁶⁹ Kuten muutamassa esittelemässäni tapauksessa oli havaittavissa, vamma jalassa ei haitannut, jos hevonen pystyi silti kulkemaan tai jos se auttamalla saatiin jaloilleen tallista aamulla, sitä voitiin vielä käyttää työssä.

Kolmas mahdollinen selittävä tekijä on kiintymyssuhde eläimeen tai tässä tapauksessa enemmänkin sen puute. Kotona varsasta asti kasvaneita hevosia kutsuttiin kotikasvateiksi ja ajan myötä talon väki kiintyi niihin. Onkin oletettavaa, että niitä kohdeltiin paremmin kuin ostohevosia.³⁷⁰ Esimerkiksi metsätöissä hevonen oli mahdollista ostaa vain yhdeksi talveksi, mikä ei johtanut tunnesiteen syntymiseen ja korosti hevosen ymmärtämistä vain työvälineenä³⁷¹. Keski-suomalaisen

³⁶⁶ Leinonen 2013, 244.

³⁶⁷ Luoma 2012, 64–65, 73–74.

³⁶⁸ Leinonen 2013, 122, 220.

³⁶⁹ Blomqvist 1899, 29.

³⁷⁰ Leinonen 2013, 117.

³⁷¹ Leinonen 2013, 243.

perinneaineiston mukaan hyvää hevosta etsittäessä turvauduttiin joko tuttuun välittäjään tai lähijalostukseen, mutta markkinoilta niitä ei haettu³⁷². Hevosmarkkinoilla myytiin usein huonokuntoisia hevosia ja niitä saatettiin käyttää lähes loppuun asti ja sen jälkeen myydä jälleen. Laki ei edellyttänyt eläimen takavarikoimista ja jopa eläinrääkkäystuomion jälkeen hevonen voitiin vielä kaupata seuraavalle omistajalle.³⁷³Toisaalta eläimen myyminen saattoi olla köyhälle omistajalle viimeinen mahdollinen keino saada ”rahojaan irti” hevosesta. Kokoamassani aineistossa on myös tapauksia, joissa rääkkäyssyytöstä koskeva eläin on myyty eteenpäin, vaikka sen kerrotaan olleen surkeassa kunnossa.

5.3 ”Sydäntä särkevää eläimen rääkkäämistä”

Kuten olen jo aiemmin todennut, yhdyin käsitykseen, jonka mukaan eläinten kohtelu ei ole ollut yksinomaan aikakaudesta riippuvaista, vaan myös paljolti yksilöstä kiinni. Toiset ovat suhtautuneet eläimiin kovakouraisemmin ja toiset hellempin. Suhde eläimiin saattoi olla läheinen ja esimerkiksi joka lehmällä oli nimi³⁷⁴. Carin Israelsson on todennut ruotsalaisen aineiston pohjalta, että naiset nauttivat lehmien hoidosta ja sitä pidettiin jopa ”naisellistavana”³⁷⁵. Suomalaisen perinnetiedon perusteella eläinten ja niitä hoitaneiden ”vanhan kansan” ihmisten välejä on kuvattu sydämellisiksi. Eläinten kanssa koettiin tietynlaista kohtalontoveruutta ja olivathan ne omalta osaltaan mukana perheen elannonhankinnassa. Lapset kasvoivat eläinten hoitamisen parissa, mikä myös edesauttoi kiintymyssuhteen muodostumista.³⁷⁶ Tässä alaluvussa tarkastelen käyttämästäni aineistosta sellaista toimintaa tai kielenkäyttöä, joka viittaa empaattiseen suhtautumiseen eläimiä kohtaan.

Pihtiputaan syyskäräjillä 1891 käsiteltiin tapausta, jossa talollinen oli haastanut talollisenpojan käräjille ja joka valaisee suomalaista sanontaa ”lyödä kuin vierasta sikaa”. Syytteenä oli, että vastaaja väkineen oli heittänyt kantajan sikaa kivillä ja lyönyt siltä kangilla jalat poikki, koska se oli hypännyt veräjältä vastaajan peltoon. Sika oli loukkaantunut niin pahoin, että se täytyi lopettaa. Lopulta asiasta ei jaettu eläinrääkkäystuomiota, koska varsinaista rääkkääjää ei saatu osoitettua pitävästi. Vastaaja joutui kuitenkin korvaamaan sian arvon kantajalle. Todistajanlausuntojen

³⁷² Luoma 2012, 75.

³⁷³ Lappalainen 2003, 50–51.

³⁷⁴ Östman 2007, 47.

³⁷⁵ Israelsson 2005, 241–242.

³⁷⁶ Leinonen 2013, 131.

perusteella ei voi päätellä, mitä mieltä ihmiset yleisesti ottaen olivat sian jahtaamisesta, mutta lopettamiskuntoon pahoinpitelemistä ei hyväksytty. Kolmantena todistajana lausunnon antanut itsellisenvaimo mainitsi, että vastaajan poika oli takaa-ajon kuluessa huutanut ”ihanhan ne tappavat sen sian”, minkä voisi kuvitella olevan vähintäänkin kauhisteleva ilmaus.³⁷⁷ Toisessa istunnossa ensimmäisenä todistajana kuultu itsellisenainen ei ollut nähnyt itse takaa-ajoa, mutta oli sen jälkeen nähnyt piikatytön tukistavan ”yhtä poikaa” ja toruvan tätä sian ajamisesta³⁷⁸. On mahdollista, ettei piikatyttö hyväksynyt sian väkivaltaista jahtaamista, muttei voinut tai uskaltanut puuttua aikuisten miesten tekosiin. Poikaa hän oli kuitenkin voinut asiasta ojentaa.

Aikaisemminkin esillä ollut juttu Laukaasta, missä maakauppias veljineen oli piiskannut valjastamista vastustanutta hevosta, sisältää empatiaa koskevan yksityiskohdan. Tapauksessa todistajina olivat muun muassa mylläri ja hänen vaimonsa. Molemmat kertoivat, että vaimo oli huomannut tapahtuman ja mennyt kieltämään vastaajaa sitä tekemästä. Tämän jälkeen maakauppias lopettikin piiskauksen. Vaimo oli siis havainnut kurituksen ja mennyt estämään sitä. Aviomies oli seissyt ”haulipyssyn matkan päässä”, joten hänen voi olettaa hyväksyneen vaimonsa toiminnan.³⁷⁹ Tämä antaakin aihetta pohdintaan, oliko myötätunnon osoittaminen tai kaltoin kohteluun puuttuminen naisille kulttuurisesti sallitumpaa kuin miehille. Käsittelen tätä asiaa kappaleen lopussa.

Eläinräkkäystä saattoi paheksua ja siihen puuttua myös oma vaimo. Jo aiemmin tarkastelin tapausta, jossa laukaalainen torppari piti hevosiaan huonosti ja myi ne sitten eteenpäin. Ensimmäisenä todistajana oli itsellisenvaimo, joka kertoi syksyn perunannostossa vastaajan kasanneen liian raskaan kuorman hevoselle ja sen liikkeelle saadakseen hakannut sitä perunalapiolla selkään. Torpparin vaimo oli huomauttanut miehelleen, että kuormaa pitäisi keventää. Siihen mies oli vastannut ”kyllä täytyy jaksaa” ja jatkanut lyömistä koko matkan. Tätä katsellessaan todistajan tytär oli kommentoinut ”kai se tappaa tuon hevosensa”, johon torpparin vaimo oli vastannut ”ei se ensi kerta olisi”. Perunat vietyään vastaaja ryhtyi kyntämään hevosella. Kun vaimo oli häntä siitä torunut, keskeytti hän kyntämisen ja lähti pois lausuen ”tuos’ on, pidä itse konisi”.³⁸⁰ Jotkut hevosten kanssa työskennelleet näkivät ne vain koneina tai työvälineinä, joiden pitää jaksaa³⁸¹. Vaimo ei hyväksynyt miehensä tapaa kohdella hevosia ja oli valmis puuttumaan siihen toistuvasti. Itsellisenvaimon tyttären huomautuksenkin voi ajatella olevan tarkoitettu kritisoimaan kaltoin

³⁷⁷ PP SK1891 t73.

³⁷⁸ PP TK1892 t84.

³⁷⁹ LA TK1894 t309, LA TK1895 t205.

³⁸⁰ LA SK1893 t282.

³⁸¹ Leinonen 2013, 148.

kohtelua ja olleen tarkoitettu myös muiden paikallaolijoiden kuultavaksi. Tässäkin tapauksessa rääkkääminen loppui naisen kieltoon. Miehen ei lopulta auttanut muu kuin turhautuneena painella tiehensä.

Jo aiemmin esitellystä Sumiaisten ja Konginkankaan tapauksesta, jossa itsellinen oli haastanut talollisen olkapäästä rikki olevalla hevosella ajamisesta sekä liiallisten kuormien vedättämisestä, löytyi mielenkiintoinen yksityiskohta. Toisella käsittelykerralla kolmantena todistanut torpparinpoika kertoi, että kun vastaaja oli tehnyt liian suuria kuormia hevoselleen, olivat muut tukkityöläiset säälistä keventäneet lastia. Vastaaja tosin väitti itse keventäneensä kuormaa, eivät muut työmiehet.³⁸² Tästä maininnasta erityisen kiintoisan tekee se, että vaikka metsätyöläisiä usein epäiltiin kovakouraisiksi ja armottomiksi hevosten käsittelijöiksi, niin tässä tapauksessa he olivat miehissä ja nimenomaisesti säälistä hevosta kohtaan pienentäneet kuormaa. Lisäksi tapaukseen ei liittynyt naista, joka olisi kommentoinut miehiä toimimaan tällä tavalla.

Keskisuomalaisen muistitiedon mukaan metsätyömailla oli ”mahtavia hevosmiehiä”, jotka pitivät hevosestaan ”parempaa huolta kuin vaimostaan”. Huonojakin hevosen käsittelijöitä osui silti joukkoon ja kerran mies oli ajettu pois savotalta sanoen ”et enää ilmesty tänne hevosas rääkkäämään, kun et osaa pitää siitä huolta”.³⁸³ Niin ikään edempänä mainitussa tapauksessa Viitasaareltä, missä torppari oli syytteessä toisen torpparin ilmiannosta. Ensimmäisessä istunnossa toisena todistanut lautamies sanoi vastaajan tehneen joskus vähän liian suuria kuormia ja lisäsi siihen, ettei ”ainakaan haluaisi omalle hevoselleen panna sellaisia kuormia”.³⁸⁴ Tästä voi päätellä lautamiehen suhtautuneen myötätuntoisesti hevoseensa eikä halunneen yllirasittaa sitä. Metsätyömiesten muistelmien mukaan ”tyhmällä repimisellä” sai hyvänkin hevosen sairaaksi³⁸⁵ ja se saattoi mennä pilalle yhdessä talvessa³⁸⁶.

Aikaisemmin käsiteltiin oikeusjuttua, jossa kunnanlääkäri ja ison talon isäntä olivat osapuolina Viitasaarella. Kuten mainittua juttua käsiteltiin moneen otteeseen ja niin isännän kun hevosenkin edesottamuksista oli toisistaan eriäviä tietoja. Muutaman vastaajan nimeämän todistajan lausunnot olivat ristiriidassa muiden kanssa. Viimeisessä istunnossa kunnanlääkäri esitti kirjallisen loppupuheenvuoron ennen tuomion antamista. Johtopäätöksensä kunnanlääkäri ilmoitti hevosta kohdellun sellaisella tavalla, että ”jokainen vähänkin tunnollinen ja eläinystävällinen ihminen täytyy kovasti paheksua sellaista kohtelua sekä pitää sitä eläinrääkkäyksenä”. Hän myös totesi, että

³⁸² SUKO SK1900 t58.

³⁸³ Luoma 2012, 74.

³⁸⁴ WS TK1895 t135.

³⁸⁵ Luoma 2012, 65.

³⁸⁶ Leinonen 2013, 146.

”vastaaja on tahtonut väittää että hevonen oli heikko, että se pian hikosi ja hengästy, silloinhan vastaajalla olisi ollut sitä suurempi syy ajaa sillä varovasti ja sävyisästi ja tämän kautta edesvastaus on vielä suurempi kun heikkoa hevosta kiusataan yli voimansa”. Ratkaisussaan kihlakunnanoikeus katsoi vastaajan osoittaneen ”ilmeistä julmuutta”, kun hän oli ”liiallisella ajolla rasittanut ja rääkännyt, muun muassa erään kerran, ajettuaan se märjäksi ja vaahtoon, jättänyt sen useammaksi tunniksi pakkaseen seisomaan, niin että hevonen, joka ilmiantajan sen vjalle myydessä oli ollut terve ja hyvässä kunnossa, mainittuna aikana oli kovasti rasittunut ja vaivaantunut”. Tuomiona oli 50 markan sakot ja 220 markan korvaus kunnanlääkärille ”kulungeista asiassa”.³⁸⁷

Kunnanlääkärin loppupuheenvuoro osoittaa hänen suhtautuneen Toivo-hevoseen myötätunnolla eikä hyväksyneen uuden omistajan tapaa kohdella sitä. Vastaajan ja muutamien hänen todistajiensa vakuutteluista huolimatta voitaneen olettaa muiden lausuntojen, jonka mukaan hevonen oli terve ja hyvässä kunnossa, pitäneen paikkansa. Lisäksi hevosen 900 markan kauppahinta osoittanee, ettei kyseessä ollut jalkavaivainen kaakki. Vertailukohtana 1890-luvulla Savossa kasvatetut, pääosin Pietarin alueelle myydyt hevoset maksoivat noin 400 markkaa³⁸⁸.

Sumiaisten ja Konginkankaan syyskäräjillä vuonna 1899 torppari oli syytteessä eläinrääkkäyksestä. Asiaa ajoi yleinen syyttäjä talollisen ilmiannosta. Ilmiantajan kertoman mukaan torppari oli ajanut hevosensa pellon ojaan ja kun se ei omin voimin päässyt sieltä ylös, oli hän alkanut lyömään sitä ”puilla ja muilla aseilla”. Tämän jälkeen hän oli jättänyt hevosen makaamaan ojaan ja lähtenyt kotiinsa odottelemaan saunan lämpiämistä. Löylyttelyn jälkeen vastaaja oli mennyt sänkyyn makoilemaan eikä suostunut hevosta hakemaan kuin lopulta vasta muiden kehotuksista. Kotiin haettua eläin oli jätetty navetan lattialle ilman ruokaa päiväkausiksi. Torppari puolustautui, että heinäkuormaa ajettaessa hevonen oli itsestään kaatunut keskelle tietä eikä päässyt siitä ylös. Hän oli lyönyt sitä ”vähän ohjaksien perillä”, muttei muulla tavoin rääkännyt. Hänellä ei ollut toista hevosta, joten hän meni kylpemään ja sen jälkeen hakemaan apua hevoselleen. Seuraavana päivänä hän oli lähtenyt markkinoille ostamaan uutta hevosta ja käskenyt kotiväkeä hoitamaan ja ruokkimaan loukkaantunutta hevosta. Lisäksi hän oli ”vieläpä hakenut erään ymmärtävän akankin sitä parantamaan”. Edellä mainituista toimenpiteistä huolimatta hevonen oli kuollut pian.³⁸⁹

Ensimmäisessä istunnossa todistajina oli kaksi itsellisnäistä. Ensimmäinen heistä kertoi nähneensä vastaajan lyövän hevosta ”jollakin kepintapaisella aseella”, mutta lumikinosten takia hän ei ollut nähnyt tapahtumaa sen tarkemmin. Todistajan lähtiessä vastaaja oli edelleen jatkanut hakkaamista.

³⁸⁷ WS TK1901 t119.

³⁸⁸ Vihola 1991, 173.

³⁸⁹ SUKO SK1899 t17.

Vastaaja oli ollut kotona saunomassa ”ainakin tunnin” ennen kuin oli lähtenyt hakemaan hevosta. Seuraavina päivinä käydessään navetassa lehmiä hoitamassa todistaja oli nähnyt hevosen edelleen pitkällään lattialla ilman ruokaa. Toisen todistajan mukaan vastaaja oli lähtenyt hakemaan hevosta noin kolmen tunnin päästä kaatumisesta. Navetan lattialla hän oli nähnyt hevosen takapuolen olleen ”turvoksissa ja täynnä makkaroita”, vaikka se heinäkuormaa hakemaan lähtiessä oli ollut terve. Seuraavina päivinä todistaja oli yrittänyt hoitaa hevosta kenenkään häntä siihen pyytämättä eikä hänen tietääkseen kukaan muu ollut antanut sille ”ruokaa tahi hoitoa”. Vastaajan mukaan tämä todistus ei pitänyt paikkaansa.³⁹⁰

Toisella käsittelykerralla ensimmäisenä todistanut itsellinen kertoi, että vastaaja oli lyönyt lumen paljouden takia kaatunutta hevostaan ”pitemmän aikaa sekä pää- että takapuoleen”. Sen jälkeen vastaaja oli mennyt kotiin saunomaan ja noin kolmen tunnin päästä hakenut todistajan ja tämän isän auttamaan. Hevonen oli maannut hangessa viluissaan eikä pysynyt omin jaloin pystyssä. Navetan lattialla se oli maannut viikon päivät ennen kuolemaansa. Tapahtunutta ennen hevonen oli todistajan mielestä ollut ”tavallinen työhevonen”. Toisena todistanut torpparinvaimo kertoi, että tapahtumaa seuranneena päivänä hän oli vastaajan pyynnöstä tarkistanut hevosen. Silloin hevonen oli maannut ”kynnyksen alla” navetassa ”jäätikön päällä”. Todistajan tunnustellessa hevosen ristiluuta, se oli yrittänyt vihaisesti nousta pystyyn. Sitten hän oli käskenyt vastaajan vaimoa tuomaan ”roskaa” hevosen alle, peittelemään sen ja antamaan sille ruokaa. Lopuksi todistaja mainitsi, että markkinoille lähtiessään vastaaja oli ohjeistanut kotiväkeään hevosta ruokkimaan. Kihlakunnanoikeus tuomitsi vastaajan 150 markan sakkoihin. Perusteluissa mainittiin hankeen kaatuneen hevosen hakkaaminen, sen sinne vähintään kolmeksi tunniksi jättäminen sekä navetan lattialle ilman hoitoa hylkääminen.³⁹¹

Tässä tapauksessa esiintyi hyvin erilaisia tapoja suhtautua pahoinpitelyn kohteeksi joutuneeseen hevoseen. Torppari itse suhtautui hevoseen hyvin välinpitämättömästi, joka tapauksessa hän oli jättänyt hevosen lumihankeen tunneiksi ja ilmiantajan mukaan suostunut hakemaan sen vasta muiden kehotuksesta. Se, että muut olivat vaatineet vastaajaa hakemaan hevosen kotiin, kertoo sekä siitä ettei toimintaa hyväksytty, mutta myös hevosta kohtaan tunnetusta myötätunnosta. On mahdotonta päätellä, oliko hän todella pyytänyt kotiväkeään huolehtimaan hevosesta. On ajateltavissa, että torpparinvaimon vahvistettua hevosen heikon tilan ja vastaajan lähdettyä jo hankkimaan uutta hevosta markkinoilta, ei hän nähnyt syytä erityisesti panostaa enää vanhaan hevoseensa. Hevoselle oli tarvetta tilan töissä ympäri vuoden ja hevosen menettäminen oli

³⁹⁰ SUKO SK1899 t17.

³⁹¹ SUKO TK1900 t111.

taloudellisesti sekä usein emotionaalisestikin kova paikka³⁹². Itsellisnaisista ensimmäisenä todistanut oli nähnyt pahoinpitelyn, muttei puuttunut siihen tai yrittänyt ruokkia hevosta, vaikka näki sen useana päivänä lattialla navetassa käydessään. Heistä toisena todistanut taas kertoi ruokkineensa hevosta ja yrittäneensä hoitaa sitä, vaikkei kukaan ollut käskenytkään. Hänen voi siis olettaa tunteneen empatiaa eläintä kohtaan.

Empatia voidaan yleisesti määritellä siten, että se on kokemus toisen yksilön mielentilojen tunnistamisesta tai niiden kanssa myötäelämisestä. Pojille opetetaan yleensä tunnekylympää suhtautumista, kun taas tyttöjä kannustetaan empatiaan.³⁹³ Nostin esille aiemmin tässä alaluvussa kysymyksen siitä, oliko empaattinen suhtautuminen eläimiin naisille kulttuurisesti sallitumpaa kuin miehille. Kansanperinneaineistossa eläinräökkäjäinä toimivat aina miehet, mutta siihen puuttuivat niin naiset kuin miehet. Naiset yrittivät ja pystyivätkin vaikuttamaan miesten hevosten käsittelyyn. Leinosen tulkinnan mukaan hevosmiestaitoihin kuuluivat hyvä käsittely, työskentely hevosen kanssa, johtajuus ja oikeus lievään väkivallan käyttämiseen, mutta niitä täydensivät hevosnaistaidot, jotka perustuivat empatiaan, lempeään kohteluun ja miesten hevosten käsittelyyn vaikuttamiseen.³⁹⁴

Käyttämäni aineistoon pätee sama havainto, että väkivallan tekijät olivat miehiä. Sama ilmiö näyttäisi esiintyvän myös nykyaikana: Massachusettsissa vuosien 1975 ja 1996 välillä eläinräökkäyksestä syytetyistä 96,6 prosenttia oli miehiä³⁹⁵. Amerikkalaisia opiskelijoita koskeneessa tutkimuksessa havaittiin, että miesopiskelijat olivat neljä kertaa useammin rääkänneet eläimiä kuin naisopiskelijat³⁹⁶. Tutkimukseni aineistossa vain kahdessa tapauksessa epäilty eläinräökkäjä oli nainen, mutta syytöstä ei saatu kummallakaan kerralla näytettyä toteen. Viitasaaren tuomiokunnassa tilanteeseen puuttuivat niin naiset kuin miehet. Eriteltäessä kahdessa tapauksessa rääkkäykseen oli puuttunut mies ja neljä kertaa nainen. Kaikki ilmiannot nimismiehille olivat miesten tekemiä. Kokoamani aineiston pohjalta näyttää siltä, että niin miehet kuin naiset, joskus yhteisö laajemminkin, puuttuivat eläinräökkäykseen eikä tässä ole havaittavissa eroa sukupuolten välillä. Nykypäivän näkökulmasta enemmän huomiota herättää se, kuinka harvoin tilanteisiin puututtiin, vaikka monesti todistajat olivat lähietäisyydellä ja kertoivat pitäneensä toimintaa eläinräökkäyksenä. Oikeusistunnoissakaan ei katsottu asiaan kuuluvaksi tiedustella, miksei eläinräökkäykseen ollut puututtu. Esittämäni ajatus siitä, ettei empaattinen suhtautuminen eläimiin ollut vain ylempien yhteiskuntaluokkien ominaisuus, havainnollistuu tarkastelemisani

³⁹² Leinonen 2013, 224.

³⁹³ Aaltola 2017, 25.

³⁹⁴ Leinonen 2013, 158.

³⁹⁵ Flynn 2001, 74.

³⁹⁶ Flynn 1999, 163.

tapauksissa. Rääkkäykseen puuttuivat muun muassa kunnanlääkäri, talolliset, torpparit, itselliset ja tukkityömiehet. Syytettyjen penkillä taas istui esimerkiksi vauraita talollisia, torppareita, itsellisiä, mäkitupalaisia ja kerran jopa poliisikonstaapelikin.

5.4 ”Esimerkkinä vähemmän sivistyneelle kansalle”

Eräänä tehtävänäni oli selvittää, oliko Keski-Suomessa havaittavissa sosiaalista kontrollia eläinsuojelutoiminnan yhteydessä. Aiemmin on jo osoitettu, että sosiaalinen kontrolli liittyi eläinsuojelun motiiveihin niin Englannissa, Ruotsissa kuin Suomessakin. Keskisuomalaista lehdistökirjoittelua tarkastellessani samankaltainen ylhäältä alaspäin suuntautuva kontrolli oli nähtävissä asenteissa, monesti kansan sivistämisen ohessa. Kuten mainittua varsinainen eläinsuojelutoiminta ei juurikaan ylettänyt keskisuomalaiselle maaseudulle, joten eläinsuojelu ei sinänsä ole erityisen kuvaava termi. Siitä huolimatta myös Viitasaaren tuomiokunnassa eläinrääkkäykseen puututtiin. Tässä alaluvussa pohdin, oliko sosiaalista kontrollia havaittavissa käyttämässäni aineistossa sekä esittelen näkemykseni eläimen paikasta ”maaseutuyhteiskunnan nokkimisjärjestyksessä”.

Tutkimukseni aineisto ei tarjoa kovin syvällistä tietoa siitä, oliko eläinrääkkäystapausten taustalla ylhäältä alaspäin suuntautuvaa sosiaalista kontrollia. Kruununnimismies kuului paikkakunnan eliittiin ja hänen tehtäväkuvaansa kuului alempien kansankerrosten vahtiminen, mutta on myös huomioitava lain rikkomiseen puuttumisen sisältyneen hänen velvollisuuksiinsa. Sen takia on ymmärrettävää, että 38 prosenttia tapauksista oli sellaisia, joissa kruununnimismies virkansa puolesta ajoi kannetta ilman erillistä ilmiantoa tai ainakaan tätä ei ollut merkitty pöytäkirjaan. Toiseksi yleisintä oli, että osapuolet olivat sosiaaliselta statukseltaan samanarvoiset, näin oli 26 prosentissa eläinrääkkäysjutuista.

Osapuolet olivat eri yhteiskuntaluokista 36 prosentissa tapauksista siten, että 21 prosentissa kantaja oli vastaajaa korkeammassa asemassa ja 15 prosentissa vastaaja oli ylempiarvoinen. Voin siis todeta, ettei ainakaan varsinaisiasiain pöytäkirjojen pohjalta pysty osoittamaan Viitasaaren tuomiokunnan eläinrääkkäystapauksissa olleen taustalla ylhäältä alaspäin suuntautuvaa sosiaalista kontrollia. Ainoa viittaus siihen suuntaan kokoamastani aineistosta löytyy kunnanlääkäriin

kirjallisesta loppupuheenvuorosta. Samassa hän kuvaili omaa käsitystään eläinrääkkäyksestä ja siitä keneltä moista käytöstä ei ainakaan sopisi odottaa:

”mikä on pahempi eläinrääkkäys kuin se että jätetään märkä hevonen moneksi tunniksi seisomaan pakkaseen vilua kärsimään; mikä on eläinrääkkäystä ell’ei se, että ajetaan hevosella koko päivä niin että se yhtä mittaa on märkänä ja vaahdossa sekä vapisee rasituksesta, riisumatta sitä yhtään kertaa valjaista antaakseen sen levätä, mikä on eläinrääkkäys jos ei se, että hevonen viidessä päivässä ajetaan niin alakuntoon, että sitä tuskin tunnetaan samaksi hevoseksi ja että se monta päivää sen jälkeen makaa väsymyksestä ja hellyydestä nostelee jalkojansa. Tämä menettely on sitä suuremmassa merkityksessä kun sitä on harjoittanut ja usein harjoittaa henkilö, joka tahtoo esiintyä sivistyneenä ja jolta siis täytyy vaatia enemmän ymmärrystä ja jonka pitäisi oleman esimerkkinä vähemmän sivistyneelle kansalle.”³⁹⁷

Kunnanlääkäriin sanavalinnat osoittavat, että hänen mielestään sivistyneen, tai vähintäänkin sellaisena esiintyvän, varakkaan isännän pitäisi toimia esimerkkinä ”vähemmän sivistyneelle kansalle”. Näin hän ilmaisee, että moinen käytös ei ole missään nimessä hyväksyttävää henkilölle, jolla pitäisi olla enemmän ymmärrystä kuin mökkiläisillä tai työväellä. Säätyläistön mielestä eläinrääkkäys oli heille itselleen epätyypillistä ja sitä suurempana moraalisenä rimalatituksena se nähtiin, mitä koulutetumpi ja sivistyneempi ihminen oli kyseessä³⁹⁸. Tässä tapauksessa on siitä huolimatta kyse kahden paikallisen merkkimiehen välien selvittelystä, ei alempiin kansankerroksiin suuntautuvasta sosiaalisesta kontrollista.

Vaikka 1800-luvun eläinsuojeluaatteesta ja sen käytännön toteutuksesta on nähtävissä ylhäältä alaspäin suuntautuvaa sosiaalista kontrollia, ei sitä kuitenkaan tutkimukseni aineistosta ollut havaittavissa. Eläinsuojelijat toimivat 1890-luvun lopulla pääasiassa kaupungeissa ja olivat usein ruotsinkielisen paikallisliiton jäseniä. Tämän kaltaista säätyläistöä ei paljoakaan ollut löydettävissä keskisuomalaiselta maaseudulta. Lisäksi on huomioitava, että koska hevonen oli arvokas ostaa ja myös kallis pitää, niin köyhimmillä kansanosilla ei ollut mahdollisuutta sen omistamiseen, varsinkaan ympärivuotisesti. On todennäköistä, että useimmat eläinten kaltoin kohteluun liittyvät asiat järjestyivät suullisilla huomautuksilla tai asianomaisten välisillä epävirallisilla vahingonkorvauksilla.

³⁹⁷ WS TK1901 t119.

³⁹⁸ Svärd 2015, 87.

Luvun lopuksi esitän vielä käsitykseni eläimen asemasta 1890-luvun keskisuomalaisella maaseudulla. Tarkennan, että kirjoitan kotieläimistä ja pääasiassa hevosesta. Käyttämäni aineiston pohjalta en pysty hahmottamaan asiaa esimerkiksi kanojen, lampaiden tai kalojen osalta. Tutkimuskirjallisuudesta on pääteltävissä, että villieläimet jaettiin hyödyllisiin ja haitallisiin. Haitallisiksi laskettuja vainottiin surutta, varsinkin sellaisia petoeläimiä, jotka kilpailivat ihmisen kanssa tai vaaransivat kotieläimiä. Tämä yleismaailmallinen ilmiö tunnettiin Suomessakin ja valtio maksoi tapporahaa kymmenistä lajeista, muun muassa maa- ja merikotkista, huuhkajista, susista, karhuista, ahmoista ja ilveksistä. Ne tapettiinkin Suomen alueelta lähes sukupuuttoon.³⁹⁹ Norppa- ja harmaahyljekantojen hävittämiseksi ehdotettiin jopa uusimpien sotalaivojen ja kuularuiskujen eli konekiväärien käyttöä⁴⁰⁰.

Kuten jo todettua kotieläimen asema muistutti jossain määrin elättilapsen, mielisairaana tai vammaisen asemaa. Käyttämästäni aineistosta käy ilmi, että erityisesti hevosilta edellytettiin koviakin työponnistuksia ja niiden fyysinen kurittaminen oli sallittua kohtuuden rajoissa. Pelloilla, maanteilla, metsissä tai niityillä tavattuna eläimet olivat alttiina vieraiden mielivallalle, etenkin kun ne yllätettiin ”pahanteosta”, kuten viljelyksiä syömästä. Esimerkiksi sekä Viitasaarella⁴⁰¹ että Pihtiputaalla⁴⁰² vieraan peltoon karannut sika oli hakattu henkiiheveriin johtaen lopulta kuolemaan, konginkangaslaista itsellistä syytettiin maantieltä kohtaamansa kulkukoiran halolla pahoinpitelemisestä ja puukottamisesta⁴⁰³, niin ikään Viitasaarella mäkitupalaisen vaimoa epäiltiin peltoonsa hypänneen hevosen jalan viiltelemisestä teräaseella⁴⁰⁴ ja pihtiputaalainen talollisenvaimo oli syytteessä metsässä laiduntaneen lehmän kirveellä lyömisestä⁴⁰⁵. Tavallaan hevosen rooli muistutti myös maatyöläisen asemaa.

1800-luvun agraariyhteiskunnassa ihmisen arvo määrittyi sen perusteella, kuinka hyvin, tunnollisesti ja ahkerasti hän työskenteli⁴⁰⁶. Heikoimmassa asemassa olivat työkyvyttömät henkilöt⁴⁰⁷. Hevostenkin arvostus oli sidottu työkykyyn. Parhaassa iskussa oleva hevonen oli ylpeydenaihe ja sen hyvinvointi oli tärkeää, iän kertyessä ja työkyvyn laskiessa oli monesti edessä myynti tai vaihto eteenpäin. Koska hevosenlihaa ei ollut tapana syödä, hevoset joutuivat pahimmillaan raatamaan kuolemaansa saakka. Kohtelu oli isäntäväestä riippuvaista. Täysin vailla

³⁹⁹ Pohja-Mykrä 2014, 30, 32.

⁴⁰⁰ Ylimaunu 2000, 360.

⁴⁰¹ WS SK1890 t186.

⁴⁰² PP SK1891 t73.

⁴⁰³ SUKO SK1899 t99.

⁴⁰⁴ WS SK1892 t203.

⁴⁰⁵ PP SK1890 t8.

⁴⁰⁶ Häkkinen 2007, 188–189.

⁴⁰⁷ Pulma 2007, 71.

empatiaa olleet ihmiset olivat harvinaisia, yleensä stressaantunut ihminen purki olotilaansa eläimiin tai toisiin ihmisiin. Ihmisen henkinen pahoinvointi vaikuttaa hänen kykyynsä hoitaa eläimiä: sitoutuminen niiden tarkkailuun ja ongelmiin puuttumiseen heikkenee. Kuitenkin hevosten väkivaltaista kohtelua pidettiin poikkeavana käytöksenä.⁴⁰⁸

Monen köyhän työläisen oloja voisi kutsua nykypäivän näkökulmasta ihmisräökkäykseksi eikä ole mahdotonta kuvitella, että koko perheen elannon ollessa kiinni esimerkiksi tukkisavotan tienesteistä, perheenpään henkinen pahoinvointi ja suorituspaineeet olisivat purkautuneet ajoittain myös työtoveriin, hevoseen. Pitihän miehen jaksaa uurastaa heikolla ruualla fyysisten voimiensa ääri rajoilla, miksei siis hevosenkin. Eläinsuojelupiireissä tätä ei tunnutta ainakaan täysin tiedostavan, esimerkiksi Helsingin eläinsuojeluyhdistyksen Constance Ullner myönsi köyhyyden yhdeksi syyksi huonojen hevosten pitämiseen, mutta pääsyyinä hän näki alkoholin. Hän ehdotti ratkaisuksi kansansivistyksen kohottamista, jolloin ihmiset ymmärtäisivät olla pitämättä eläimiä, joita heillä ei ole varaa hoitaa kunnolla.⁴⁰⁹ Ruotsissakin epäiltiin suurimman osan eläinräökkäyksestä tehtävän alkoholin vaikutuksen alaisena ja tällä viitattiin erityisesti alempiin luokkiin, joiden nähtiin viihtyvän liikaa tavernoissa ja oluttuvissa⁴¹⁰. 1900-luvun alussa valtiopäivillä keskusteltiin useaan otteeseen eläinräökkäykseen liittyen. Tukkipöydäillä tapahtuvien väärinkäytösten taustasyiksi esitettiin pieniä palkkoja, joiden takia työmiesten piti repiä kaikki irti hevosestaan päästääkseen tienesteille. Sosiaalidemokraattien parista ehdotettiin eläinräökkäyksen estämiseksi metsätyöläisten olojen parantamista, mutta porvarilliset ryhmät kieltäytyivät työväensuojelulakien ulottamisesta metsä- ja tukkipöydäisiin.⁴¹¹ Hevosten kohtelu ei aina ollut vain niiden omistajien käsissä, metsäyhtiöt velvoitettiin rakentamaan kunnolliset kämpät työntekijöille ja suojat hevosille lakisääteisesti vuonna 1928⁴¹².

⁴⁰⁸ Leinonen 2013, 154.

⁴⁰⁹ Salonen 1995, 72.

⁴¹⁰ Svärd 2015, 158.

⁴¹¹ Svärd 2015, 73–76.

⁴¹² Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksesta 159/1928.

6 PÄÄTÄNTÖ

Historiaa on kirjoitettu ihmiskeskeisesti muut lajit sivuuttaen, vaikka ihmisen historia on yhteistä historiaa muiden eläinlajien kanssa. Ilman niistä saatua ravintoa, raaka-aineita, työvoimaa, lantaa ja seuraa ei ihmisen yhteiskuntien kehitys olisi ollut mahdollinen. Viimeisimpien vuosikymmenten aikana eläintutkimuksesta on kiinnostuttu myös luonnontieteiden ulkopuolella ihmis- ja yhteiskuntatieteissä. Erityisesti huomion kohteena ovat ihmisen ja eläimen välinen suhde sekä miten sen muutokset heijastavat laajempia historiallisia käännteitä. Tähän edellä mainittuun, eläinkäänteeksi nimitettyyn tutkimussuuntaukseen kuuluu myös tämä pro gradu -tutkielma.

Eläimiä koskeva lainsäädäntö on ollut tarpeellista läpi vuosisatojen. Se on kuitenkin käsittänyt eläimet omaisuutena, jota on pyritty suojelemaan vahingoittamiselta tai estämään niitä vahingoittamasta muita ihmisiä ja heidän omaisuuttaan. Lakiehdotuksia, joiden tarkoituksena oli suojella eläimiä kaltoin kohtelulta, alettiin esittää Englannissa 1800-luvun alussa. Ensimmäinen laki säädettiin vuonna 1822 ja kaksi vuotta tämän jälkeen lain käytännön toteutusta valvomaan perustettiin eläinsuojeluyhdistys. Voimahahmona liikkeessä toimi Richard Martin. Vuosisadan edetessä lakeja täsmennettiin ja laajennettiin koskemaan useampia eläinlajeja. 1800-luvun loppupuoliskolla Yhdysvalloissa kehitettiin ehkä aikansa edistynein eläinsuojelulainsäädäntö Henry Berghin johdolla. Ruotsissa vuosikymmenten neuvotteluiden jälkeen eläinräökkäys kriminalisoitiin uuden rikoslain myötä 1860-luvulla. Suomen suuriruhtinaan maassa eläimen tahallaan räökkäminen kiellettiin keisarillisella asetuksella vuonna 1864 ja hieman laajennettuna versiona se siirtyi vuoden 1889 rikoslakiin. Täällä eläinräökkäyksen kriminalisoimiseksi olivat toimineet erityisesti Johan Vilhelm Snellman ja Zacharias Topelius.

1800-luvun eläinsuojeluideologiaa ei kuitenkaan tule suoraan rinnastaa tämän päivän eläintensuojelutoimintaan. Nykyisin korostetaan eläinten itseisarvoa ja oikeuksia, mutta agraariyhteiskunnassa painopisteet olivat erilaiset. 1800-luvulla kristinuskon opit ihmisestä luomakunnan kruununa ja Jumalan kaltaisena ohjasivat eläimiin suhtautumista vahvasti. Ihmisellä oli taivaallinen oikeutus luonnon ja eläimistön hyödyntämiseen. Hänellä oli kuitenkin hyvän paimenen velvollisuudet, joiden mukaisesti eläimiä piti hoitaa hyvin ja säästää niitä tarpeettomilta kärsimyksiltä. Aikakauden ajattelussa eläinten kohtelu yhdistettiin voimakkaasti myös moraaliin ja sivistykseen. Eläinräökkäyksen suurin ongelma ei ollut eläimelle aiheutettu tuska, vaan sen ihmisiä raaistava vaikutus. Suurena huolenaiheena oli, että eläinräökkäystä nähdessään ja ennen kaikkea sitä tehdessään ihmisen sisäinen raakalaismaisuus murtautuu kahleistaan. Erityisen haitallisena se nähtiin lapsille, joiden kehityksessä eläinräökkäys ajateltiin välivaiheena rikollisuuteen ja muihin

ihmisiin kohdistuviin julmuuksiin. Ylempien luokkien silmissä tämä päti myös rahvaaseen, jonka edustajia pidettiin impulsiivisina, lapsenomaisina ja sivistykseltään vajavaisina. Varsinkin Ranskan vallankumous ja sen jälkeiset levottomuudet aiheuttivat pelkoa siitä, millaiset seuraukset kansan syvien rivien petomaisuus säätyläistön hallinnasta irti riistäytyessään voi aiheuttaa.

Eläinsuojelu voidaan siis laskea myös osaksi ajanjaksolle ominaisia kansansivistämispyrkimyksiä. Eläinten julma kohtelu ajateltiin siveettömänä käytöksenä, kuten juopottelu ja uhkapelaaminen. Yhtäältä suomalainen sivistyneistö koki rahvaan huonon käytöksen kulminoituvan erityisesti markkinoilla, joiden humussa ja juhlatunnelmassa siveettömyyden valitettiin rehottavan. Toisaalta oma viiteryhmä tahdottiin erottaa mökkiläisistä sekä työläisistä ja eläinten raaka kohtelu yhdistettiin nimenomaisesti alempiin luokkiin. Säätyläisten toimesta tapahtuva eläinräökkäys esitettiin poikkeuksellisenä käytöksenä. Eläimiin suhtautuminen ei ollut vain yksilöä tai yhteiskuntaryhmää koskeva kysymys, vaan myös kansakuntia määrittävä ominaisuus. Niin englantilaisessa, ruotsalaisessa kuin suomalaisessakin keskustelussa Venäjään, islamilaiseen maailmaan ja eteläisen Euroopan katolisiin maihin viitattiin negatiivisina esimerkkeinä, pahnan pohjimmaisina olivat afrikkalaiset ”villi-ihmiset”.

Eläinsuojelu rantautui Suomeen Länsi- ja Keski-Euroopasta pääasiallisesti Ruotsin kautta. Erona esimerkiksi englantilaisiin ja amerikkalaisiin oli se, että Ruotsissa ja Suomessa eläinsuojeluyhdistyksiä ei perustettu pian eläinräökkäyksen kriminalisoinnin jälkeen, vaan vasta seuraavalla vuosikymmenellä. Ensimmäiset järjestöt perustettiin Helsinkiin ja Turkuun, niissä toiminta oli myös aktiivisinta ja monipuolisinta. Ne säilyivät enimmäkseen ruotsinkielisen yläluokan toimintana. Muutamia vuosia myöhemmin eläinsuojeluyhdistyksiä ryhdyttiin perustamaan myös pienempiin kaupunkeihin. Keski-Suomessa toimi 1800-luvulla vain Jyväskylän eläinsuojeluyhdistys, joka oli perustettu vuonna 1878. Järjestön toiminta levittyi maaseudulle vasta 1900-luvun alun vuosikymmenillä.

Muun maan tavoin Jyväskylässäkin jäsenistö koostui kaupungin poliittisesta ja taloudellisesta eliitistä. Kuten muissakin pikkukaupunkien eläinsuojeluyhdistyksissä, myös Jyväskylässä keskityttiin arvokkaimpien tuotantoeläinten, eli hevosten ja nautakarjan asemaan. Erityisesti järjestön toiminta näkyi markkinoilla, joissa huonokuntoisia hevosia lunastettiin omistajiltaan lopetettaviksi. Lisäksi Jyväskylän eläinsuojelijat kirjoittivat lehdistössä, tilasivat kirjallisuutta ja teurastusnaamareita, pystyttivät eläinräökkäyksestä varoittavia kylttejä sekä esitelmöivät muiden seurojen tilaisuuksissa. Toiminta käsitettiin eläinsuojeluyhdistyksen johtokunnan kannanottojen mukaisesti kansansivistystä ja isänmaanrakkautta edistäväksi. Sanomalehdissä asiaa ei mainittu

suorin sanoin, mutta kontekstista ja sanavalinnoista on pääteltävissä toimien ja kontrollin olleen suunnattu alempia luokkia ja maalaisväestöä kohti. Ajoittain toiminta oli aktiivista, mutta ajoittain myös pysähdyksissä. Keskisuomalaisessa lehdistössä eläinsuojeluyhdistys sai niin kehuja kuin kritiikkiäkin. Jotkut kiittivät sen toimintaa tehokkaaksi, toisten mielestä se oli liian passiivista ja kolmansien mukaan se keskittyi köyhempään väkeen, varakkaampien eläinrääkkääjien päästessä kuin koirat veräjältä.

Sanomalehdissä eläinten kohtelusta ja suojelusta kirjoittivat myös muut kuin eläinsuojeluyhdistyksen jäsenet. On myös huomionarvoista, etteivät läheskään kaikki aiheesta kirjoittaneet esittäneet eläinsuojeluyhdistystä ratkaisuna ongelmiin. Välillä lehdissä julkaistiin pitkiä kirjoituksia eläinrääkkäyksestä. Eläinsuojelutyössä, kuten muussakin kansan jalostamisessa, opettajien, koululaitoksen ja papiston koettiin olevan merkittävässä asemassa. Tämän lisäksi esimerkiksi maamies-, nuoriso- ja raittiusseuroista toivottiin liittolaisia tässä asiassa. Järjestöjen sekä opettajien tehtävä oli etenkin kansan sivistämisessä ja papisto taas avainroolissa uskonnollisen näkökulman painottamisessa. On syytä huomauttaa, että niin sanomalehtikirjoituksissa kuin muissakin aikalaisteksteissä eläinrääkkäyksen yhteydessä usein mainittiin sen olevan syntiä. Jumala ei ollut antanut maapalloa ja eläinkuntaa ihmisen rääkättäväksi, vaan hyödynnettäväksi ja rakkaudella hoivattavaksi. Myös kaltoin kohdeltujen eläinten ajateltiin antavan todistuksensa pahoinpitelijöitään vastaan taivaallisella viimeisellä tuomiolla.

On kuitenkin oikeudenmukaista todeta, että vaikka eläinrääkkäystä vastustettiin ensisijaisesti sen ihmisiä raaistavan vaikutuksen vuoksi, on käytetyistä sanamuodoista ja asiayhteyksistä pääteltävissä ihmisten olleen aidosti kiinnostuneita ja huolissaan myös eläimistä itsestään. Aivan kuten nykyaikanakin, myös 1800-luvulla ihmisillä oli erilaisia tapoja suhtautua niin eläimiin kuin kanssaihmiisiinsä.

Viitasaaren tuomiokunnan käräjillä käsiteltiin vuosina 1890–1900 yhteensä 48 eri eläinrääkkäystapausta 86 käsittelykerralla. Niistä 19, eli 40 prosenttia, päättyi sakkotuomioon. Rikoslaki astui voimaan 21.4.1894 ja korvasi aiemmin käytössä olleen Keisarillisen Asetuksen eläimen tahallaan rääkkäämisestä. Kokoamassani aineistossa tapauksista 27 käsiteltiin Keisarillisen Asetuksen ja 21 Rikoslain aikana. Voidaan todeta, ettei lakimuutoksella ollut vaikutusta eläinrääkkäystapausten määrään. Muutoksella ei voida sanoa olleen vaikutusta myöskään tuomioiden ankaruuteen: sakkojen määrät vaihtelivat suuresti ja olivat lähinnä tapausten yksityiskohdista riippuvaisia. On tulkittavissa, ettei eläinrääkkäystä pidetty kihlakunnanoikeuksissa

erityisen vakavana rikoksena, sillä annettujen tuomioiden sakkomäärät eivät yhdessäkään tapauksessa olleet lain mahdollistamien summien yläpäässä.

Tutkimastani aineistosta käy hyvin selvästi ilmi, että epäillyn eläinräkkäyksen kohteena oli lähes aina hevonen. 48 oikeusjutusta 39 koski hevosta. Tälle selitys löytyy sen muita kotieläimiä suuremmasta statusarvosta. Hevosen hankkiminen ja ylläpito on suhteellisen kallista, joten läheskään kaikilla ei ollut siihen varaa. 1800-luvun lopulla hevosten määrä oli kohonnut, koska monet maatalouslaitteet edellyttivät sen lihasvoimaa toimiakseen, niitä tarvittiin kasvavan metsätalouden palveluksessa ja tavarankuljetus lyhyillä etäisyyksillä oli lisääntynyt. Asiaan liittyi sukupuolittunut näkökulma: hevonen oli miehen eläin sekä hyvin hoidettuna isännän ylpeys ja osa koko talon julkikuvaa. Huonosti hoidettu tai liiallisesti piesty hevonen voitiin tulkita epäonnistumisena talon asioiden ja miehisten velvollisuuksien täyttämässä. Hevonen oli myös näkyvä eläin ja sen käyttö sekä hoitaminen tapahtui muita kotieläimiä useammin julkisilla paikoilla miesten suorittaessa sukupuolelleen kuuluvia tehtäviä. Lisäksi siihen yhdistettiin sivilisaatioon kuuluviksi katsottuja ominaisuuksia, kuten lempeys, kärsivällisyys, aulius, uskollisuus, ystävällisyys, viisaus ja jalous. Hevosella oli roolinsa myös kansallisen identiteetin rakentamisessa ja suomenhevosen omaksi rodukseen jalostamisessa pyrittiin valitsemaan suomalaista kansanluonnetta edustavia eläimiä.

Tarkasteltaessa ihmisen ja eläimen suhdetta agraariyhteiskunnassa, on otettava huomioon siihen sisältyvä ”sopimus”. Sen mukaisesti eläimen velvollisuuksiin kuului tottelevaisuus ja ihmisen vaatimien raskaidenkin töiden suorittaminen, ihmisen vastuisiin kuului eläimestä huolehtiminen ja oikeus edellyttää työntekoa eläimen jaksamisen rajoissa. Käytännössä eläimen kohtelu oli riippuvaista aikakaudesta sekä isäntäväen varallisuudesta, empatiakyvystä ja vuorovaikutustaidoista. Yhtäältä eläimiä oli hoidettava hyvin, sillä ne olivat elannon takeena, toisaalta hyvin hoidetut eläimet olivat talolle ylpeydenaihe. Hyvän hoidon voi hieman yksinkertaistaen määritellä ravinnon ja suojan tarjoamiseksi. Ruokkiminen oli ehkä tärkein osa käsitystä hyvästä hoidosta ja myös juomaveden saantia sekä lepoa pidettiin olennaisina. Lisäksi eläin piti pitää asianmukaisessa suojassa, kuten tallissa tai navetassa, joka suojaa asukkejaan niin kylmältä kuin viimältäkin. Valistuskirjallisuudessa edellytyksiin lisättiin vielä riittävä ilmanvaihto ja valoisuus. Aikalaiset päättelivät eläimen ulkonäöstä, olemuksesta ja suhtautumisesta omistajaansa, miten hyvin tai huonosti sitä hoidettiin.

Eläinräkkäyksen määrittely ei ollut yksinkertaista 1800-luvun lopun Suomessa. Lakitekstin muotoilut jättivät kihlakunnanoikeuksille paljon tulkinnanvaraa. Lisäksi ihmisten käsitykset siitä,

mikä lopulta oli eläimen julmaa kohtelua, vaihtelivat yksilötasolla. Pelkistäen voidaan todeta, että hyvän hoidon laiminlyönti oli eläimen kaltoin kohtelua. Sekä valistuskirjallisuudelle, sanomalehtikirjoituksille että varsinaisasian pöytäkirjoille yhteisiä määritelmiä eläinrääkkäykselle olivat epäsojivat ajo- tai työvälineet, loukkaantuneen, nälkiintyneen tai voimattoman eläimen käyttäminen työssä, liiallinen rasitus ja tarpeeton lyöminen tai rääkkääminen kurittaessa.

Pelkkä ruokinnan laiminlyönti ei tutkimukseni aineistossa johtanut eläinrääkkäyssyytökseen, mutta huono ja riittämätön ravinto sekä eläimen laihiuus mainittiin usein syytöstä tukemassa. Toisaalta syytöstä vastaan saatettiin puolustautua korostamalla sitä, kuinka hyvin ja runsaasti eläintä on ruokittu. Jaloistaan vaivaisen hevosen käyttäminen ei myöskään ollut pääasiallisena syyinä eläinrääkkäyssyytökselle, mutta muutaman kerran siitä käytettiin perusteluiden joukossa. Sopimattomat varusteet, niiden aiheuttamat vammat ja niistä huolimatta töiden jatkaminen katsottiin eläimen rääkkäämiseksi. Hevosen voimille liian suurten kuormien vedättäminen oli 1800-luvun lopun keskisuomalaisten silmissä yksiselitteisesti tuomittavaa eläinrääkkäystä ja rikoksesta teki vielä raskaamman, mikäli hevosta oli pakotettu lyömällä kiskomaan ylivoimaista taakkaansa. Näkemykset siitä, millaista eläintä oli vielä hyväksyttävää käyttää töissä, vaihtelivat eri ihmisillä. Joidenkin mielestä laihiuus, vaivat jaloissa tai vanhuus eivät estäneet hevosen työskentelyä, kunhan hoito muuten oli kunnossa eikä liiallisia työsuorituksia vaadittu.

Liian kovat otteet eläintä kurittaessa laskettiin myös eläinrääkkäykseksi. Aikalaisten mielipiteissä esiintyi kuitenkin varianssia siitä, mihin hyväksyttävän ojentamisen ja julman kohtelun raja olisi vedettävä. Väkivallan käyttämistä tottelemattoman eläimen ruotuun laittamiseksi pidettiin kuitenkin yleisesti sallittuna, myös valistuskirjallisuudessa. Oikeus siihen sisältyi isännänvallan ja kotikurin piiriin. Toisaalta liikaan kovakouraisuuteen turvautumista pidettiin merkinä heikoista hevosenkäsittelytaidoista. Eläimiään tarpeettoman kovin ottein kurittavat omistajat saivat yhteisössä huonon maineen ja halveksuntaa osakseen.

Niin englantilaisessa, ruotsalaisessa kuin suomalaisessakin eläinsuojeluliikkeessä on havaittu ylhäältä alaspäin kohdistuvaa sosiaalista kontrollia. Sanomalehdistöaineiston perusteella voidaan näin todeta olleen myös Keski-Suomessa. Eläinsuojeluyhdistyksen toiminta ei kuitenkaan 1890-luvulla ulottunut Jyväskylän ja sen välittömän ympäristön ulkopuolelle. Viitasaaren tuomiokunnan varsinaisasian pöytäkirjojen eläinrääkkäystapauksista ei ole löydettävissä merkkejä ylhäältä alaspäin suuntatuvasta sosiaalisesta kontrollista. On tosin mahdollista, että taustamotiiveissa on sellaista esiintynyt, mutta ainakaan pöytäkirjoihin sitä ei ole merkitty. Niin kantajat kuin vastaajatkin edustivat eri kansankerrostumia aina itsellisistä ja mökkiläisistä varakkaisiin isäntiin.

Varsinaista säätyläistöä, kuten papistoa ja aatelia ei esiintynyt eläinrääkkäystapauksissa Viitasaaren kunnanlääkäreitä lukuun ottamatta. Tähän lienee syynä se, ettei pohjoisessa Keski-Suomessa ollut merkittävästi vallasväkeä.

Kotieläimen asemaa, erityisesti hevosista puhuttaessa, voidaan kuvata ambivalentiksi. Yhtäältä se oli omistajansa elannon tae ja oli kunnia-asia hoitaa sitä hyvin, mutta toisaalta sen arvostus oli myös sidottu työtehoon ja -kykyyn. Olen osittain rinnastanut hevosen aseman maatyöläiseen, jonka arvostus perustui ahkeruuteen. Ihmisistä heikoimmassa asemassa olivat työkyvyttömät. Iän kertyessä ja voimain heiketessä oli työhevosella usein edessä vaihto tai myynti eteenpäin. Kotieläimen asemaa voi verrata osaltaan myös huutolaisiin, vammaisiin tai mielisairaisiin: vaatimuksena olivat kovatkin työsuoritukset, fyysinen kurittaminen oli sallittua ja ne olivat alttiina vieraiden mielivallalle tavattuna ilman oman talon väkeä ja erityisesti jäädessään kiinni ”pahanteosta”, kuten toisten viljelysten syömisestä.

Tulosteni pohjalta voidaan kumota ajatus eläinten myötätuntoisen kohtelun olleen kaupunkilaissäätyläistön ensin omaksumaa ja myöhemmin alemmille kansankerroksille opettamaa. Tutkimukseni aineistosta käy ilmi, että keskisuomalaisen agraariyhteiskunnan jäsenissä löytyi eläimiin empaattisesti ja julmasti suhtautuvia ihmisiä. Aikakaudella isännän fyysinen kuritusoikeus oli yleisesti hyväksytty, mutta sen liiallista käyttöä pidettiin häpeällisenä ja merkinä auktoriteetin puutteesta. Sen liiemmin pöytäkirjoissa kuin muistitietoaineistossakaan eläinten kovakouraista kohtelua ei ole kuvattu myönteisessä valossa. Eläinrääkkäys oli, niin 1800-luvulla kuin nykypäivänäkin, pääosin miesten tekemää. Kokoamassani aineistossa kaikki tuomitut olivat miehiä ja nainen oli syytettynäkin vain kahdesti. Empatian osoittamisen eläimille voidaan katsoa olleen naisille hyväksytympää, mutta Viitasaaren tuomiokunnassa kaltoin kohteluun puuttuivat tasapuolisesti sekä miehet että naiset ja joskus myös yhteisö laajemminkin. Tarkasteltaessa eläinten asemaa 1890-luvun Keski-Suomessa täytyy huomioida myös yleinen konteksti. Verrattuna suurimpaan osaan aikakauden ihmisistä, ei kotieläinten osaa voi pitää erityisen huonona. Monen elämä oli kovaa ja leipä tiukassa.

Eläinkäänteeksi kutsuttu eläimen ja ihmisen suhdetta painottava yhteiskunta- ja ihmistieteellinen suuntaus on lisännyt suosiotaan viime vuosikymmeninä. Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastelin eläinsuojelua ja -rääkkäystä 1890-luvun Keski-Suomessa. Lopuksi esittelen teemaan liittyviä aiheita, jotka olisivat jatkotutkimuksen kannalta kiinnostavia. Käytännön eläinsuojelutyön ja sosiaalisen kontrollin suhdetta olisi hedelmällistä selvittää pikkukaupungeissa, joissa toimi eläinsuojeluyhdistys. Oliko aktiivien työllä ja valistuksella vaikutusta käytäntöihin markkinoilla tai

raastupien eläinrääkkäystapausten määrään tai tuomioihin? Pikkukaupunkeja voisi lisäksi vertailla keskenään. Erittäin mielenkiintoista olisi myös selvittää eläinsuojelutoimintaa ja siihen mahdollisesti liittynyttä sosiaalista kontrollia pienillä, käytännössä yhden tai muutaman yhtiön ylläpitämällä vahvasti patriarkalisilla teollisuuspaikkakunnilla, kuten esimerkiksi Serlachiuksen tehtailla Mäntässä. Entä miten eläinsuojeluyhdistykset käsittelevät eläinrääkkäysoikeudenkäyntejä omissa julkaisuissaan tai kokouksissaan? Rahvaan kokemuksia 1800-luvun kansansivistämisprojektista on tutkittu, mutta olisi hyvin kiintoisaa tarkastella kansan suhtautumista eläinsuojeluyhdistysten toimintaan, esimerkiksi muistitietoaineistoa hyödyntäen.

LÄHTEET

ALKUPERÄISLÄHTEET

Arkistolähteet

Laukaan kärjäkunnan varsinaisasianpöytäkirjat 1890–1901.

Viitasaaren tuomiokunnan arkisto. Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Konginkankaan kärjäkunnan varsinaisasian pöytäkirjat 1890–1901.

Viitasaaren tuomiokunnan arkisto. Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Pihtiputaan kärjäkunnan varsinaisasian pöytäkirjat 1890–1900.

Viitasaaren tuomiokunnan arkisto. Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Viitasaaren kärjäkunnan varsinaisasianpöytäkirjat 1890–1901.

Viitasaaren tuomiokunnan arkisto. Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Keski-Suomen eläinsuojeluyhdistyksen pöytäkirjat 1905–1960.

Kansallisarkisto, Jyväskylän toimipiste.

Sanomalehdet

Keski-Suomi 1890–1900. Digitaalinen sanomalehtiarkisto.

Suomalainen 1890–1900. Digitaalinen sanomalehtiarkisto.

Sorretun Voima 26.10.1906. Digitaalinen sanomalehtiarkisto.

Lait

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus eläinten tahalla-räykkäämisestä 20.5.1864.

Suomen suuriruhtinaanmaan rikoslaki 39/1889.

Laki metsä- ja lauttaustyöväen asumuksista 159/1928.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 361/1983.

Alkuperäislähteenä käytetty kirjallisuus

Blomqvist, Axel (1899): *Neuvoja eläinsuojelusopissa kotia ja koulua varten. Mukailten suomennettu lyhennys*. Helsinki: Helsingin eläinsuojeluyhdistys.

Heinonen, G. A. (1881): *Varoitus eläinten räykkäämisestä*. Pori: U. U. Bäckström.

Mechelin, Leo, Estlander, Carl Gustaf, Lindelöf, Lorenz, Topelius, Zacharias ja Rein, Thiodolf toim. (1893): *Suomi 19. vuosisadalla – suomalaisten kirjailijain ja taiteilijain esittämä sanoin ja kuvin*. Helsinki: G.W. Edlund.

Snellman, Johan Vilhelm ”Föreningar mot djurens plågende”, julkaistu *Litteraturblad* -lehdessä tammikuussa 1857.

Suomenmaan tilastollinen vuosikirja 1895. Helsinki: Tilastollinen päätoimisto.

Topelius, Zacharias (1875/1983): *Maamme kirja*. Paavo Cajanderin suomennoksen pohjalta toimittanut Vesa Mäkinen. Porvoo: WSOY.

Topelius, Zacharias (1898): *Mietelmiä eläinsuojeluksessa*. Koonnut Uno Stadius, suomentanut Tyko Hagman. Porvoo: Werner Söderström.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Aaltola, Elisa ja Keto, Sami (2017): *Empatia: Myötätunnon tiede*. Riika: Into Kustannus Oy.

Adams, Carol J. (1997): ”Bringing Peace Home: A Feminist Philosophical Perspective on the Abuse of Women, Children and Pet Animals”. Teoksessa Lockwood, Randall ja Ascione, Frank R. (ed.): *Cruelty to Animals and Interpersonal Violence*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.

Ahmas, Pentti (2005): *Oikeudenkäynnin yhdenmukaistaminen 1800-luvulla. Oikeushistoriallinen tutkimus kämnerin-, laamannin- ja ritarisyynioikeuksien lakkauttamisesta*. Helsingin yliopisto.

Ahonen, Jukka (2003): *Raittiuden voima: Raittiuden Ystävät 1853–2003*. Keuruu: Otava.

Annola, Johanna (2011): *Äiti, emäntä, virkanainen, vartija: köyhäintalojen johtajattaret ja yhteiskunnallinen äitiys 1880–1918*. Bibliotheca historica 131. Vantaa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Antila, Kimmo (1999): ”Hevoskyydillä ja automobiililla”. Masonen, Jaakko, Antila, Kimmo, Kallio, Veikko ja Mauranen, Tapani (toim.): *Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 2. Soraa, työtä ja hevosia: tie, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Helsinki: Tielaitos.

Apo, Satu (2001): *Viinan voima: näkökulmia suomalaisten kansanomaiseen alkoholiajatteluun ja -kulttuuriin*. Vammala: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Backman, Eero (1976), *Rikoslaki ja yhteiskunta I. Teoreettinen erittely rikosoikeuden tieteenkäsitteistä 1800-luvulla ja sen konkretisointi moraalien, uskonnon ja rikoslain suhteisiin Suomessa vuosina 1894–1917*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Beirne, Piers (2009): *Confronting Animal Abuse: Law, Criminology, and Human-Animal Relationships*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Burke, Peter (2009): *History and Social Theory, 2nd edition*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Cserhalmi, Niklas (2004): *Djuromsorg och djurmisshandel 1860–1925: synen på lantbrukets djur och djurplågeri i övergången mellan bonde- och industrisamhälle*. Acta Universitatis agriculturae Sueciae, Agraria 498. Sveriges lantbruksuniversitet.

Eenilä, Jukka toim. (1971): *Ruotiukkoja ja huutolaisia: muistikuvia entisajan sosiaalihuollosta*. Helsinki: Sosiaalihuollon Keskusliitto ry.

Eilola, Jari (2002): ”Cuckoi päällä kurjanakin; cana alla armaisnakin – patriarkalisuus, puolisoiden välinen suhde ja auktoriteettien muodostuminen”. Teoksessa Einonen, Piia ja Karonen, Petri: *Arjen valta: suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eilola, Jari (2003): *Rajapinnoilla: sallitun ja kielletyn määrittäminen 1600-luvun jälkipuoliskon noituus- ja taikuustapauksissa*. Bibliotheca Historica 81. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Eilola, Jari (2014): ”Noituuden paikallishistoriat”. Teoksessa Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna ja Östman, Ann-Catrin (toim.): *Kotiseutu ja kansakunta. Miten Suomen historiaa on rakennettu*. Vantaa: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Faver, Catherine A. ja Strand, Elizabeth B. (2003): Domestic Violence and Animal Cruelty: Untangling the Web of Abuse. *Journal of Social Work Education* Vol. 39, No. 2 (Spring/Summer 2003), pp. 237–253.

Favre, David ja Tsang, Vivien (1997): ”The Development of Anti-cruelty Laws during the 1800’s”. Teoksessa Lockwood, Randall ja Ascione, Frank R. (ed.): *Cruelty to Animals and Interpersonal Violence*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.

Flynn, Clifton P. (1999): Animal abuse in childhood and later support for interpersonal violence in families. *Society & Animals: Journal of Human-Animal Studies*, 7(2), 161–172.

Flynn, Clifton P. (2001): Acknowledging the “Zoological Connection”: A Sociological Analysis of Animal Cruelty. *Society and Animals* 9(1):71–87 · March 2001.

Frigren, Pirita (2017): Tirkistelyä vai ymmärryksen lisäämistä? Historiantutkija arkaluontoisista asioista kirjoittamassa. Teoksessa Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari: *Historiantutkimuksen etiikka*. Tallinna: Gaudeamus.

Fudge, Erica (2014): *Pets*. New York: Routledge.

de Godzinsky, Virve-Maria ja Ervasti, Kaijus (1999): *Lautamiehet tuomareina*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 162. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Greene, Ann Norton (2008): *Horses at work. Harnessing Power in Industrial America*. Cambridge and London: Harvard University Press.

Haatanen, Pekka (1968/2017): *Suomen maalaisköyhälistö*. Riika: Into.

Haavikko, Ritva (2003): *Hevonen taiteessa, runoudessa, historiassa*. Helsinki: WSOY.

Hannula, Ilari (2004): *Rikosoikeudellinen järjestelmä kriisissä: tutkimus kansalaissodan ja 1930-luvun alun kriisin vaikutuksista vankilukuun, rikoslainsäädäntöön ja oikeudenkäyttöön*. Helsinki: Suomalainen lakimiesyhdistys.

Heikkinen, Antero (1986): ”Mittaammeko poikkeusyksilöillä? Tuomiokirjat mentaliteetin tutkimuksessa”. Teoksessa Enden, Raimo (toim.): *Historian päivät 1985*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Hietala, Marjatta (2001): ”Mitä tutkia ja miten”. Teoksessa Autio, Sari, Katajala-Peltomaa, Sari ja Vuolanto, Ville (toim.): *Historioitsijan arki ja tutkimuksen prosessi*. Tampere: Vastapaino.
- Holmberg, Håkon (1959): *Suomen tuomiokunnat ja kihlakunnantuomarit*. Suomen kihlakunnantuomarien yhdistys.
- Häkkinen, Antti (2007): ”Elämä täynnä kärsimystä”. Teoksessa Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka: *Suomalaisen arjen historia. 2, Säätyn Suomi*. Porvoo: Weilin + Göös.
- Innes, Martin (2003): *Understanding Social Control. Deviance, Crime and Social Order*. Open University Press.
- Israelsson, Carin (2005): *Kor och människor. Nötkreatursskötsel och besättningsstorlekar på torp och herrgårdar 1850–1914*. Acta Universitatis agriculturae Sueciae, Agraria 102. Sveriges lantbruksuniversitet.
- Jaakkola, Jouko (1994): ”Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta”. Teoksessa Jaakkola, Jouko, Pulma, Panu, Satka, Mirja ja Urponen, Kyösti: *Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva: suomalaisten sosiaalisen turvan historia*. Jyväskylä: Sosiaaliturvan Keskusliitto.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia*. Tampere: Gaudeamus.
- Kalske, Marja (2006): *Työhevosten nimet*. Kokemäki: Suomen maatalousmuseo Sarka.
- Karonen, Petri (2007): ”Perspektiv och metoder inom domboksforskning i Sverige och Finland cirka 1990–2005”. Teoksessa Lönnroth, Harry (toim.): *Domboken som filologiskt och historiskt forskningsobjekt*. Nordiska texter och undersökningar 30. Uppsala universitet.
- Kekkonen, Kari (2011): *”Hyvää vauhtia metsätöille”. Puunkorjuu ja Suomi muutoksessa*. Tampereen yliopisto.
- Kete, Kathleen (2007): ”Introduction: Animals and Human Empire”. Teoksessa *A Cultural History of Animals in the Age of Empire*. New York: Berg.
- Klami, Hannu Tapani (1989): ”Rikoslaki ja todistusharkinta”. Teoksessa Lahti, Raimo (toim.): *Rikosoikeudellisia kirjoitelmia VI. Rikosoikeuden juhluvuonna 1989*. Vammala: Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Klemettilä, Hannele (2013): *Federigon haukka ja muita keskiajan eläimiä*. Jyväskylä: Atena.
- Korhonen, Arvi (1945): ”Käräjöpöytäkirjat historiallisina lähteinä”. Teoksessa Korhonen, Arvi: *Käräjöpukareita ja käräjäjuttuja: kansamme historiaa tuomiokirjojen valossa*. Forssa: Historian Ystävien Liitto.
- Koskela, Tarja (2017): *Optimaalinen eläinsuojelu rikosprosessissa ja julkishallinnossa*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 141 Itä-Suomen yliopisto.
- Koski, Leena (2011): ”Sivistystyön ihmiskäsitys: Villi-ihmisestä aikuiseksi yksilöksi”. Teoksessa Heikkinen, Anja ja Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.): *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Koskivirta, Anu (2007): ”Kansan ja esivallan kohtaamisia esiteollisen ajan Suomessa”. Teoksessa Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka: *Suomalaisen arjen historia. 2, Säätyn Suomi*. Porvoo: Weilin + Göös.

- Kuokkanen, Pertti (1983): *Laukaan historia III. Kunnallishallinnon uudistamisesta 1950-luvulle*. Jyväskylä: Laukaan kunta ja Laukaan seurakunta.
- Kyntäjä, Timo (2004): ”Rikollisuus ja rikoskontrolli”. Teoksessa Kantola, Ismo, Koskinen, Keijo ja Räsänen, Pekka (toim.): *Sosiologisia karttalehtiä*. Tampere: Vastapaino.
- Laitinen, Erkki (1988): ”Väestö ja yhteiskunta”. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.): *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto.
- Lappalainen, Markku (2003): *Turun eläinsuojeluyhdistys. Eläinten Asialla*. Turun Eläinsuojeluyhdistys.
- Leinonen, Riitta-Marja (2013): *Palvelijasta terapeutiksi – Ihmisen ja hevosen suhteen muuttuvat kulttuuriset mallit Suomessa*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora 115. Oulun yliopisto.
- Levinthal, Jodi (2010): *The Community Context of Animal and Human Maltreatment: Is there a Relationship between Animal Maltreatment and Human Maltreatment: Does Neighborhood Context Matter?* Publicly Accessible Penn Dissertations 274. University of Pennsylvania.
- Liliequist, Jonas (2002): ”Käänteinen vaimokuri. Diskurssi avioliittoon kuuluvasta miehisyydestä, vallasta ja auktoriteetista Ruotsissa uskonpuhdistuksesta 1800-luvun alkuun”. Teoksessa Einonen, Piia ja Karonen, Petri: *Arjen valta: suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalista järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Locke, John (1705/1997): ”Cruelty”. Teoksessa Lockwood, Randall ja Ascione, Frank R. (ed.): *Cruelty to Animals and Interpersonal Violence*. West Lafayette, Indiana: Purdue University Press.
- Luoma, Jaakko (2012): ”Hevosia työnsä äärellä – Keski-Suomi oli tukkihevosten maakunta”. Teoksessa Korpela, Mikko: *Hevosia hyviä, rahoja kuin jyviä – Hevoshistoriaa Keski-Suomessa*. Keski-Suomen hevosjalostusliitto ry.
- Markkanen, Erkki (1988): ”Keski-Suomen taloushistoria”. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.): *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto.
- Matikainen, Olli (2000): ”Johdanto”. Teoksessa Matikainen, Olli (toim.): *Rikos historiassa*. Jyväskylän historiallinen arkisto vol. 5. Jyväskylä: Jyväskylän Historiallinen Yhdistys.
- Mauranen, Tapani (1999a): ”Hevosen ja höyryn voimalla”. Teoksessa Masonen, Jaakko, Antila, Kimmo, Kallio, Veikko ja Mauranen, Tapani (toim.): *Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 2. Soraa, työtä ja hevosia: tie, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Helsinki: Tielaitos.
- Mauranen, Tapani (1999b): *Traffic, needs, roads: perspectives on the past, present and future of roads in Finland and the Baltic area*. Tielaitos.
- Mikkola, Kati (2006): ”Modernisaation vastavirrassa”. Teoksessa Helsti, Hilikka, Stark, Laura ja Tuomaala, Saara (toim.): *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Mäkelä, Petteri (2008): ”Väestö, asutus ja yhteiskunta”. Teoksessa Manninen, Ari T., Mäkelä, Petteri ja Holm, Vesa: *Viitasaaren historia – Savutuvista tietoyhteiskuntaan*. Keuruu: Viitasaaren kaupunki ja seurakunta.
- Mönkkönen, Mauri (1988): ”Sivistyselämä”. Teoksessa Jokipii, Mauno (toim.): *Keski-Suomen historia 2. Keski-Suomi maakunta-ajatuksen synnystä itsenäisyyden aikaan*. Jyväskylä: Keski-Suomen maakuntaliitto.
- Nenonen, Marko (1999): ”Kulkijan taival”. Teoksessa Mauranen, Tapani (toim.): *Tuhat vuotta tietä, kaksisataa vuotta tielaitosta 1. Maata, jäätä, kulkijoita. Tie, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Helsinki: Tielaitos.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004): *Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta*. Helsinki: WSOY.
- Nieminen, Hannu (2001): *Sata vuotta eläinten puolesta*. Ekenäs: Suomen eläinsuojeluyhdistys.
- Nieminen, Hannu (2006): *Kansa seisoi loitompana: kansallisen julkisuuden rakentuminen Suomessa 1809–1917*. Jyväskylä: Vastapaino.
- Nikkilä, Eeva (2018): *Maatalousväestön eläinsuhde – Maatalouden murros eläinsuhteen muokkaajana 1800-luvun lopun Suomessa*. Historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Nummela, Ilkka ja Laitinen, Erkki K. (2014): ”Kaupunkimaalaisia ja muita kuopiolaisia”. Teoksessa Markkola, Pirjo, Snellman, Hanna ja Östman, Ann-Catrin (toim.): *Kotiseutu ja kansakunta. Miten Suomen historiaa on rakennettu*. Vantaa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nygård, Toivo (2002): ”Patriarkalisuus 1600- ja 1700-luvun palkollislainsäädännössä”. Teoksessa Einonen, Piia ja Karonen, Petri: *Arjen valta: suomalaisen yhteiskunnan patriarkalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (v. 1450–1860)*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Peltonen, Matti (1991): *Uiton historia: Tukinuitosta Suomessa 1800-luvun puolivälistä 1980-luvulle*. Tammisaari: Tekniikan museo.
- Peltonen, Matti (1997): *Kerta kiellon päälle: suomalainen kieltolakimentaliteetti vuoden 1733 juopumusasetuksesta kieltolain kumoamiseen 1932*. Helsinki: Tammi.
- Pesonen, Hannu (2007): ”Mies ja hevonen”. Teoksessa Pesonen, Hannu, Hankimo, Olavi, Pystynen, Venla ja Pesonen, Riikka: *Liinaharja – Suomenhevosen taival*. Helsinki: Otava.
- Piirainen, Veikko (1958): *Kylänkierrolta kunnalliskotiin: Savon ja Pohjois-Karjalan maaseudun vaivahoitotoiminta vaivashoidon murroskautena 1800-luvun jälkipuoliskolla*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Pitkänen, Timo (1995), ”Tuomiokunnan asiakirja-aineisto.” Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki ja Pitkänen, Timo (toim.): *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylän maakunta-arkisto, Jyväskylän historiallinen yhdistys.
- Pohja-Mykrä, Mari (2014): *Vahinkoeläinsodasta psykologiseen omistajuuteen: Petokonfliktin historiallinen tausta ja nykypäivän hallinta*. Helsingin yliopisto.
- Pulma, Panu (2007): ”Maalaiselämän hidas muutos”. Teoksessa Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka: *Suomalaisen arjen historia. 2, Säätöjen Suomi*. Porvoo: Weilin + Göös.

- Pylkkänen, Anu (2007): ”Onko oikeuden henkilöllä sukupuolta?”. *Oikeus*, Vuosikerta 36, Nro 2, Sivut 147–163.
- Rajala, Juha (2004): *Kurittajia ja puukkosankareita: väkivalta ja sen kontrollointi Kannaksen rajaseudulla 1885–1917*. Bibliotheca Historica 87. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ritvo, Harriet (1987): *The Animal Estate. The English and Other Creatures in the Victorian Age*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Ritvo, Harriet (2007): ”On the Animal Turn”. *Daedalus*; Boston Vol. 136, Iss. 4, (Fall 2007): 118–122.
- Rossi, Päivi (1995), ”Keski-Suomen tuomiokunnat ja niiden arkistot Jyväskylän maakunta-arkistossa.” Teoksessa Roiko-Jokela, Heikki ja Pitkänen, Timo (toim.) : *Sisä-Suomen tuomiokirjat tutkimuslähteinä ja elämän kuvaajina*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston historian laitos, Jyväskylän maakunta-arkisto, Jyväskylän historiallinen yhdistys.
- Ruotsalo, Minna (2003): *Eläinsuojelulain vastaisten tekojen kriminalisointi Suomessa*. Rikosoikeuden pro gradu. Helsingin yliopisto.
- Saarimäki, Pasi (2010): *Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit: esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla*. Jyväskylä Studies in Humanities 138. Jyväskylän yliopisto.
- Salonen, Päivi (1995): *Oikeutta kaikille – eläinsuojeluaatteen vakiintuminen Suomessa 1890–1910*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Savikko, Sari (2014): ”Suomalainen ja hevonen”. Teoksessa: *Suomen hevonen – arjen sankari*. Somerniemi: Amanita.
- Schuurman, Nora (2012): *"Hevoset hevosina": eläimen ja sen hyvinvoinnin tulkinta*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies no 37. Itä-Suomen yliopisto.
- Shaw, David Gary (2013): A way with animals. *History and Theory*, Vol. 52, No. 4, (December 2013), pp. 1–12.
- Siiskonen, Pirjo (1990): *Emännän ja isännän roolin muutos maatalouden uudenaikaistuksessa: tutkimus maatalon emännän ja isännän muuttuvista rooleista työnjaon avulla tarkasteltuna*. Helsingin yliopisto.
- Stark, Laura (2006): ”Kansallinen herääminen ja sosiaalinen nousu maaseudulla”. Teoksessa Helsti, Hilka, Stark, Laura ja Tuomaala, Saara (toim.): *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Stark, Laura (2013): ”Vanhat sanomalehdet uutena aineistona kansan elämän tutkimuksessa”. Teoksessa Hovi, Tuomas, Hänninen, Kirsi, Leppälahti, Merja ja Vasenkari, Maria: *Viisas matkassa, vara laukussa. Näkökulmia kansanperinteen tutkimukseen*. Turun yliopisto.
- Sulkunen, Irma (1986): *Raittius kansalaisuskontona: Raittiusliike ja järjestäytyminen 1870-luvulta suurlakon jälkeisiin vuosiin*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Svärd, Per-Anders (2015): *Problem Animals: A Critical Genealogy of Animal Cruelty and Animal Welfare in Swedish Politics 1844–1944*. Stockholm universitet.

- Toivio, Hilja (2007): *Suomalaisen hevosrodun parhaaksi: ruununorijärjestelmä Suomessa 1869–1893*. Loimaa: Suomen maatalousmuseo Sarka.
- Tommila, Päiviö (1973): *Keski-Suomen lehdistö II 1886–1917*. Jyväskylä: Keskisuomalainen.
- Tommila, Päiviö (1988): ”Tutkimussuunnitelma ja sen toteuttaminen”. Teoksessa Tommila, Päiviö, Landgren, Lars ja Leino-Kaukiainen, Pirkko: *Suomen lehdistön historia I – Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*.
- Tuomaala, Saara (2005): ”Kuuliaisiksi ja ahkeraksi. Lastenkasvatus agraarikulttuurissa”. Teoksessa Laaksonen, Pekka, Knuuttila, Seppo ja Piela, Ulla: *Kansanetiikkaa: Käsitteitä hyvästä ja pahasta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vainio-Korhonen, Kirsi (2017): ”Vastuullinen historia”. Teoksessa Lidman, Satu, Koskivirta, Anu ja Eilola, Jari: *Historiantutkimuksen etiikka*. Tallinna: Gaudeamus.
- Vattula, Kaarina toim. (1983): *Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto*. Helsinki: Tammi.
- Vehkalahti, Kaisa 2011: ”Kasvatustilasto modernin kansalaisuuden rakentajana”. Teoksessa Heikkinen, Anja ja Leino-Kaukiainen, Pirkko (toim.): *Valistus ja koulunpenkki: kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle*. Hämeenlinna: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vihola, Teppo (1991): *Leipäviljasta lypsykarjaan: maatalouden tuotantosuunnan muutos Suomessa 1870-luvulta ensimmäisen maailmansodan vuosiin*. Historiallisia tutkimuksia 159. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Vilkuna, Kustaa H.J. (2009): *Neljä ruumista*. Jyväskylä: Teos.
- Vilkuna, Kustaa H.J. (2015): *Juomareiden valtakunta. Suomalaisten känni ja kulttuuri*. Helsinki: Teos.
- Virrankoski, Pentti (1970): *Tuomiokirjojen käyttö historiantutkimuksessa*. Turun yliopisto.
- Vuorio, Kaija (2009): *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri: Lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos*. Jyväskylä Studies in Humanities 125. Jyväskylän yliopisto.
- Ylikangas, Heikki (1983): *Miksi oikeus muuttuu: laki ja oikeus historiallisen kehityksen osana*. Juva: WSOY.
- Ylikangas, Heikki (1996): *Wallesmanni: kuusi vuosisataa kansan ja esivallan välissä*. Jyväskylä: Suomen nimismiesyhdistys.
- Ylimaunu, Juha (2000): *Itämeren hylkeenpyyntikulttuurit ja ihminen-hylje -suhde*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 773. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Östman, Ann-Catrin (2004), ”Mekanisoinnin ensimmäinen aalto”. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.) : *Suomen maatalouden historia 2. Kasvun ja kriisien aika 1870-luvulta 1950-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Östman, Ann-Catrin (2007): ”Kaskenpoltosta moderniin maatalouteen”. Teoksessa Häggman, Kai ja Huhta, Ilkka: *Suomalaisen arjen historia. 2, Säätäjien Suomi*. Porvoo: Weilin + Göös.